

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Bobič

**Izbrani vidiki radikalizacije zahodnobalkanskih borcev za islamski kalifat
v Siriji in Iraku**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Bobič

Mentorica: doc. dr. Maja Garb

**Izbrani vidiki radikalizacije zahodnobalkanskih borcev za islamski kalifat
v Siriji in Iraku**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Izbrani vidiki radikalizacije zahodnobalkanskih borcev za islamski kalifat v Siriji in Iraku

Nemiri in vstaje t. i. arabske pomladi so Sirijo pahnili v krvavo državljansko vojno. Nenadzorovane razmere v državi so omogočile vzpon skrajnih islamističnih skupin, ki jim je uspelo v svoje vrste pritegniti na tisoče tujih prostovoljcev iz vsega sveta, tudi iz regije Zahodnega Balkana. Zaskrbljujoče je, da se jih veliko bori v enotah Islamske države, ki je odgovorna za številna brutalna dejanja zoper svoje nasprotnike in kršitelje šeriatskega prava, ki ga uvede na osvojenih ozemljih. Med njihovimi žrtvami je civilno prebivalstvo, zahodni humanitarni delavci in novinarji, za uresničevanje svoje agende in propagando pa spretno izkoriščajo tudi ženske in otroke.

Pričujoče delo je pripravljeno kot ena celovitejših študij razvoja sirsko-iraške krize z vidika sodelovanja zahodnobalkanskih borcev in bo skozi analizo versko-ideoloških, družbeno-socialnih, ekonomskih, psiholoških, demografskih in varnostnih vidikov omogočila globlji uvid v sam proces njihove radikalizacije.

Dodana vrednost te naloge je tudi obširna medijska analiza odhodov iz BiH, na podlagi katere bom prostovoljce umestil v posamezne kategorije glede na spol, starost, izobrazbo, kraj bivanja, svetovnonazorsko usmeritev ipd. ter na tej podlagi izdelal njihov profil. V pričujočem delu bom ugotavljal tudi, na kakšen način lahko slabe gospodarske razmere in revščina v državi vplivajo na število odhodov. V ta namen bom tudi izračunal korelacijski koeficient med posameznimi ekonomskimi spremenljivkami (stopnjo brezposelnosti, višino BDP na prebivalca) ter številom odhodov po kantonih. V zadnjem delu bom predstavil tudi aktivnosti varnostnih organov proti prostovoljcem in organizatorjem njihovih odhodov ter ocenil možne varnostne posledice njihovega povratka.

Ključne besede: radikalizacija, arabska pomlad, Sirija, Islamska država, zahodnobalkanski borci, Bosna in Hercegovina, šeriatsko pravo, islamski kalifat.

Selected Aspects of Radicalisation of Western Balkans Fighters for Islamic Caliphate in Syria and Iraq

Riots and social unrest of the so-called Arab Spring have pushed Syria into a bloody civil war. The lack of the rule of law has fueled the rise of the extremist Islamist groups, which have inspired thousands of foreign volunteers from the entire world, including the Western Balkans, to join their ranks. Particularly worrying is the fact that many of them are fighting in the units of the so-called Islamic State responsible for numerous acts of brutality against its opponents and those not practicing Sharia Law that the IS enforces in the invaded territories. There are numerous civilians among their victims, including the Western humanitarian workers, and journalists; the IS is also skillfully exploiting women and children for carrying out its agenda as well as for propaganda purposes.

The thesis has been designed as one of the most comprehensive studies of the development of the Syrian-Iraqi crisis from the point of view of the role played by the Western Balkans volunteers, and will give a deeper insight in the process of their radicalisation through the analysis of religious, ideological, social, economic, psychological, demographic, and security factors.

The additional value of this thesis is an extensive analysis of the media reports on the departures of the volunteers from Bosnia and Herzegovina, in which they will be divided in separate categories according to their gender, age, education, place of residence, world view, etc. Their profile will be made on the basis of this information. The thesis will also research how the unfavourable economic situation and poverty can influence the number of the departures. I will also calculate the correlation coefficient between the individual economic variables (unemployment rate, GDP per capita) and the number of departures as per canton. In the last part, I will present the operations carried out by different security bodies against the volunteers and organizers of their departures and evaluate possible security consequences of their return.

Keywords: radicalisation, Arab Spring, Syria, Islamic State, Western Balkan fighters, Bosnia and Herzegovina, Sharia Law, Islamic caliphate.

KAZALO

1	UVOD	13
2	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	16
2.1	Oprelitev teme proučevanja	16
2.2	Cilji proučevanja.....	17
2.3	Hipoteze.....	17
2.4	Uporabljena metodologija	18
2.5	Struktura magistrskega dela.....	20
2.6	Oprelitev temeljnih pojmov	21
2.6.1	<i>Salafizem</i>	21
2.6.2	<i>Vahabizem</i>	21
2.6.3	<i>Kalifat</i>	22
2.6.4	<i>Džihad</i>	22
2.6.5	<i>Tuji borci</i>	23
2.6.6	<i>Radikalizacija</i>	24
3	ISLAM IN MUSLIMANI V EVROPI.....	26
3.1	Zgodovina islama in muslimani na Zahodnem Balkanu	28
3.2	Pričetki širjenja salafistične ideologije in pojav prvih radikalnih frakcij	29
3.2.1	<i>Bosna in Hercegovina</i>	31
3.2.2	<i>Srbija</i>	34
3.2.3	<i>Črna gora</i>	35
3.2.4	<i>Kosovo</i>	35
3.2.5	<i>Albanija</i>	37
3.2.6	<i>Makedonija</i>	38
3.2.7	<i>Hrvaška</i>	38
3.3	Študija radikalizacije raziskovalnega centra Pew	39
4	VOJNA V SIRIJI	44
4.1	Splošne značilnosti in politična ureditev Sirije	44
4.2	Arabska pomlad in razpad sirske države	47
4.3	Krepitev opozicijskih uporniških skupin.....	48
4.4	Vzpon islamističnih in džihadističnih uporniških skupin.....	51
4.4.1	<i>Islamska država</i>	53
4.4.2	<i>Jabhat Al Nusra (JaN)</i>	58
4.4.3	<i>Ahrar al Sham</i>	60
4.5	Vpliv varnostnih razmer v Iraku na zaostrovanje sirske krize	60
5	TUJI BORCI V SIRIJI IN IRAKU	63

5.1	Ocene števila in struktura tujih prostovoljcev	64
5.2	Analiza teoretičnih konceptov	68
5.2.1	<i>Uporabnost konceptov socialne psihologije za proučevanje radikalizacije borcev</i>	68
5.2.2	<i>Byman-Shapiro model radikalizacije tujih borcev</i>	71
5.3	Analiza vidikov radikalizacije zahodnobalkanskih borcev v Siriji in Iraku.....	74
5.3.1	<i>Versko-ideološki vidik</i>	74
5.3.1.1	Vloga imamov	78
5.3.1.2	Vloga interneta	80
5.3.2	<i>Družbeno-socialni vidik</i>	83
5.3.2.1	Konvertiti.....	85
5.3.3	<i>Psihološki vidik</i>	86
5.3.4	<i>Demografski vidik</i>	88
5.3.5	<i>Ekonomski vidik</i>	91
5.3.6	<i>Varnostni vidik</i>	93
5.3.6.1	Sodelovanje v samomorilskih napadih in vojnih zločinih na Bližnjem vzhodu.....	95
5.3.6.2	Varnostno vprašanje povratnikov	98
6	ANALIZA PROFILA PROSTOVOLJCEV Z ZAHODNEGA BALKANA	104
6.1	Prostovoljci s Kosova in Albanije – ugotovitve iz preteklih študij	104
6.1.1	<i>Raziskava Shpenda Kursanija</i>	104
6.1.2	<i>Raziskava Adriana Shtunija</i>	106
6.2	Samostojna analiza profila prostovoljcev iz BiH	107
6.3	Ugotavljanje korelacije med ekonomskimi kazalci in številom odhodov iz BiH po kantonih	118
7	ODZIV IN UKREPI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ IN DRŽAV NA ZAHODNEM BALKANU	122
7.1	OZN	122
7.2	EU	123
7.3	Ukrepi vlad držav Zahodnega Balkana – sprememba zakonodaje, preiskave	125
7.3.1	<i>BiH</i>	126
7.3.1.1	Sprejem dopolnitev Kazenskega zakonika	127
7.3.1.2	Pomembnejše protiteroristične operacije	128
7.3.2	<i>Srbija</i>	130
7.3.3	<i>Kosovo</i>	130
7.3.4	<i>Albanija</i>	131
7.3.5	<i>Makedonija</i>	131
7.3.6	<i>Ocena sprejetih ukrepov</i>	132
8	VPLIV SIRSKE KRIZE NA RAZMERE V SLOVENIJI.....	134

9	SKLEP.....	136
10	LITERATURA.....	139

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Širjenje radikalnih islamskih idej na Kosovu	36
Slika 4.1: Ozemlje Islamske države v letu 2014	57
Slika 5.1: Standardizirani petstopenjski model radikalizacije tujih borcev	72
Slika 5.2: Ocena grožnje po Bymanov-Shapirovem modelu radikalizacije tujih borcev	100

KAZALO TABEL

Tabela 5.1: Ocene števila odhodov prostovoljcev iz držav Zahodnega Balkana.....	66
Tabela 5.2: Glavni tipi ekstremističnih sporočil na svetovnem spletu.....	82
Tabela 6.1: Podatki o prostovoljcih iz BiH po posameznih kategorijah.....	108
Tabela 6.2: Podatki, potrebni za izračun korelacije med stopnjo revščine in normiranim številom odhodov	119
Tabela 7.1: Sistemska ureditev boja proti novačenju tujih prostovoljcev in povratnikom v državah Zahodnega Balkana	126

KAZALO GRAFOV

Graf 3.1: Ali podpirate uvedbo šeriatskega prava v vaši državi (delež muslimanov v odstotkih).....	40
Graf 3.2: Ali bi moralo šeriatsko pravo veljati samo za muslimane ali vse državljane (delež med tistimi, ki podpirajo uvedbo šeriatskega prava v državi)?.....	41
Graf 3.3: Ali menite, da so samomorilski napadi upravičeni, ko gre za obrambo islama pred sovražniki (delež muslimanov v odstotkih)?.....	41
Graf 3.4: Ali podpirate/nasprotujete smrtni kazni za osebe, ki se odrečejo islamski veri (delež med tistimi, ki podpirajo uvedbo šeriatskega prava v državi)?.....	42
Graf 3.5: Ali podpirate/nasprotujete kamenjanju ljudi, obtoženih prešuštva (delež med tistimi, ki podpirajo uvedbo šeriatskega prava v državi)?.....	42
Graf 5.1: Države z največjim številom prostovoljcev v Siriji in Iraku (podatki za leto 2015)	65
Graf 6.1: Prostovoljci iz BiH v Siriji/Iraku glede na spol (N=124)	112
Graf 6.2: Starostna struktura moških prostovoljcev (N=29)	112
Graf 6.3: Starostna struktura žensk iz BiH v Siriji/Iraku (N=13)	113
Graf 6.4: Odhodi prostovoljcev po mesecih (N=67).....	113

Graf 6.5: Pripadnost kantonom (N=107).....	114
Graf 6.6: Sodelovanje v uporniških skupinah (N=54)	115
Graf 6.7: Predhodne bojne izkušnje (N=103)	116
Graf 6.8: Status (M) prostovoljcev iz BiH (N=103)	116
Graf 6.9: Delež smrtnih žrtev med prostovoljci BiH glede na obdobje (N=23)	117
Graf 6.10: Prikaz korelacije med številom odhodov in višino BDP po kantonih	120
Graf 6.11: Prikaz korelacije med številom odhodov in stopnjo brezposelnosti po kantonih.	121

SEZNAM KRATIC

AAS	Ahrar al Sham
AIO	Aktivna islamska mladina (bos. <i>Aktivna islamska omladina</i>)
AIVD	Nizozemska obveščevalno varnostna služba (niz. <i>Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst</i>)
AQ	Al Kaida
AQI	Al Kaida v Iraku
BDP	Bruto domači proizvod
BiH	Bosna in Hercegovina
CIA	Centralna obveščevalna agencija (ang. <i>Central Intelligence Agency</i>)
CTC	Protiteroristični koordinator Evropske unije
DVD	Digitalni pomnilniški medij (ang. <i>Digital Video Disc, Digital Versatile Disk</i>)
EU	Evropska unija
FFI	Norveški inštitut za obrambne raziskave (ang. <i>Norwegian Defence Research Establishment</i>)
FSA	Svobodna sirska vojska
GCTF	Globalni protiteroristični forum
ICSR	Mednarodni center za študije radikalizacije in političnega nasilja (ang. <i>The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence</i>)
IIRO	Mednarodna islamska humanitarna organizacija (ang. <i>International Islamic Relief Organization</i>)
IS	Islamska država
ISIL	Islamska država Iraka in Levanta
ISIS	Islamska država Iraka in Sirije
JaN	Jabhat al Nusra
KFOR	Mednarodne sile na Kosovu (ang. <i>Kosovo Force</i>)
MB	Muslimanska bratovščina
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
NATO	Organizacija severnoatlantske pogodbe
NC	Nacionalna koalicija sirskih revolucionarnih in opozicijskih sil

NVO	Nevladne organizacije
OIK	Organizacija islamske konference
ONV	Osvobodilna narodna vojska
OVK	Osvobodilna vojska Kosova
OVS	Obveščevalno varnostna služba
OZN	Organizacija združenih narodov
PIU	Enota za informacije o potnikih (ang. <i>Passenger Information Unit</i>)
PNR	Evidenca podatkov o letalskih potnikih (ang. <i>Passenger Name Record</i>)
RAN	Mreža EU za ozaveščanje o radikalizaciji (ang. <i>Radicalisation Awareness Network</i>)
SA	Savdska Arabija
SDA	Stranka demokratske akcije
SEERECON	Podjetje za strateško svetovanje in analize političnih tveganj v Jugovzhodni Evropi (ang. <i>South East European Research & Consulting</i>)
SOHR	Sirski observatorij za človekove pravice (ang. <i>Syrian Observatory for Human Rights</i>)
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SHCRBH	Visoki odbor Savdske Arabije za pomoč BiH (ang. <i>Saudi High Commission for Relief of Bosnia and Herzegovina</i>)
SIPA	Državna agencija za preiskave in zaščito Bosne in Hercegovine
SJCRK	Skupni odbor Savdske Arabije za pomoč Kosovu (ang. <i>Saudi Joint Committee for the Relief of Kosovo</i>)
SNC	Sirski nacionalni svet (<i>Syrian National Council</i>)
SOA	Hrvaška varnostno-obveščevalna agencija
SOVA	Slovenska obveščevalno-varnostna agencija
TWRA	Agencija za pomoč tretjemu svetu (ang. <i>Third World Relief Agency</i>)
UNMIK	Začasna upravna misija Združenih narodov na Kosovu
USD	Ameriški dolar
VS	Varnostni svet OZN
ZAE	Združeni arabski emirati

ZDA	Združene države Amerike
YPG	Kurdske ljudske zaščitne enote

1 UVOD

Prehod iz 19. v 20. stoletje je za muslimane predstavljal pomembno zgodovinsko prelomnico. To je bil čas dokončnega razkroja Otomanskega cesarstva, ene najpomembnejših svetovnih entitet na prehodu iz poznega srednjega veka v moderno dobo, ki se je na vrhuncu svoje moči raztezala od bližnjevzhodne regije preko severne Afrike na področje celotne jugovzhodne Evrope. Z njegovim dokončnim propadom leta 1924, ko ga je uradno ukinil turški voditelj Kemal Atatürk, je ugasnil tudi zadnji veliki islamski kalifat.

Kljub temu ideal velike islamske države, ki bi združeval celotno islamsko skupnost oz. *ummo*, kot jo imenujejo muslimani, nikoli ni povsem zamrl. Takšne ambicije je gojil tako del zmernejših salafistov, ki so za uresničenje teh ciljev izbrali pot nenasilja (npr. preko političnega udejstvovanja), v zadnjih desetletjih pa se pojavlja vedno več skrajnih islamističnih in fundamentalističnih skupin, ki zagovarjajo povrnitev stare slave muslimanov z vodenjem svete vojne proti nevernikom oz. džihada, kot ga sami imenujejo. Priložnost za uresničenje teh idej se je ponudila skoraj stoletje kasneje z destabilizacijo razmer na Bližnjem vzhodu in posledičnim razpadom sirske države.

Množične vstaje v t. i. arabski pomladi, ki so bile posledica nezadovoljstva in brezperspektivnosti širokih ljudskih množic, so Sirijo pahnilo v krvavo državljansko vojno, oboroženim islamističnim skupinam pa omogočile prepotreben manevrski prostor za njihovo delovanje. Po začetnem sekulariziranem odporu proti vladajočemu režimu so pobudo prevzele skrajne skupine, med katerimi je po moči in učinkovitosti izstopala predvsem Jabhat al Nusra, predstavnica iraške veje Al Kaide. Najbolj pa je dogajanje zaznamoval vzpon džihadistične skupine Islamska država Iraka in Levanta (ISIL, tudi Islamska država Iraka in Sirije – ISIS), ko je po sporu z Al Nusro tudi sama prodrla iz Iraka v Sirijo.

Dandanes v resnih svetovnih medijih, ki poročajo o dogajanjih po svetu, praktično ni novice, v kateri ne bi omenili aktivnosti te skupine. Prizori bradatih ali zakrinkanih mož, ki z orožjem in črnimi zastavami v rokah v terenskih vozilih potujejo preko sirske pokrajine, se urijo na posebnih vojaških vadbiščih, obglavljajo svoje nasprotnike in uničujejo stoletja staro kulturno dediščino, so dodobra šokirali svetovno javnost. Če se je še v začetku zdelo, da gre za neorganizirano in slabo izurjeno skupino, pa se je ta z leti razvila v dobro organizirano, finančno, kadrovsko in medijsko dobro podprto organizacijo.

ISIL je v le 18-ih mesecih uspelo zasesti ozemlje velikosti Velike Britanije, si podjarmiti osem milijonsko populacijo in zavzeti področje severne in vzhodne Sirije ter severozahodnega dela Iraka, vključno z nekaterimi velikimi in strateško pomembnimi mesti, kot sta Rakka in Mosul, hkrati pa svoj kapital pretvoriti v oblikovanje samoproglashene šeriatske države. Gre za organizacijo, ki ji je na zasedenih ozemljih uspelo vpeljati lastno denarno valuto, vzpostaviti pravni sistem z razvejano mrežo šeriatskih sodišč, lastno lokalno samoupravo in varnostnimi silami (policijo, vojsko), izdajajo pa tudi potne liste samoproglashene Islamske države (Micallef 2015a, 7).

Medtem ko so k uspehu džihadističnih skupin v Siriji bistveno pripomogle nestabilne in nenadzorovane razmere kot posledica arabske pomladi, pa je bil v Iraku glavni generator teh procesov nezadovoljstvo sunitov z večinsko šiitsko vlado Nourija al-Malikija. Čeprav večina tam živečih sunitov ni imela takšne agende kot Islamska država, pa so v njenih osvajalskih pohodih prepoznali priložnost, da se osvobodijo izpod vladajočega jarma.

Vzporedno s širjenjem bližnjevzhodne krize in kretnitvijo uporniških skupin so se vrstili tudi pozivi glavnih ideologov Al Kaide in Islamske države ter številnih domačih in tujih islamskih pridigarjev k odstranitvi neverniških režimov. Intenzivni propagandi so se v velikem številu odzvali tuji prostovoljci z vseh koncev sveta (glej Hokayem 2013).

Uporniškim skupinam v Siriji in Iraku se je tako med letoma 2012 in 2015 pridružilo več kot 20.000 tujih borcev, kar je največja mobilizacija tujcev v državah z večinskim muslimanskim prebivalstvom od zaključka druge svetovne vojne. Večina prihaja iz ostalih držav bližnjevzhodne regije, Severne Afrike, Kavkaza, med 4000 in 5000 pa jih prihaja iz Evrope, največ iz Francije, Velike Britanije in Nemčije. Med njimi so tudi osebe iz držav Zahodnega Balkana, kar lahko neposredno vpliva tudi na varnost v tej regiji (Neumann 2015a; Archick in ostali 2015).

Pri tem se samo po sebi zastavlja vprašanje, kaj žene te ljudi na Alahovo pot v tujo državo, kakor skrajneži poimenujejo odhod v sveto vojno. Ali so to dejansko le religiozni motivi, ki se manifestirajo skozi boj za vzpostavitev in obrambo kalifata, ali pa vzroki za to tičijo drugje in jih je treba obravnavati skozi prizmo aktualne družbeno-ekonomske krize, brezperspektivnosti, krize identitete, ki je tako značilna za zahodne družbe, medgeneracijskih travm, ki izvirajo še iz časa balkanskih vojn in posameznike pehajo v brezup, ali pa gre zgolj

za željo po avanturi in adrenalinu? Odgovore na ta vprašanja bom poskušal poiskati v pričujočem delu.

Drugo pomembno izhodišče predstavlja vprašanje, kako bodo ti odhodi vplivali na varnost držav na Zahodnem Balkanu, ki je že tako ali tako vseskozi na prepihu različnih nacionalnih, verskih, kulturnih in političnih konfliktov. Številni tuji prostovoljci se bodo (ali pa so se že) vrnil v matične države. Kaj to lahko pomeni za varnost držav, nazorno kažejo zadnji teroristični napadi v Franciji, Belgiji, na Danskem, v Veliki Britaniji, ki so terjali več sto nedolžnih žrtev. Med storilci so tako povratniki z bližnjevzhodnih bojišč, še več pa je lokalnih radikaliziranih posameznikov, inspiriranih z ideologijo svete islamske vojne, ki jo propagirajo in izvajajo skrajne islamistične skupine v Siriji in Iraku.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev teme proučevanja

Pričujoče delo je pripravljeno kot ena celovitejših študij razvoja sirsko-iraške krize z vidika sodelovanja zahodnobalkanskih borcev, ki bo omogočala globlji uvid v posamezne vidike njihove radikalizacije v obdobju pred odhodom, v času konflikta, pa tudi po njihovem povratku.

Geografsko se bom omejil na Hrvaško, BiH, Srbijo, Črno goro, Makedonijo, Kosovo in Albanijo ter Slovenijo v povezavi z bližnjevzhodno regijo, konkretno Sirijo in v manjši meri Irakom. Glavni poudarek bo na prostovoljcih iz BiH, kjer je problem po moji oceni najbolj pereč, zgodovinske, kulturne in ekonomske vezi s Slovenijo pa najtesnejše. Analiza vključuje tudi nekatere posameznike, ki so po poreklu iz naštetih držav, so pa pred odhodom živeli in delali v diaspori, predvsem državah Zahodne Evrope. Časovni okvir predstavlja leto 2011, ko je izbruhnila državljanska vojna v Siriji, pa vse do bližnje preteklosti (december 2015), ko so se razmere v tej državi še vedno zaostrovale, obenem pa še v letu 2016 trend odhodov iz Evrope očitno ne pojenja.

Razlogi za proučevanje odhodov prostovoljcev v skrajne islamistične skupine so številni. Eden ključnih razlogov izvira iz ugotovitve, da prisotnost podpornikov džihadističnih skupin, ki se vračajo iz konflikta, neposredno ali vsaj posredno vpliva na varnost zahodnih držav in njihovih državljanov. Zaskrbljujoče so ocene, da se več kot dve tretjini tujih prostovoljcev borita pod okriljem z Al Kaido povezanih skupin Al Nusra in ISIS, ki ju je Organizacija združenih narodov maja 2013 uvrstila na seznam terorističnih organizacij in zoper njene pripadnike uvedla številne sankcije (Resolucija VS ZN 2170).

Drugi pomemben razlog predstavlja dejstvo, da gre za razmeroma novo in strokovno ne dovolj raziskano področje, saj je od izbruha krize na Bližnjem vzhodu minilo šele nekaj let. V začetni fazi konflikta problemu tujih borcev niso posvečali večje pozornosti, postopno naraščanje števila smrtnih žrtev in brutalni zločini terorističnih skupin nad nasprotniki in civilnim prebivalstvom pa so počasi pričeli polniti kolumne lokalnih časopisov. Ob začetnem pregledu številnih tovrstnih člankov in poročanj ugotavljam, da so ti v informacijah relativno skopi in se v glavnem osredotočajo na dva vidika: (1) čas in kraj odhodov posameznikov na tuja bojišča ter (2) žrtve med zahodnobalkanskimi prostovoljci.

2.2 Cilji proučevanja

Glavni cilji predlaganega magistrskega dela so:

- opredeliti in obrazložiti temeljne pojme, ki jih bom kasneje pogosto uporabljal v magistrskem delu: salafizem, vahabizem, radikalizacija, džihad itd.;
- ugotoviti, kdo so osebe iz držav Zahodnega Balkana, ki se udeležujejo vojne v Siriji in Iraku, iz katerih držav prihajajo, kolikšno je njihovo število (približne ocene in primerjava z navedbami v različnih tujih virih), v katerih enotah se borijo, kakšen je njihov profil in skupne značilnosti (starostna in zaposlitvena struktura, zastopanost glede na spol ipd.);
- ugotoviti, kateri so tisti dejavniki in motivi, ki odločilno vplivajo na odločitev za odhod;
- spoznati delovanje in ustroj uporniških skupin, v katerih se borijo; številčnost teh skupin, njihove trenutne strateške pozicije, odnos do vladajočega režima in ostalih uporniških skupin, na kateri ideologiji so osnovane in kakšni so njihovi cilji.

Poleg navedenega bo glavni poudarek še na:

- predstavitvi dosedanje aktivnosti varnostnih organov držav Zahodnega Balkana na tem področju (preiskave, aretacije); v tem poglavju bom poskušal oceniti, katere države na Zahodnem Balkanu ideologija radikalnega islama najbolj ogroža;
- predlogih za celovitejše reševanje problema povratnikov (reintegracijski programi, vključitev širše skupnosti);
- oceni, kako ti trendi vplivajo na varnostne razmere v Sloveniji.

2.3 Hipoteze

Pri raziskovanju predlagane teme bom izhajal iz naslednjih hipotez:

1. Večino prostovoljcev z Zahodnega Balkana so pri odločitvi za odhod v sirsko vojno vodili versko-ideološki motivi.
2. Večina zahodnobalkanskih prostovoljcev je pred odhodom v Sirijo že imela bojne izkušnje, saj so aktivno sodelovali v različnih oboroženih enotah v balkanskih vojnah, ki so izbruhnile po razpadu nekdanje Jugoslavije.

3. Na odločitev za odhod v vojno pomembno vplivajo slabe ekonomske in socialne razmere v državi. Večina prostovoljcev iz BiH izhaja iz lokalnih skupnosti, kjer vlada najvišja stopnja revščine in brezposelnosti v državi.
4. Islamski skrajneži Slovenije neposredno ne ogrožajo, zaradi njene strateške lege na zahodnobalkanski poti pa je zanje pomembna predvsem kot tranzitna država.

2.4 Uporabljen metodologija

Pri osvetlitvi predstavljenega problema bom uporabil interdisciplinarni pristop, ki vključuje doslej pridobljena znanja s področja obramboslovja, sociologije, mednarodnih odnosov, politologije, psihologije in ekonomije. V magistrskem delu bom uporabljal in primerjal tako kvalitativne kot tudi kvantitativne podatke. Prvi del naloge bo v glavnem deskriptiven, v drugem pa bom za preverjanje hipotez in raziskovalnih vprašanj uporabil metodo analize primarnih in sekundarnih empiričnih podatkov.

Pri proučevanju odhodov bom uporabil različne družboslovne metode:

- S pomočjo **deskriptivne metode** bom poskušal čim bolj natančno opredeliti temeljne pojme, zgodovinske procese, ki so botrovali širjenju radikalnih islamskih idej, opisati delovanje in ustroj uporniških skupin v Siriji in Iraku, v katerih se borijo tuji džihadisti.
- **Primerjalna metoda** bo uporabljena pri navajanju različnih podatkov, npr. glede števila odhodov iz posamezne države.
- **Sekundarna analiza empiričnih podatkov** bo uporabljena v dveh primerih: (1) v poglavju o profilu džihadistov iz BiH ter (2) pri ugotavljanju korelacij med različnimi spremenljivkami v povezavi s tretje postavljeno hipotezo. V tem poglavju bom poskušal ugotoviti, ali obstaja korelacija med BDP ter številom brezposelnih po posameznih kantonih v BiH ter številom prostovoljcev, ki so odpotovali na bojišče v Sirijo oz. Irak oz. povedano drugače: ali lahko slaba gospodarska situacija v lokalni skupnosti neposredno vpliva in izzove večje število odhodov v primerjavi s tistimi, kjer so ekonomski kazalci ugodnejši. Pri tem se bom opiral na statistične podatke o brezposelnosti prebivalstva, ki jih na letni osnovi pripravlja Federalni zavod za statistiko BiH, na drugi strani pa bom iz člankov lokalnega časopisja povzel podatke o občinah in kantonih, od koder prihajajo bošnjaški džihadisti.

- **Študijo primera:** z njo bom podrobneje predstavil posamezne primere odhodov in jih skozi induktivno metodo primerjal in potrjeval teorijo.
- **Izkustvena metoda** mi bo pomagala razumeti in logično povezovati te pojave, saj v okviru mednarodnih in državnih institucij že več let spremljam aktivnosti posameznih terorističnih organizacij po svetu ter ukrepe zahodnih držav na področju boja proti terorizmu.

Analiza bo temeljila na sekundarnih virih, pridobljenih iz člankov lokalnega časopisja, medijskih analiz ter študij in poročil varnostnih strokovnjakov, ki jih pripravljajo za lastne ali potrebe akademskih inštitutov, javnih zavodov in agencij, v katerih delujejo. Pri tem mi bosta v veliko pomoč tudi najnovejša študija z naslovom *Zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingent stranih boraca*, ki sta jo v okviru atlantske iniciative pripravila profesor na Fakulteti za politološke študije v Sarajevu Vlado Azinović in islamski teolog in publicist Muhamed Jusić (2015) ter raziskava Shpenda Kursanija z naslovom *Report inquiring into the causes and consequences of Kosovo citizens' involvement as foreign fighters in Syria and Iraq* (2015), v kateri se je osredotočil na razvoj radikalnega islama na Kosovu in posledične odhode v Sirijo. Njihove ugotovitve povzemam v različnih poglavjih te naloge.

V svoji nalogi bom izhajal iz različnih teoretičnih konceptov, ki jih bom uporabil pri raziskovanju fenomena tujih borcev ter analizi zbranih podatkov. Enega glavnih teoretičnih temeljev bodo predstavljale študije o islamskem ekstremizmu v zahodnem svetu. Znotraj teh študij bom glavni poudarek namenil teorijam radikalizacije tujih borcev. Pri tem se bom opiral na modele in sheme, ki so jih na podlagi preteklih konfliktov razvili nekateri vodilni strokovnjaki s področja varnosti.

Pri proučevanju profilov džihadistov si bom pomagal s koncepti, ki izhajajo iz socialne psihologije. Njena dodana vrednost pri študijah radikalizacije je v tem, da omogoča globlji uvid v samo dinamiko odnosov znotraj skupine ter medskupinske konflikte. Temelji na predpostavki, da je skupni faktor, ki v največji meri vpliva na odločitev, ali se bo posameznik pridružil ekstremistični organizaciji in izvajanju nasilja okolje, v katerem živi. Eden od njenih začetnikov Gordon Allport je koncept opisal kot »poskus razumevanja in razlage, kako dejanska, namišljena ali posredna prisotnost drugih vpliva na mišljenje, občutja in vedenje posameznika« (Borum 2011, 20).

V kontekstu vojne v Siriji in Iraku se bom opiral na študije o značilnostih sodobnih konfliktov. Pri tem bo največ poudarka na vidiku globalizacije ter tehnološki revoluciji na področju komunikacij, ki jo je povzročila uporaba interneta.

V okviru lastne raziskave bom na vzorcu, ki bo vključeval več kot sto dvajset oseb, poskušal izdelati osebni profil prostovoljcev iz naše regije. Na podlagi analize člankov v lokalnem časopisju bom poskušal slediti zastavljenim ciljem ob zavedanju, da bo to, zaradi pomanjkanja navedb o ključnih dejavnikih raziskave (op. večina medijev o prostovoljcih poroča skopo, se sklicuje na en sam, skupni vir, kar otežuje primerjanje zbranih podatkov in njihovo verodostojnost), vse prej kot lahka naloga.

2.5 Struktura magistrskega dela

Magistrsko nalogo sem razdelil na šest glavnih poglavij. V prvem bom skozi položaj islama kot religije v Evropi predstavil njegovo zgodovinsko vlogo na Zahodnem Balkanu, pri čemer bom posebno pozornost namenil pojavu radikalnih islamskih frakcij.

V poglavju o Siriji se bom posebej osredotočil na dogajanja po arabski pomladi, ki so pripeljala do razkroja sirske države in omogočila vzpon skrajnim islamističnim in džihadističnim skupinam. Posebno pozornost bom posvetil skupinama IS in JaN, ki sta povezani z mednarodno teroristično mrežo Al Kaida.

Tretje poglavje bo namenjeno predstavitvi posameznih teorij in analizi izbranih vidikov radikalizacije, ki vplivajo na odločitev za odhod na bojišče. Dodatni poudarek bo na varnostnemu vidiku, preko katerega bom poskušal oceniti grožnjo, ki jo za varnost držav Zahodnega Balkana predstavljajo povratniki.

V četrtem poglavju bom v okviru lastne raziskave poskušal izdelati osebni profil prostovoljcev iz BiH. Osredotočil se bom na spremenljivke, kot so starost, spol, izobrazba, regije, iz katerih izhajajo, pripadnost enoti na bojišču itd.

Sledili bosta še poglavji o ukrepih mednarodne skupnosti in držav Zahodnega Balkana za zajezitev odhodov in preprečevanje morebitnih nasilnih dejanj, v zadnjem pa bom ugotavljal, kako bližnjevzhodna kriza vpliva na varnostne razmere v Sloveniji.

V sklepnem delu bom preverjal veljavnost postavljenih hipotez in v zaključnem delu navedel še relevantne vire, ki sem jih uporabil pri pisanju tega dela.

2.6 Opredelitev temeljnih pojmov

2.6.1 *Salafizem*

Salafizem je ena od ideologij znotraj sunitskega islama, katere cilj je vrnitev h koreninam islama. Zagovorniki salafizma verjamejo, da so stoletja različnih interpretacij islamskih nauk, na katere so vplivale obstoječe religiozne tradicije, kulturni vplivi, politične agende in osebni interesi, pokvarili islam in povzročile njegov zaton v muslimanskem svetu (Stern in Berger 2015, 263–264).

Byman (2015, 69) salafizem opisuje kot vrnitev muslimanov k praksam prvih treh generacij muslimanov, to je salafistom (v prevodu predniki oziroma predhodniki), s čimer naj bi obudili prakticiranje dobesedne in puritanske interpretacije islama. Poudarjajo enost boga in odklanjajo vsakršne religiozne inovacije, ki so se pojavile po tej dobi. Namesto tega se zavzemajo za ozkogledno tolmačenje korana in posnemanje preroka Mohameda, njegovih nauk in izrekov. Salafisti verjamejo, da je islamsko pravo zaključena celota, ki je povsem logična za razumevanje resnice, zato zavračajo ostale razlage in interpretacije, ki odstopajo od njihove. V okviru salafističnih gibanj delujejo številna gibanja in skupine, med njimi tudi vahabizem.

2.6.2 *Vahabizem*

Vahabizem je oblika salafizma, ki se je pojavila v sredini 18. stoletja v Saudski Arabiji. Temelji na naukih verskega učitelja Muhammada Ibn Abd al-Wahhaba in njegovih povezavah z družino Saud. Izhaja iz pravne šole Hanbali. Vahabiti prakticirajo konzervativno in puritansko obliko islama, ki zagovarja enost boga in pri tem zavračajo šole, ki ne izhajajo neposredno iz korana. Posebno sovražni so do šiitske veje islama. Vahabizem v Saudski Arabiji uživa legitimnost saudske kraljeve družine, zaradi česar je v državi zelo razširjen. Saudska vlada in bogati posamezniki vlagajo velika finančna sredstva za gradnjo mošej, šol in ostalih institucij v tujini, s ciljem promocije in širjenja te različice islama (Byman 2015, 70).

2.6.3 Kalifat

Kalifat je osrednja ustanova oz. oblika islamske države. Vodi jo kalif kot naslednik oz. namestnik preroka Mohameda na zemlji. Njegova glavna naloga je zagotavljanje notranje povezanosti in širjenja te skupnosti tako v verskem kot političnem smislu. Kalifa potrjuje šura oz. vrhovni islamski svet. Medtem ko suniti verjamejo, da mora kalif postati oseba iz plemena Kurejši, iz katerega izvira sam Mohamed, pa šiiti zagovarjajo tezo, da mora Bog kalifa izbrati med potomci Alije, ki ga je Mohamed določil za svojega naslednika. Kalifova duhovna in posvetna vloga je uveljavljanje šeriatskega prava – brez vsake možnosti, da bi ga krojil po svoje – in poveljevanje vojskam islama. Iz zgodovine poznamo kalifate, ki so se razlikovali glede na to, kdo jim je vladal, pa tudi glede na velikost in način samega vladanja. Tako poznamo t. i. Pravični kalifat, ki ga arabski svet povezuje z vladavino Rašidov med letoma 632 in 661. Temu so sledili kalifati dinastije Umajadov (med letoma 661 in 750), Abasidov (med letoma 750 in 1258 ter 1261 in 1517), vzporedno z abasidskim pa sta obstajala še kalifata Fatimidov in umajadski kalifat v Cordobi, na ozemlju današnje Španije (med letoma 929 in 1031). Iz zgodovine poznamo še Almohadski kalifat in Otomanski kalifat oz. Otomanski imperij, ki je obstajal med letoma 1517 in 1924 (Thoraval 1998, 57; Telegraf 2015; Wikipedija 2015a).

2.6.4 Džihad

Večina zahodnih avtorjev ter medijev koncept džihada zmotno enači s sveto vojno. Lahko bi celo rekli, da ga predstavlja na način, kot ga vidijo islamski skrajneži, ki vero izrabljajo za opravičevanje nasilja pri zasledovanju lastnih ciljev. V nadaljevanju bom zato predstavil pojem v vseh njegovih različicah.

Džihad je beseda arabskega izvora, ki v neposrednem prevodu pomeni napor, prizadevanje, trud, pa tudi borbo za božjo stvar. Koran ta prizadevanja tolmači skozi širok spekter različnih dejavnosti: od odstranitve enega samega trnja na poti, po kateri hodijo ljudje in živali, do vsakodnevnih naporov za zagotavljanje preživetja družine, boja proti sovražnikom z orožjem, ter navsezadnje boja proti lastnim slabim lastnostim in poželenju. Oboroženi boj tako zajema le en segment teh prizadevanj, ki sam po sebi ne predstavlja najvišje oblike džihada, prav tako pa se ta segment lahko uporabi le v najnujnejših primerih.

Po Nasrju (2007, 47–48) džihad pomeni napor na Božji poti, napor oz. trud za ohranitev religije in zgodovine. Po svojem zunanjem vidiku želi biti obramben in ne napadalen, vendar ga na različne načine zlorablajo tako ekstremisti v islamskem svetu kot tudi zahodni komentatorji islamskega dogajanja. V notranjem (to je osebnem) smislu pomeni spopad z negativnimi nagnjenji v duši, nagnjenji, ki onemogočajo živeti življenje svetosti in dosego popolnosti, ki jo je namenil Bog.

Seveda pa je koran tako kot številne druge svete knjige ostalih religij zelo kompleksno in večplastno delo, ki omogoča različna razumevanja in razlage, zato so se v poldrugem tisočletju po njegovem nastanku oblikovala zelo različna pojmovanja džihada. Tako ga različne ekstremistične skupine v praksi aplicirajo na različne načine, pri čemer jim je skupno predvsem dvoje: prizadevanje za ideal islamske države in uporaba džihada kot orožja pri njenem udejanjanju. Proti komu ali čemu bo določena skupina uporabila džihad, pa je odvisno predvsem od vsakokratnih družbenih, političnih in kulturnih okoliščin (Noorami v Črnič in Šebenik 2005, 273).

Po Thoravalu (1998, 221) je prvi pomen arabske besede džihad napor, prizadevanje (zoper svoje strasti). Izpeljana je iz istega korena kot beseda idžtihad, ki je eno od načel prava. Pojem svete vojne so kodificirali sunitski pravniki Umajadov in Abasidov v povezavi s širjenjem islama v Aziji in Afriki. Cilj svete vojne je bil razširiti islam in njegovo ozemlje ubraniti pred Bizancem, pozneje pa pred križarji. V njej se lahko bojujejo odrasli moški v zadostnem številu – tisti, ki v džihadu umrejo, so mučeniki in se jim obeta raj.

2.6.5 Tuji borci

Kategorizacije in definicije tujih borcev so različne. Brez natančnejše opredelitve bi lahko pod to besedno zvezo uvrstili tudi pripadnike tujih rednih vojska, ki se borijo na strani ene ali druge sprte strani. Večina držav zato v to skupino uvršča izključno osebe, ki delujejo v paravojaških in parapolicijskih strukturah izven ozemlja matične države (države njihovega rojstva oz. prebivanja). Nekatere ta spekter še zožijo in se osredotočajo le na skupine, ki so jih mednarodne organizacije (ali pa kar same) opredelile kot teroristične.

OZN v Resoluciji 2178 (2014) za te osebe prvič uporabi besedno zvezo »tujih terorističnih borci«. Definira jih kot osebe, ki potujejo v državo, ki ni država njihova bivanja ali nacionalnosti, z namenom načrtovanja, priprav, izvajanja ali sodelovanja v terorističnih

aktivnostih oz. vodenja ali udeležbe na terorističnem usposabljanju za potrebe oboroženega konflikta.

Malet v Hegghammer 2010 tuje borce definira kot nedržavljanke držav v konfliktu, ki se borijo na strani upornikov. Hegghammer (2010, 57–58) jih uvršča v kategorijo, ki izpolnjuje štiri kriterije: (1) delujejo v vrstah upornikov; (2) nimajo državljanstva nobene od držav v konfliktu oz. povezav s skupinami v konfliktu; (3) niso povezani z uradno vojaško organizacijo ter (4) ne prejemajo plačila za vojskovanje. Prvi kriterij razlikuje tuje borce od mednarodnih teroristov, ki so specializirani za izvajanje nasilja nad neoboroženim prebivalstvom v tujini. Drugi izključuje člane diaspore, tako zdomce kot preganjane osebe, tretji pripadnike redne vojske, ki delujejo po ukazu častnikov in generalov, četrti pa plačance, ki se običajno bojujejo za najvišjega ponudnika.

V svoji nalogi bom za borce po poreklu z Zahodnega Balkana, ki se udeležujejo vojne v Siriji in Iraku, uporabljal termin prostovoljci, saj (tuji) borci uživajo mednarodnopravno zaščito, kar pa za pripadnike terorističnih skupin ne velja. Prav tako se bom poskušal izogibati pojmu tuji teroristični borci, saj predpostavljam, da se vsi niso oz. se ne borijo v strukturah skupin, ki jih je mednarodna skupnost označila za teroristične.

2.6.6 Radikalizacija

Večina novodobnih teorij o radikalizaciji jo opisuje kot proces ali skupek različnih procesov, skozi katere posamezniki ali skupine prevzamejo uporabo nasilja kot legitimno sredstvo za doseganje njihovih političnih ciljev. Nekateri avtorji ločujejo med radikalizacijo, ki vodi v izvajanje nasilja, in nenasilnimi oblikami radikalnega mišljenja (Neumann 2010).

Vidino in Brandon (2012) govorita o kognitivni radikalizaciji, ki jo opredelita kot proces, v katerem posameznik sprejme ideje, ki so povsem v nasprotju s konvencionalnimi pogledi. Preko teh pogledov prične zavračati legitimnost obstoječega družbenega reda in išče načine za njegovo zamenjavo z novimi strukturami, ki temeljijo na drugačnih prepričanjih in vrednotah. O nasilni radikalizaciji pa govorita, ko posameznik zagovarja nasilje za uresničitev njegovih radikalnih pogledov v praksi. Nizozemska obveščevalno varnostna služba AIVD kot družbeno škodljive opredeljuje tudi različne nenasilne oblike radikalizacije, ki vključujejo vzpostavitev paralelnih družbenih struktur, ki temeljijo na lastnih interpretacijah pravičnosti in propagirajo nedemokratske metode, kar lahko vodi v polarizacijo ter medetnične in medverske konflikte, pa tudi v širše družbene nemire (Vidino in Brandon 2012, 171).

Radikalna gibanja hočejo islamsko državo doseči z nasilnim rušenjem obstoječih režimov. Povedano drugače, v nasprotju z zmernimi fundamentalističnimi gibanji zagovarjajo takojšnjo in oboroženo (nasilno) akcijo. Praviloma gre za manjše frakcije, ki najpogosteje nastanejo z odcepitvijo od širših zmernejših gibanj. V ideološkem smislu delujejo na podlagi koncepta džahilije, iz katerega izhajata dve povezani ideološki predpostavki: (1) suverenost pripada izključno bogu (in ne ljudstvu, pravu ali komurkoli drugemu) in (2) obstoječi režimi oz. oblastniki so neverniški (Ayubi, Ramadan in Tripp v Šterbenc 2011, 110).

3 ISLAM IN MUSLIMANI V EVROPI

Zaradi visoke natalitete in množičnih migracij iz Severne Afrike in Bližnjega vzhoda je islam danes najhitreje rastoča religija v Evropi. Na tem prostoru se je prvič pojavil že v 7. stoletju s prodorom Arabcev v Španijo.

Dandanes v različnih evropskih državah živi približno 20 milijonov muslimanov. Če so muslimanske skupnosti na Zahodnem Balkanu (Bošnjaki iz BiH, Srbije, Črne gore ter Albanci iz Albanije, Makedonije in Kosova) na teh prostorih prisotne že stoletja, pa je za večino ostalih evropskih muslimanov značilno, da gre za potomce ekonomskih migrantov, ki so prišli v Evropo po drugi svetovni vojni. Muslimanska populacija v modernih zahodnih družbah je heterogena, opazne so velike demografske, kulturne, etnične in jezikovne razlike. Tako ima npr. Francija veliko muslimansko skupnost iz Severne Afrike, Velika Britanija iz Indije, Pakistana in Bangladeša ter Nemčija iz Turčije (Nasr 2007, 38 in Pašić, 2006, 9, 18).

Odnosi med Evropo, kjer kot glavna religija prevladuje krščanstvo, in islamskim svetom so bili v preteklosti zaradi kulturnih in socialnih razlik pogosto na preizkušnji. Izmenjaje so si sledila obdobja sodelovanja in konfliktov. V mednarodni skupnosti se ta dva sistema vrednot, pri katerem eden sloni na tradicionalizmu, religioznih načelih, avtoritarnosti, drugi pa na sekularizmu, demokratični ureditvi in tržnem kapitalizmu, pogosto prikazujeta kot trk dveh civilizacij (Esposito 2001).

Najbolj sta odnose med islamom in krščanstvom zaznamovala dva zgodovinska momenta, in sicer križarske vojne in evropski kolonializem. S pojmom križarske vojne opisujemo serijo osmih vojaških pohodov frankovskih in normanskih vitezov med 11. in 13. stoletjem, katerih cilj je bil zavzetje Male Azije in Sirije in njihova osvoboditev izpod muslimanske nadoblasti. Križarji so 15. julija 1099 zavzeli mesto Jeruzalem, ob tem pa sistematično pobili približno 30.000 tam živečih muslimanov in Judov. Čeprav so Judje, kristjani in muslimani pred tem dogodkom v sožitju živeli več kot 460 let, pa si po njem niso nikoli več zaupali. Prav tako so se ti dogodki močno vtisnili v spomin Arabcev in Turkov kot zgodnja napoved agresije in imperializma krščanskega Zahoda ter dokaz sovražnosti krščanstva do islama (Šterbenc 2011: 128, 129; Esposito 2001: 58–61).

Drugi (nič manj pomemben) moment predstavlja evropski kolonializem in imperializem v 19. stoletju. Ta je dobesedno spremenil geografski in institucionalni zemljevid muslimanskega

sveta. Dominacija Francozov v severni, zahodni in ekvatorialni Afriki in Levantu (Libanonu in Siriji), Britancev v Palestini, takratni Transjordaniji, Iraku, Perzijskem zalivu, Indokini, jugovzhodni Aziji, Maleziji, Singapurju in Nizozemcev v Indoneziji je muslimane potisnila v podrejeni položaj. Tudi tam, kjer so muslimani uspeli zadržati oblast, npr. v Turčiji in Iranu, so bili v stalni defenzivi zaradi ambicij takratnih evropskih velesil (Velike Britanije, Francije, pa tudi Rusije), ki so vseskozi ogrožale njihovo stabilnost in neodvisnost. Za mnoge muslimane je kolonializem obudil mračne spomine na vojne križarjev. Med njimi se je utrdilo prepričanje, da je to zgolj naslednja faza obračuna militantnega krščanstva z islamom. Večina muslimanov evropske nadvlade ni nikoli sprejela in se je na različne načine upirala, kolonialne oblasti pa so upore praviloma izjemno brutalno zatirale (Esposito 2001: 71, Šterbenc 2011, 132–135).

Poleg že omenjenih zgodovinskih dejstev bi lahko med dejavniki, ki kopičijo jezo in zamere muslimanov do zahoda, izpostavili še njihovo enostransko in brezkompromisno podporo Izraela v izraelsko-palestinskem konfliktu (op. Palestinci nimajo možnosti ustanoviti lastne države), vmešavanje v notranje zadeve arabskih držav s ciljem zadržati strateški položaj na Bližnjem vzhodu, izkoriščanje njihovih energetskih virov ter poskuse nevtralizacije iranskega vpliva.

Če so zaradi zgoraj navedenih zgodovinskih dejstev številni muslimani nekdanjo zunanjo politiko evropskih držav videli predvsem kot grožnjo njihovi muslimanski identiteti in veri, pa so se tudi na drugi strani krepili stereotipi in vrednostno negativne kolektivne predstave o islamu. V takšnih okoliščinah so se morali muslimani ob prihodu v Evropo soočiti s številnimi dilemami in izzivi, zaradi drugačnega načina življenja in svetovnonazorskih pogledov pa so bili pogosto izpostavljeni predsodkom večine.

Njihove strategije za prilagoditev na novo družbo so bile različne. Med njimi Pašić (2006, 14) izpostavlja tri:

- **Asimilacijo** kot popolno vesternizacijo, ki vključuje zanikanje lastne identitete in poskus zlitja z okolico, v kateri živijo.
- **Integracijo** kot prilagoditev okolici, s hkratnim ohranjanjem muslimanske identitete in tradicije. Gre za poskus simbioze dveh različnih vrednostnih sistemov in spoštovanje sekularizirane moderne zahodne družbe.
- **Segregacijo** kot zavestno izolacijo na družbenem robu, saj bi tako lažje ohranili muslimansko identiteto in tradicijo, ki se potencialno lahko razvije v radikalno obliko,

ki med drugim predvideva tudi nasilje kot način boja za lastne cilje in je lahko tudi akcija, ne samo reakcija. Po Pašiću (2006) je segregacija najbolj nevarna oblika prilagoditve, saj gre za izrazito destruktivno izbiro strategije preživetja.

V zadnjih letih se med muslimani v Evropi širijo tudi bolj ekstremne interpretacije islama. Pašić (2006, 10) ta pojav vidi v kontekstu procesov, katerim smo priča v širšem islamskem svetu, pa tudi kot odziv na marginaliziranost muslimanov v modernih zahodnih družbah. Takšno stanje omogoča raznim islamskim skupinam in organizacijam, kot je Al Kaida, odlično izhodišče za širjenje drugačnih interpretacij islama med širšimi ljudskimi množicami v državah, kjer živijo muslimani.

Kljub temu Simeunović (2009, 196) ugotavlja, da se danes v različnih študijah o terorizmu islamu neupravičeno pripisuje negativno konotacijo. Nasilje in krvave obračune v imenu vere je možno v zgodovini najti pri vseh večjih religijah, islam pa je danes po njegovi oceni bolj izpostavljen predvsem zato, ker nekatere njegove frakcije za razliko od ostalih religij še vedno pozivajo k nasilju in terorizmu.

3.1 Zgodovina islama in muslimani na Zahodnem Balkanu

Muslimanska populacija na Zahodnem Balkanu je glede na tisto, ki živi v državah Zahodne Evrope, precej specifična. Tu namreč ne gre za ekonomske priseljence, ki bi na to področje prihajali iz držav tretjega sveta, ampak za največjo avtohtono populacijo muslimanov v Evropi, ki je to religijo večinsko prevzela v času vladavine Otomanov od 15. stoletja naprej. Med razlogi za spreobrnitev oz. prevzem te religije so bile tudi finančne bonitete, saj so bili muslimani v Otomanskem cesarstvu oproščeni številnih davkov in dajatev (Shtuni 2015; Kullolli 2009, 17).

Prisotnost islama na Zahodnem Balkanu se od države do države razlikuje. Osebe, ki so v tem delu Evrope prevzele islam, so v preteklosti veljale za zmerne, bolj ali manj sekularizirane in svoje verske identitete v javnosti niso pretirano izpostavljale. To še posebej velja za obdobje komunistične Jugoslavije, ko so tedanje oblasti spodbujale ideje sekularizma in prakticiranje religije striktno omejevale na zasebno sfero. Še korak dlje je šel albanski voditelj Enver Halil Hoxha, ki je Albanijo razglasil za prvo ateistično državo na svetu, hkrati pa prepovedal vse

religije (op. prepoved je veljala med letoma 1967 in 1990) (Shtuni 2015). To obdobje je bilo še posebej težko za verske avtoritete, ki so bile podvržene hudi represiji državne oblasti.

Padec komunističnega režima je povzročil velika politična in ideološka nihanja ter omogočil vzpon številnih nacionalističnih gibanj, pa tudi obuditev verskih idej. Družba je v tem obdobju postopoma izgubljala nekdanje ideološke temelje in bila izpostavljena širokemu spektru idej in miselnosti, od izrazito liberalnih na eni strani do strogo konzervativnih na drugi (Kursani 2015).

3.2 Pričetki širjenja salafistične ideologije in pojav prvih radikalnih frakcij

O radikalnem islamu na Zahodnem Balkanu, še posebej v BiH, je bilo napisanega že veliko. Kljub temu pa mu bom namenil samostojno poglavje, saj je poznavanje njegove dinamike in glavnih nosilcev te ideologije bistveno za razumevanje odhodov v vojno v Sirijo in Irak. To utemeljujem z ugotovitvijo, da so bili številni prostovoljci, ki so se podali v sveto vojno v Siriji, pripadniki in simpatizerji teh gibanj. Pri proučevanju teh skupin pa se moramo vseskozi zavedati, da ji sledi majhen odstotek populacije, ki je v družbi marginalizirana, njihova stališča in nazore pa zavrača tudi uradna islamska skupnost in se od njih pogosto tudi javno ogradí.

Ko govorijo o radikalnem islamu, nekateri mediji in strokovnjaki zmotno poročajo o ekstremistih kot enotni homogeni skupini. V radikalni islamski skupnosti obstajajo različne variacije in ločine, pri čemer Greifova (2010, 216) danes loči med štirimi glavnimi skupinami:

- **Salafistične/vahabistične skupine:** propagirajo interpretacijo islama, ki jo zagovarja Savdska Arabija in temelji na konzervativnih, strogih in rigidnih doktrinah Muhammada ibn Abd Al-Wahhaba in pravne šole Hanbali. V BiH so kot vahabite sprva imenovali bošnjaške muslimanske skupine, ki so zavračale versko avtoriteto Uradne islamske skupnosti. Svojo privrženost ultra konzervativnim interpretacijam islama so navzven izkazovali z nošenjem dolge brade in krajšimi hlačnicami, ki so segale nad gležnje, njihove žene pa so bile v javnosti popolnoma zakrite. Zagovorniki teh idej sebe imenujejo selefije, El-Muvehiddun ali Ehlu-Tewhid, nekateri pa zase pravijo, da so zgolj običajni muslimani, ki prakticirajo pravi islam. Al-Wahhabovo doktrino so prevzele tudi globalne džihadistične in takfiristične skupine, ki pa za

razliko od vahabitov ne priznavajo savdskih verskih avtoritet – nasprotno, te označujejo za sovražnike pravega islama.

- **Globalne džihadistične skupine:** sem sodijo skupine, ki odkrito podpirajo Al Kaido ter skupine mudžahidov v Afganistanu, Iraku, Somaliji, na Kavkazu, Palestinskih ozemljih ... Njihov cilj je islamska država, ki temelji na šeriatu, edino sredstvo za doseg tega cilja pa je oboroženi boj. Po njihovem prepričanju je boj proti neverniškim režimom in za islamsko državo dolžnost vsakega pravega muslimana, k temu naj bi vsak prispeval v okviru svojih zmožnosti. Politično udejstvovanje v parlamentarnih demokracijah zavračajo in ga označujejo kot neislamsko.
- **Takfiristične skupine:** korenine takfiristične veje islama segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ko je v Egiptu vzniknilo gibanje Takfir val Hidžra. Njihovi zagovorniki trdijo, da se je družba oddaljila od poučevanja islama, zato so se zavzeli za hidžro (ločitev od neverniške družbe) in aktivni odpor proti vladajočemu režimu. Moderne takfiristične skupine nasprotujejo tudi »mainstream« muslimanom, ki po njihovem ne razumejo korana in hadisov (op. zapisov besed in dejanj preroka Mohameda, Bećirović 2015), pa tudi mudžahidom, katerih boj temelji na napačnih verskih predpostavkah in zatorej po njihovem ni pravi džihad. Kljub temu to ne pomeni, da se zagovorniki takfirja odrekajo sveti vojni. Nasprotno, še vedno je to glavna naloga muslimanov, zaveza, ki bo trajala do sodnega dne. Sveta vojna je obveza vsake skupine, ki je dovolj velika in močna, da se zoperstavi sovražnikom Alaha. Toda te skupine morajo najprej pravilno razumeti islam, sicer prave islamske države ne morejo ustanoviti. Takfirici zagovarjajo stališče, da bi moral biti vsak pravi musliman sposoben prepoznati širk (greh, zlo), njegova dolžnost pa je, da tiste, ki to povzročijo, potekfiri oz. izobči. S tem dejanjem grešniku odvzamejo mesto v dženetu (raju). Definicija širka je zelo kompleksna in temelji na islamskih zapisih.
- **Ostale sekte:** zaradi sektaške dinamike znotraj islamističnih skupin se pojavljajo nove, ki lahko kljub začetnim omejitvam prerastejo v pomemben dejavnik radikalizacije.

Čeprav so radikalna islamska gibanja na Zahodnem Balkanu še vedno relativno omejen fenomen, pa v zadnjem obdobju njihovo število narašča. Takšni trendi so rezultat dolgotrajnih prizadevanj ekstremistov, da radikalizirajo lokalno skupnost. Islamističnim gibanjem, ki zagovarjajo uporabo nasilja za doseg svojih ciljev, je v zadnjih nekaj desetletjih uspelo

vzpostaviti infrastrukturo oz. mrežo izoliranih lokalnih vasi in mošej, ki propagirajo ideologijo Al Kaide, Islamske države in drugih terorističnih organizacij in pri tem na svojo stran pridobiti številne, predvsem mlade ljudi. Pri tem si uspešno pomagajo s široko paleto elektronskih in tiskanih medijev, ki jih finančno podpirajo donatorji z Bližnjega vzhoda, pri tem pa jih izdatno podpirajo tudi nekateri lokalni veljaki, ki so se uspeli infiltrirati v politične, verske in družbene institucije (Bardos 2014a; Bardos 2014b).

3.2.1 Bosna in Hercegovina

Radikalna islamska gibanja so se najbolj razširila v BiH. Ideološko oporo črpajo iz naukov salafizma oz. njegove savdske različice – vahabizma, ki so ga v prvi polovici devetdesetih let v državo prinesli tuji »sveti borci« oz. mudžahidi. V tem obdobju krvavih balkanskih vojn je v državo prišlo okrog 3000 tujih, večinoma arabskih prostovoljcev, ki so prišli pomagat bošnjaškim muslimanom pri obrambi pred Srbi. V prvih bojnih vrstah so bili izkušeni mudžahidi iz vojne proti tedanji Sovjetski zvezi v Afganistanu, kjer je bila rojena danes vsem dobro znana teroristična mreža Al Kaida. Po prihodu v BiH so jih vključili v enoto El Mudžahid v sedmi brigadi, ki je bila aktivna na področju Tuzle, Zenice in Maglaja. El Mudžahid je ustanovil vrhovni poveljnik oboroženih sil vlade bošnjaških muslimanov, vodil pa ga je Alžirec Abdelkader Mokhtari alias Abu El Mali, ki so ga ameriški uradniki poimenovali kar mladi Osama bin Laden. Po koncu vojne je nekaj sto mudžahidov ostalo v BiH, se poročilo z Bošnjakinjami in pridobilo državljanstvo BiH, nekateri pa so ostali nezakonito in se naselili v odročnih vaseh po vsej državi. Ti so ob izdatni podpori Savdske Arabije in Egipta nadaljevali s širjenjem vahabizma v BiH ter pozivali k odstranitvi neverniških režimov, katerim je sledil tudi del lokalnega prebivalstva (Schlezinger 2011; Kohlmann 2005, 31–32; Deliso 2007, 4–9; Hećimović 2009).¹

Večina mudžahidov se je naselila v Sarajevu in centralni BiH v trikotniku med Tuzlo, Zenico in Travnikom, kjer je bilo med vojno tudi njihovo centralno vojaško poveljstvo. Večja

¹ Prve ideje o veliki islamski državi na Balkanskem polotoku segajo v pozna trideseta leta prejšnjega stoletja. Tedaj je skupina Mladi muslimani, med katerimi je bil tudi kasnejši predsednik BiH Alija Izetbegović, sanjara o veliki državi po vzoru egiptovske Muslimanske bratovščine, ki bi se raztezala od Bližnjega vzhoda, Zahodnega Balkana do Severne Afrike. Izetbegović je tri desetletja po drugi svetovni vojni sodeloval pri pripravi Islamske deklaracije, v kateri je zapisano, da je ureditev Pakistana pravi model, po katerem bi se morala zgledovati družba v BiH, prav tako pa so v njej zapisali, da v njem ni prostora za sobivanje med islamsko vero in neislamskimi družbami in političnimi institucijami (Bardos 2014b, 2; Deliso 2007, 5).

skupina se je naselila v nekdanji srbski vasi Bočinja² v občini Maglaj (Zeniško-dobojski kanton), kjer si je življenje organizirala na način, kot ga predvideva šeriatsko pravo. Njihov vodja Abu Hamza je sprejel zakonito priporočilo (fatvo) Osame bin Ladna iz leta 1998, v kateri poziva na pobijanje Američanov in ostalih »križarjev« (Simeunović 2009, 227–228; Deliso 2007, 4).

Zaradi medijske pozornosti in močnih mednarodnih pritiskov, še posebej ZDA, so oblasti skupnost mudžahidov iz Bočinje razselile, novi centri pa so se oblikovali v Gornji Maoči, kasneje pa tudi v vasi Ošve v občini Maglaj, kjer so v preteklosti večinsko živeli bosanski Srbi. Zanimiv je podatek, da je iz te vasi glede na število prebivalstva v sirsko vojno odpotovalo največ bošnjaških prostovoljcev (Mišljenović, Đurić 2015).

Že od samega začetka vojne je BiH predstavljala poligon za delovanje številnih islamskih humanitarnih organizacij, med katerimi je bila po ocenah ameriških varnostnih služb iz leta 1996 vsaj tretjina povezana s terorističnimi skupinami. Arabske države, ki so svete borce finančno podpirale že v času svete vojne v Afganistanu, so to nadaljevale tudi potem, ko so ti odšli na druga bojišča, tudi v BiH. Preko različnih humanitarnih in nevladnih organizacij so tuje mudžahide prikrito zalagale z orožjem, jim zagotavljale kadrovsko in logistično podporo, pa tudi ponarejale dokumente za potrebe njihovih potovanj. Ena prvih humanitarnih organizacij v BiH je bila Mednarodna islamska humanitarna organizacija (arab. Hay'at al-Ighatha al-Islamiyya al-'Alamiyya, ang. kratica IIRO), ustanovljena leta 1978, s sedežem v Jeddahu v Savdski Arabiji. IIRO je finančna veja Muslimanske svetovne lige, ki je med drugim mudžahidom služila kot glavni kanal za pošiljanje ljudi, denarja in orožja na Balkan in v nasprotni smeri, imela pa je neposredne stike z vodjo Al Kaide Osamo bin Ladnom. Regionalni urad je v začetku 90-ih v BiH odprla še ena dobrodelna organizacija iz SA, fundacija Al-Muwafaq, ki so jo ZDA obtožile podpore arabskim mudžahidom. Svete borce v BiH naj bi kljub mednarodnemu embargu financirala in opremljala tudi Agencija za pomoč tretjemu svetu in še nekatere druge organizacije (Third World Relief Agency – TWRA). Po podatkih ameriških oblasti je sporne aktivnosti podpiral tudi Visoki odbor Savdske Arabije za

² Bočinja šteje 330 prebivalcev, od tega je približno petdeset tujih mudžahidov, ki so pridobili državljanstvo BiH. Ti prihajajo iz Alžirije, Savdske Arabije, Tunizije, Libije, Egipta, Jordanije in Sirije. Lokalni Bošnjaki so jih medse sprejeli zelo odprto in prevzeli njihov način življenja. Danes se od njih ločijo le še po barvi kože. Skupaj obiskujejo nekdanji šolski objekt, ki so ga preuredili v mesdžid. V vasi je tudi trgovina z napisom v arabščini. Druga večja skupina tujih mudžahidov se je naselila v vasi Guča Gora pri Travniku (Toholj 2001, 122–123).

pomoč BiH (ang. Saudi High Commission for Relief of Bosnia and Herzegovina – SHCRBH), dobrodelna organizacija, ki jo je leta 1993 ustanovil savdski princ Salman in je imela tesne zveze s savdskim režimom. Kot se je izkazalo v preiskavah po 11. septembru 2001, so bili nekateri člani SHCRBH povezani s teroristično mrežo Al Kaida, izkaznice te organizacije pa so pod krinko humanitarnih delavcev uporabljali tudi nekateri tuji mudžahidi (Kohlmann 2005, 54–74, 141).

Naslednjo fazo širjenja salafizma in vahabizma v BiH je zaznamoval pojav novih družbeno-političnih procesov, t. i. aktivnega islamizma oz. islamskega prebujenja, ki se je uveljavil med letoma 1996 in 2002. V tem obdobju se je pojavilo večje število lokalnih organizacij, ki so striktno zagovarjale vahabistična načela. Med njimi je bila najbolj znana Aktivna islamska mladina (bos. Aktivna islamska omladina – AIO). Ideje o njeni ustanovitvi segajo v leto 1995, ko je skupina muslimanskih mladeničev, med katerimi so bili številni nekdanji borci odreda El Mudžahid, začutila potrebo, da islamsko prebujenje iz vojnega obdobja na organiziran in pravno urejen način neguje tudi v povojnem obdobju. Eden od pobudnikov ustanovitve in njen kasnejši predsednik je bil Nedim Haračić. Organizacijo AIO so prijavili oktobra 1995 na višjem sodišču v Zenici, kjer je bila njihova centrala, nato pa odprli lokalne odbore še v Sarajevu, Visokem, Zavidovičić, Travniku in Bugojnu. Njihovi aktivisti so bili aktivni po vsej BiH, da bi svojo idejo predstavili tudi muslimanom iz ostalih mest in preverili možnosti za širjenje njihovega vpliva na terenu. Tako so novi odbori nastali še v Tuzli, Veliki Kladaši, Mostarju, Maglaju, Tešnju in drugih manjših mestih in vaseh po BiH. Glavni cilj AIO je bil združevanje bošnjaške mladine in njihovo vzgajanje skladno s strogimi islamskimi pravili, uvoženimi iz arabskih držav. Glede na njihovo agendo ne preseneča, da so bili med največjimi donatorji AIO bogati posamezniki iz Savdske Arabije (Margetić 2006).

Znotraj AIO sta delovala dva glavna oddelka: oddelek za davo, preko katerega so izvajali izobraževalno vzgojne aktivnosti ter oddelek za kulturo, medije in šport, ki se je ukvarjal z izdajo islamskih knjig in ostale literature. Izdajali so tudi bilten AIO, predhodnik mladinskega časopisa Saff, ki je pričel izhajati v začetku leta 1997 in se je ohranil vse do današnjih dni (Margetić 2006).

Eden od pomembnih momentov pri širjenju vpliva Savdske Arabije v BiH je bil pričetek gradnje džamije kralja Fahda v Sarajevu in njeno odprtje leta 2000. Gre za največji muslimanski verski objekt na Balkanu, ki lahko sprejme do 5000 obiskovalcev. Med verniki je možno najti tudi številne zagovornike vahabizma iz BiH (Potežica v Beljan 2010).

Po letu 2002 je opaziti drastičen upad aktivnosti salafističnih in vahabističnih organizacij ter gibanj v BiH. Ključna prelomnica je bil 11. september 2001, ki ga je zaznamoval teroristični napad Al Kaide v ZDA. Zaradi neposrednih povezav posameznih napadalcev in idejnih vodij napada v ZDA z BiH in naraščajočim protiameriškim vzdušjem, utemeljenem na verski osnovi, so se vlade zahodnih držav skupaj z OZN odločile za radikalne ukrepe, s katerimi bi onemogočili delovanje tujih islamskih ekstremistov na Zahodnem Balkanu. Na tej podlagi so oblasti nekatere varnostno sporne tujce, ki so delovali pod krinko humanitarnih organizacij, izgnale iz BiH, šest aretiranih Alžircev pa so januarja 2002 predali ZDA, ki so jih zaprle v ameriškem oporišču Guantanamo na Kubi³. Poleg tega so velikemu številu tujih nevladnih in humanitarnih organizacij na podlagi odločitve komiteja OZN za izvajanje sankcij proti Al Kaidi in drugim islamističnim organizacijam prepovedali nadaljnje delovanje (Beljan 2010, 21–22; Bardos 2014a, 36–38).

3.2.2 *Srbija*

Poleg BiH je bošnjaška skupnost številčno dobro zastopana tudi v južnem delu Srbije ter zahodnem delu Črne gore, v regiji, ki jo sami imenujejo Sandžak. Ime izvira še iz časov Otomanskega cesarstva, ki je na osvojenih ozemljih vzpostavil upravno-administrativna območja oz. sandžake, del Srbije in Črne gore pa se je tedaj imenoval novopazarski Sandžak.

Čeprav se je to zgodilo v manjši meri, so se tudi na teh področjih po zgledu tistih iz BiH razvila posamezna radikalna islamska gibanja. Prvi zametki radikalnega islama v Srbiji so se pojavili konec devetdesetih let. Trenutno naj bi bilo v državi nekaj sto zagovornikov vahabizma, ki večinoma živijo v predmestjih Beograda in v Novem Pazarju. Večina strokovnjakov se strinja, da je glavni center novačenja za ideje radikalnega islama v Srbiji prav Novi Pazar, kjer delujejo radikalno usmejene džamije. Nekateri srbski prostovoljci, ki se danes borijo v vrstah Islamske države v Siriji in Iraku, so bili pred odhodom redni obiskovalci teh džamij. Islamski skrajneži v Srbiji so tesno povezani z bošnjaki iz črnogorskega dela Sandžaka in BiH (B92 2015; Jovanović 2015; Globus 2015).

³ Gre za skupino, za katero so sumili, da je načrtovala teroristični napad na Veleposlaništvo ZDA v Sarajevu. Med njimi sta bila tudi dva zaposlena pri SHCRBH. Radikalno usmerjeni muslimani so v podporo alžirski skupini v Sarajevu organizirali demonstracije. V ta namen so ustanovili Koordinacijski odbor islamskih mladinskih organizacij, v katerega so se vključile AIO, Omladinski krug islamske zajednice BiH, Mladi muslimani, Furkan, Bosanski akademski klub in Združenje borcev Fatih (Beljan 2010, 22).

3.2.3 Črna gora

V podobnem položaju kot Srbija je tudi Črna gora. Po grobih ocenah naj bi bilo v tej državi prisotnih od nekaj deset do nekaj sto zagovornikov radikalnega islama, ki se delijo med podpornike takfiristične struje in vahabite, ki so ideološko vezani na Nusreta Imamovića iz Gornje Maoče v BiH. Center teh gibanj je mesto Plav na zahodu države, v bližini državne meje s Kosovom in Albanijo, podporniki pa naj bi se zbirali tudi v Rožajih in Bijelem Polju (Radio i televizija Crne Gore, 2013; Rakonjac 2013).

Če sem doslej pisal o Bošnjakih, pa bom v nadaljevanju več pozornosti posvetil albanskemu faktorju, to je delu Albancev, ki v njihovi državi (pa tudi kot manjšina v sosednjih Makedoniji in Kosovu) podpirajo ideje radikalnega islama.

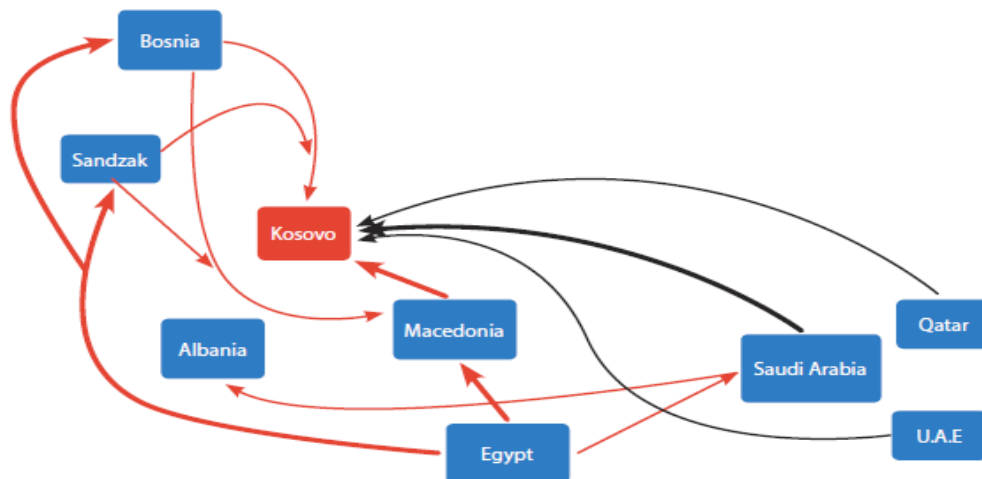
3.2.4 Kosovo

Najpomembnejše žarišče radikalnega islama poleg BiH predstavlja Kosovo. Na Kosovu za razliko od BiH znanilcev teh idej ni možno iskati med tujimi borci iz balkanskih vojn, pač pa v prodirajočem vplivu Savdske Arabije v tej državi, ki širi njene ultra konzervativne in rigidne interpretacije islama tako preko nevladnih in dobrodelnih organizacij, pomembno vlogo pa imajo tudi pridigarji in imami, ki so študirali na verskih univerzah v arabskih državah. Od radikalnih frakcij je na Kosovu najbolj prisoten takfirizem (Kursani 2015).

Takoj po vojni leta 1999 se je na Kosovu pojavilo veliko število dobrodelnih in humanitarnih organizacij. Med najbolj aktivnimi so bile tiste, ki so delovale pod okriljem Skupnega odbora Savdske Arabije za pomoč Kosovu (Saudi Joint Committee for the Relief of Kosovo – SJCRK), vladne organizacije SA, ki je poleg zagotavljanja humanitarnih paketov pomoči samo v začetni fazi investirala v izgradnjo 38 mošej, podprli pa so tudi več kot 30 specializiranih šol korana, večinoma na podeželju. Zaradi pomanjkanja osebja za delo v teh novozgrajenih mošejah in medresah, ki bi imelo ustrezno versko izobrazbo, so različne islamske agencije in društva, npr. Svetovno združenje islamske mladine (The World Assembly of Muslim Youth), zagotovile več sto štipendij za izobraževanje na verskih ustanovah na Bližnjem vzhodu. Med aktivnejšimi humanitarnimi organizacijami sta bili tudi Islamska fundacija Al Haramein, prav tako povezana s SA in Al Waqf Al Islam. Obe sta se v preteklosti morali braniti obtožb, da sta v posameznih primerih podpirali oz. financirali Al Kaido in druge ekstremistične skupine (Kursani 2015, 85, 86; Shtuni 2015, 11). Kako na

radikalizacijo dela kosovske družbe vplivajo zunaji dejavniki, nazorno prikazuje spodnja shema.

Slika 3.1: Širjenje radikalnih islamskih idej na Kosovu

Vir: Kursani (2015, 56).

Legenda:

— prenos takfirističnih idej preko osebnih stikov

— neposredna finančna podpora dobrodelnim organizacijam in širjenju religioznih načel

Opomba: debelina črte ponazarja intenzivnost vpliva pri obeh kategorijah

Tabela potrjuje predhodne navedbe, da radikalne islamske ideje na Kosovo prihajajo »od zunaj«. Kot sem že navedel v opisovanju takfiristične frakcije, njihove korenine segajo v moderni Egipt, od koder so jih preko Makedonije, v manjši meri pa tudi BiH in Sandžaka prinesli lokalni imami, ki so študirali na teoloških fakultetah v Egiptu. Takfiristične ideje so svoj razmah na Kosovu doživele po letu 2005, zasluge za to pa naj bi imeli tudi radikalni imami iz Skopja (Kursani 2015).

Število podpornikov skrajnega islama narašča tudi zaradi negativnih notranjih procesov v državi, ki se odražajo skozi slabo gospodarsko situacijo, revščino, svoje pa k temu dodajo še nestabilne politične razmere, ki so zavladae po vojni. Prav tako nacionalni element, ki je igral glavno vlogo med kosovskimi Albanci v njihovih prizadevanjih za odcepitev od Srbije, po vzpostavitvi samostojne države izgublja svojo moč in povezovalno vlogo. Drugi pomemben element, ki je vplival na vzpon islamizacije, še posebej radikalnih islamskih frakcij, je bil neustrezen odnos mednarodne skupnosti, lokalnih vladajočih struktur ter sekulariziranih

humanitarnih organizacij do podeželske skupnosti. Njihovo zapostavljanje je odprlo prostor že navedenim nevladnim in dobrodelnim organizacijam z Bližnjega vzhoda (njihove aktivnosti so poleg SA finančno podpirale tudi druge arabske države, npr. Katar in ZAE), njihove ideje pa je razmeroma slabo izobraženo podeželsko prebivalstvo sčasoma ponotranjilo.⁴ Med pomembne dejavnike vpliva sodi tudi neodzivnost mednarodne skupnosti na z varnostnega vidika sumljive aktivnosti v teh skupnostih. Kosovski varnostni organi naj bi relativno zgodaj prepoznali njihova prizadevanja za islamizacijo družbe, vendar jim takratni UNMIK kot najvišje vladajoče telo ni dovolil izvedbe preiskav, z utemeljitvijo, da s tem ščitijo varstvo človekovih pravic in svobodo verskega izražanja (Blumi in Basha v Kursani 2015, 59, 61).

3.2.5 *Albanija*

Proces oz. model širjenja radikalnih islamskih gibanj v Albaniji v veliki meri spominja na kosovskega. Številne arabske nevladne organizacije, ki so prisotne na Kosovu (Svetovno združenje islamske mladine, Al Hareme in idr.), imajo svoje izpostave tudi v Albaniji. Kako so le-te uspele pridobiti mesto v albanski družbi, bom pojasnil v nadaljevanju.

V obdobju med letoma 1992 in 1998 se je Albanija soočala z resnimi gospodarskimi problemi. Albanska oblast je v upanju, da bo to pripomoglo tudi k izboljšanju ekonomske situacije, decembra 1992 zaprosila za članstvo v Organizaciji islamske konference.⁵ To je odprlo vrata za prihod nevladnih organizacij, katerih večina ima (tako kot na Kosovu) zaledje v Savdski Arabiji. Te so poleg zagotavljanja humanitarne pomoči veliko naporov vložile v spreobračanje Albancev v salafizem oz. vahabizem. Pogosti so bili primeri, ko so revnim staršem darovali manjše zneske (v protivrednosti 25 USD mesečno) v zameno za to, da so svoje otroke vpisali v verske šole, ki so gojile njihovo tradicijo.⁶ Prav tako so mladim

⁴ Indoktrinacija v glavnem poteka v mošejah, ki niso del uradne islamske skupnosti, privatnih objektih in stanovanjskih hišah, pa tudi preko interneta.

⁵ OIK (ang. *Organization of the Islamic Conference*) je mednarodna organizacija, ki pod svojim okriljem združuje 57 držav, v katerih je islam uradna, večinska ali manjšinska religija. Organizacija navaja, da je kolektivni glas muslimanskega sveta, njena naloga je ohranjanje in zaščita interesa muslimanskega sveta v duhu promocije mednarodnega miru in sožitja. OIK ima stalno predstavništvo pri OZN in je največja mednarodna organizacija izven OZN. Uradni jeziki OIK so arabščina, angleščina in francoščina (Wikipedija 2015c).

⁶ Po padcu komunističnega režima so organizacije iz SA, ZAE, Kuvajte, Egipta in Turčije vložile več 10 milijonov USD. S tem denarjem so poleg bolnišnic, zavetišč za sirote in vodovodne infrastrukture v rekordnem času zgradili več kot 400 novih mošej, 8 medres (verskih srednjih šol) in dve instituciji za usposabljanje in izobraževanje novih imamov (Kullolli 2009, 34).

študentom omogočile študij islamske teologije v Savdski Arabiji, Egiptu, Maleziji, Pakistanu in Turčiji. Tisti, ki so uspešno dokončali študij, so po povratku v Albanijo prevzeli mesta verskih avtoritet. Ker so pogosto spregledali ali celo podcenjevali tradicionalne albanske vrednote in ob prakticiranju oblike islama, ki je bila v nasprotju z utečenimi praksami, je prihajalo do konfliktov s starejšo generacijo, ki izhaja še iz obdobja komunizma in je imela zagotovljene pozicije v islamski hierarhiji (Kullolli 2009, 8–9).

3.2.6 Makedonija

Radikalni islam je vse bolj prisoten tudi v Makedoniji, na kar pogosto javno opozarja tudi tamkajšnja uradna islamska skupnost. Ta naj bi bila pod pritiskom zagovornikov vahabizma, ki jim vsiljujejo njihov način prakticiranja islama, prihaja pa tudi do ekscesov, ko le-ti želijo nasilno prevzeti nadzor nad posameznimi mošejami. Po ocenah skopskega muftija naj bi bilo v državi med 500 in 600 aktivnih zagovornikov te struje, v zadnjih letih pa opaža tudi vedno več povsem zakritih žena. Center njihovih aktivnosti je v Skopju, kjer naj bi imeli pod svojim nadzorom štiri verske objekte. Veliko moških z dolgimi bradami in kratkimi hlačnicami je mogoče najti tudi v Labuništu, za radikalizacijo pa so posebej dovzetni tudi torbeši v Oktisih, ne toliko zaradi revščine, kot zaradi vprašanja njihove identitete. Torbeši so namreč muslimani, ki govorijo makedonsko, predstavljajo pa manjšino med pravoslavnimi Makedonci in muslimanskimi Albanci. Zaradi tega se vse bolj zatekajo k veri, tudi tisti v najekstremnejših oblikah, saj je le-ta bila od nekdaj močno sredstvo identifikacije oz. pripadnosti na tem prostoru (Nezavisne novine 2010; Kuzmanovski 2011; Martinović 2015).

3.2.7 Hrvaška

Glede na zapisano ugotavljam, da se razširjenost radikalnih islamskih gibanj glede na države Zahodnega Balkana bistveno razlikuje. Še najmanj je islam prisoten na Hrvaškem. Predstavniki tamkajšnje uradne islamske skupnosti sodijo med bolj izobražene skupnosti in povečini zastopajo višji družbeni razred, zaradi česar jih je težko navdušiti za ideje radikalnega islama. V državi po nekaterih ocenah deluje med 50 in 70 oseb, ki se prištevajo med radikalne islamiste in so večinoma dejavni na področju Zagreba, Pule in Rijeke. Na Hrvaškem doslej tudi ni bilo primerov, da bi bili pripadniki vpleteni v teroristične operacije. Z varnostnega vidika so še najbolj zaskrbljujoči konvertiti, ki so se iz krščanstva spreobrnil v islam, saj so tudi najbolj radikalni (Jutranji list, 2015).

3.3 Študija radikalizacije raziskovalnega centra Pew

Čeprav sem v predhodnem poglavju pri nekaterih državah navajal okvirne ocene števila zagovornikov radikalnih islamskih gibanj, pa je te zelo težko natančno opredeliti, saj imajo številne skrite podpornike, ki ne izstopajo z javno pojavo oz. zagovarjanjem njim sorodnih stališč. Poleg tega so med njimi precejšnje razlike v stopnji radikalizacije, kar se kaže v odnosu do obstoječega družbenega sistema. Nekatere ga kljub radikalni usmeritvi in drugačnim preferencam do določene mere spoštujejo in se npr. udeležujejo volitev, spet druge temu ostro nasprotujejo in njihove kolege zaradi takšnega početja označujejo za nevernike.

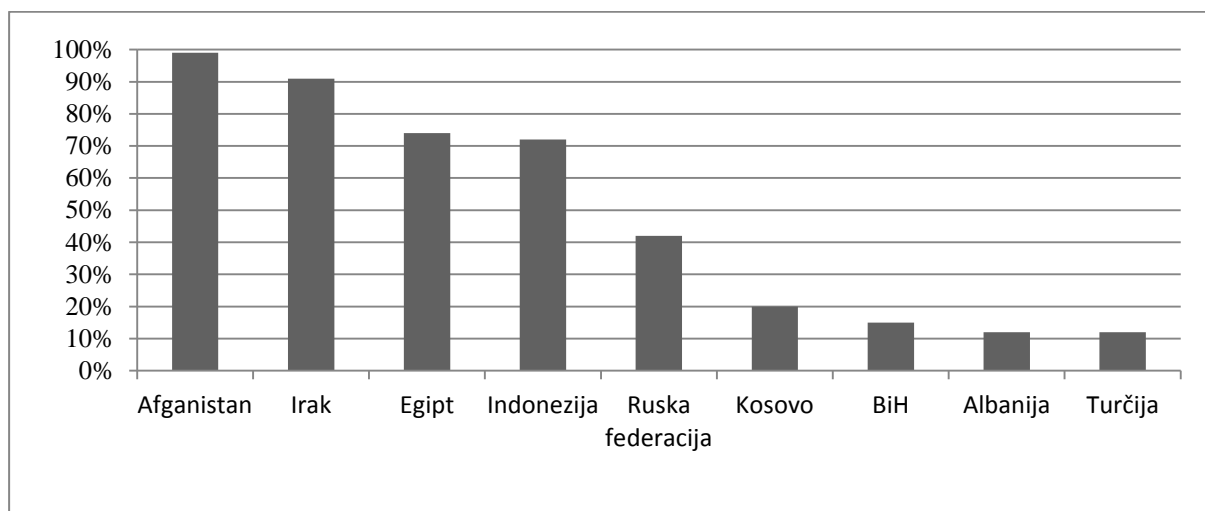
Pri oblikovanju predstav glede radikalizacije med muslimani in razširjenosti radikalnih islamskih gibanj na Zahodnem Balkanu sem si dodatno pomagal s študijo z naslovom *Svetovni muslimani: religija, politika in družba*, ki jo je leta 2013 objavil ameriški Raziskovalni center Pew.⁷ Gre za izčrpno in vseobsežno analizo, ki je narejena na podlagi 38.000 osebnih intervjujev in obravnava muslimanske skupnosti iz 39 držav, ki so jih razvrstili v naslednje regije: južna in vzhodna Evropa, Centralna Azija, Jugovzhodna Azija, Južna Azija, Bližnji vzhod in Severna Afrika ter Podsaharska Afrika.⁸ Čeprav raziskava od držav, ki jih proučujem, vključuje le BiH, Kosovo in Albanijo, pa po moji oceni zaradi tega ne izgublja svojega pomena, saj gre za države z največjo muslimansko skupnostjo v regiji, prav tako pa so le-te najbolj ranljive tudi z vidika številčnosti odhodov njihovih državljanov v Sirijo in Irak.

Raziskava skozi grafične prikaze predstavlja stališča muslimanov do vzpostavitve šeriatskega prava v njihovi državi, upravičenosti do izvajanja nasilja za doseg versko-političnih ciljev, uvedbe šeriatskih kazni za prestopnike ipd. Ugotovitve navajam v nadaljevanju.

⁷ Pew je neodvisni raziskovalni inštitut s sedežem v Washingtonu, ki opravlja meritve javnega mnenja, demografske raziskave, analize medijskih vsebin in ostale empirične raziskave na področju sociološke znanosti. V njem delujejo številni ugledni strokovnjaki iz akademskih krogov. Ustanovljen je bil leta 2004 kot hčerinska družba nevladne organizacije Pew Charitable Trusts (Pew 2013).

⁸ (1) Južna in vzhodna Evropa – Rusija in Balkan; (2) Centralna Azija (Turčija, Kazahstan, Azerbajdžan, Tažikistan, Kirgizija); (3) jugovzhodna azija (Malezija, Tajski, Indonezija); (4) južna Azija (Afganistan, Pakistan, Bangladeš); Bližnji vzhod in Severna Afrika (Irak, Palestinska ozemlja, Libanon, Egipt, Jordanija, Tunizija, Maroko) ter (5) Podsaharska Afrika (Nigerija, Niger, Džibuti, Uganda, Etiopija, Mozambik, Kenija, Gana, Kamerun, Liberija, DR Kongo, Mali, Čad, Senegal, Gvineja Bissao, Tanzanija).

Graf 3.1: Ali podpirate uvedbo šeriatskega prava v vaši državi (delež muslimanov v odstotkih)

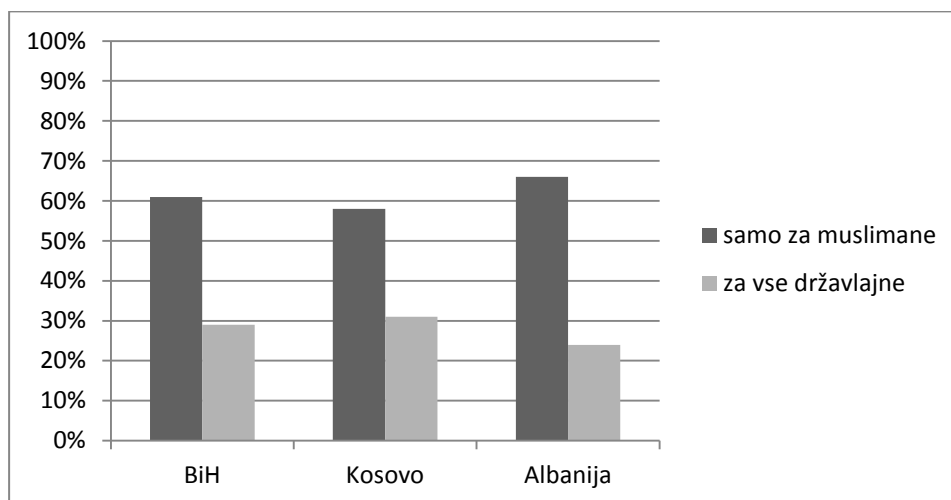

Vir: Pew (2013).

Mnenje muslimanov glede uvedbe šeriatskega prava v njihovi državi je vsekakor eden od pomembnih pokazateljev (ne)zadovoljstva z obstoječim družbenim redom. Pew v raziskavi ugotavlja, da prevladujoča večina muslimanov na Bližnjem vzhodu, južni in jugovzhodni Aziji, pa tudi v nekaterih državah Podsaharske Afrike, podpira uvedbo šeriatskega prava v njihovih državah. Na Zahodnem Balkanu oz. v celotni jugovzhodni Evropi pa je slika povsem drugačna. V BiH takšno ureditev podpira 15 % vprašanih, na Kosovu 20 %, v Albaniji pa le približno 12 %. Če te odstotkovne ocene ponazorim v številkah, je situacija sledeča: v BiH implementacijo šeriata podpira približno 228.000 muslimanov, na Kosovu 400.000 in v Albaniji približno 300.000 muslimanov.⁹ Ob tem je potrebno izpostaviti še eno pomembno ugotovitev, da tudi večina teh v okviru šeriata daje prednost urejanju družinskih in lastninskih sporov, medtem ko bi nečloveške kazni za kriminalne prestopnike (npr. amputacijo udov za vpletene v tatvino oz. rop) uvedla le približno tretjina podpornikov uvedbe šeriatskega prava (BiH 32 %, Kosovo 28 %, Albanija 43 %). V državah ostalih regij je povprečje tistih, ki zagovarjajo takšne kazni, precej višje in ponekod, npr. v Pakistanu, dosega skoraj 90 %.

⁹ Ob tem sem uporabil podatke o številu muslimanov v izbranih državah, ki jih je leta 2009 objavil Raziskovalni center Pew. Po njihovih podatkih v BiH živi 1.522.000 muslimanov, na Kosovu 1.999.000 in v Albaniji 2.522.000 muslimanov (Pew 2009, 22).

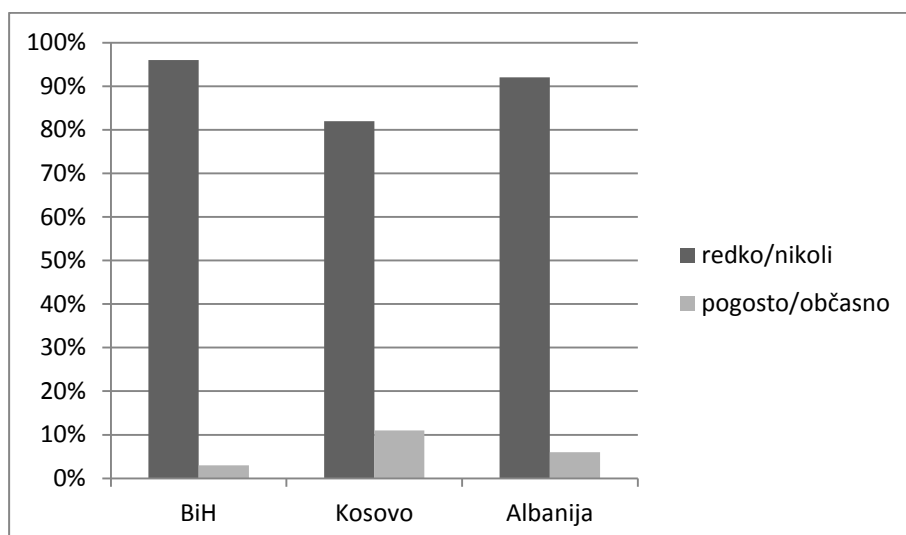
Graf 3.2: Ali bi moralo šeriatsko pravo veljati samo za muslimane ali vse državljane (delež med tistimi, ki podpirajo uvedbo šeriatskega prava v državi)?

Vir: Pew (2013).

Tudi med tistimi, ki bi podprli uvedbo šeriatskega prava v izbranih državah Zahodnega Balkana, jih preko 60 % meni, da bi to moralo veljati le za muslimane, ne pa tudi ostale državljane. Šeriat bi za vse državljane uvedla manj kot tretjina anketiranih.

Graf 3.3: Ali menite, da so samomorilski napadi upravičeni, ko gre za obrambo islama pred sovražniki (delež muslimanov v odstotkih)?

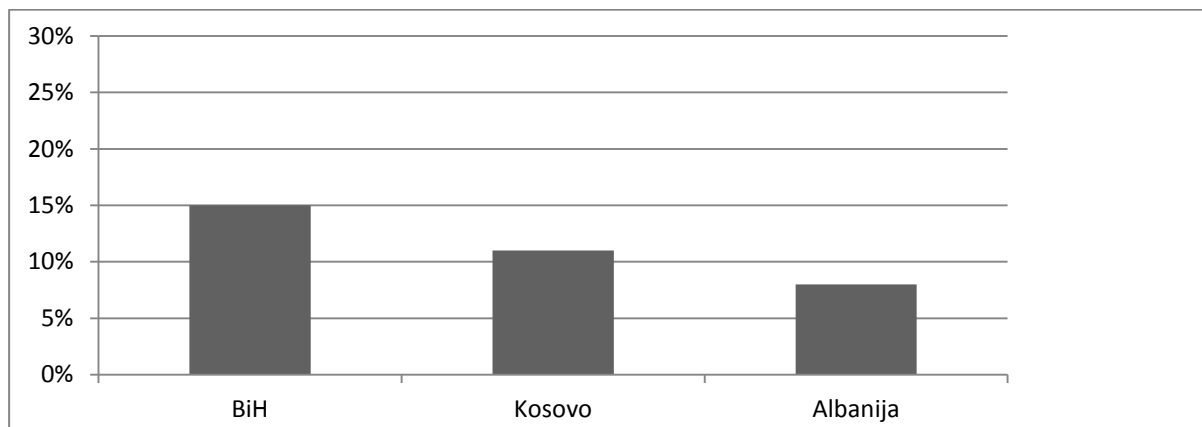

Vir: Pew (2013).

Navedeno vprašanje bi bilo lahko po moji oceni eden glavnih pokazateljev radikaliziranosti muslimanske skupnosti na Zahodnem Balkanu. Glede na podatke iz raziskave izhaja, da velika večina muslimanov v BiH, na Kosovu in v Albaniji ostro zavrača izvajanje nasilja v

imenu islama. Več kot 90 % muslimanov iz BiH in Albanije meni, da samomorilski napadi in druge oblike agresije ne morejo biti opravičljivi kot sredstvo za obrambo vere, medtem ko je na Kosovu takšnih dobrih 80 %.

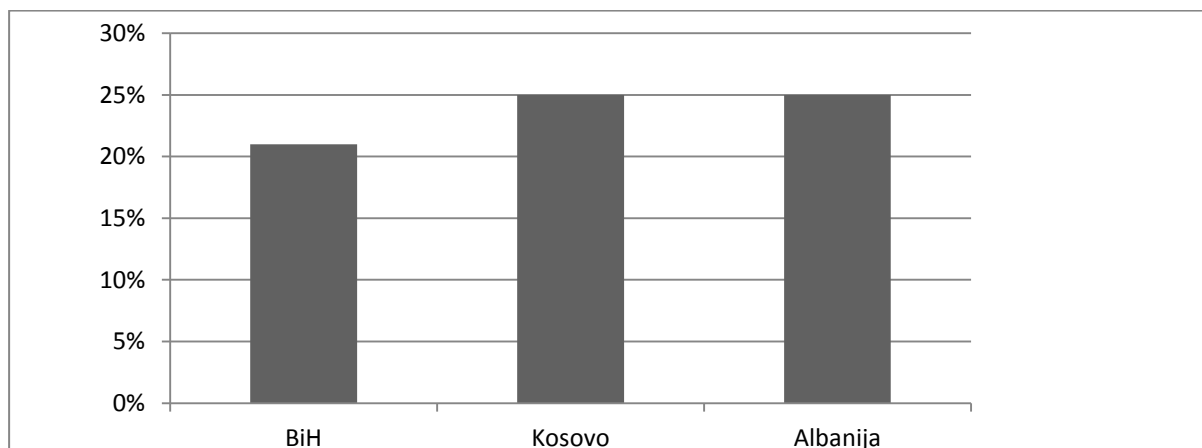
Graf 3.4: Ali podpirate/nasprotujete smrtni kazni za osebe, ki se odrečejo islamski veri (delež med tistimi, ki podpirajo uvedbo šeriatskega prava v državi)?

Vir: Pew (2013).

Od vseh kazni, ki jih predvideva šeriatsko pravo, smrtno kazen za tiste, ki se islamu odrečejo, zagovarja najmanj muslimanov. V BiH smrtno obsodbo podpira 15 %, na Kosovu 11 % in v Albaniji 8 % zagovornikov šeriata. Povsem drugačno sliko kažejo primeri Jordanije, Egipta, Pakistana in Afganistana, kjer tako radikalne metode podpira več kot tri četrtine zagovornikov uvedbe šeriatskega prava.

Graf 3.5: Ali podpirate/nasprotujete kamenjanju ljudi, obtoženih prešuštva (delež med tistimi, ki podpirajo uvedbo šeriatskega prava v državi)?

Vir: Pew (2013).

Kamenjanje oseb (op. najpogosteje se konča s smrtjo), ki so jim dokazali varanje njihovih partnerjev, podpira okrog četrtna tistih, ki se zavzemajo za uvedbo šeriata v njihovih državah. Iz mojih projekcij glede na število muslimanov v BiH takšne kazni podpira približno 48.000, na Kosovu približno 100.000 in v Albaniji približno 76.000 muslimanov.

Glede na zapisano lahko ugotovim, da muslimani v tem delu Evrope sodijo med najbolj liberalne in tolerantne skupnosti v primerjavi z njihovimi kolegi po svetu, kar potrjuje mojo predhodno tezo, da radikalnemu islamu na Zahodnemu Balkanu še vedno sledi zelo majhen odstotek muslimanov.

4 VOJNA V SIRIJI

4.1 Splošne značilnosti in politična ureditev Sirije

Sirija, ki je nekoč že bila središče kalifata, je bila skozi stoletja pogosto tarča tujih invazij in okupacij. Med njenimi zavojevalci najdemo tako Rimljane, Mongole, križarje in ne nazadnje tudi Turke. Njeno ozemlje je geografsko zelo raznoliko in je pokrito z rodovitnimi ravnici, visokimi gorstvi in puščavami. V Siriji so svoj prostor našle različne etnične in verske skupine: od arabskih sunitov, ki predstavljajo večino, do kristajnov, družov, Asircev, Armencev, šiitskih alavitov, Kurdiv in ostalih manjšin (BBC 2015).

Sirija si je neodvisnost izborila leta 1946, ko se je osvobodila francoske nadvlade. Po arabsko-izraelskih vojnah leta 1948 je v naslednjem letu sledil niz državnih udarov, po katerih je oblast prevzela stranka Baas (op. Arabska socialistična stranka preporoda). Leta 1958, v času največjega razcveta panarabskih idej, se je Sirija združila z Egiptom pod pokroviteljstvom takajšnjega predsednika Gamala Abdela Naserja, vendar le za krajše obdobje, saj je po državnem udaru leta 1961 zopet postala samostojna država. Od pomembnejših dogodkov polpretekle zgodovine velja izpostaviti še izraelsko-arabsko vojno leta 1967, v kateri je Sirija po porazu izgubila Golansko planoto (op. od tedaj jo zasedajo izraelske sile) ter njeno politično-vojaško vpletanje v vojno v Libanonu v 70-ih letih, zaradi česar je bila soočena z velikimi mednarodnimi pritiski. Svoje sile je iz Libanona umaknila šele leta 2005 (BBC 2015; Azinović in Jusić 2015, 14).

Na političnem področju Sirija predstavlja odklon v arabskem svetu. Čeprav večino prebivalstva predstavljajo suniti, pa je družina Bašarja al Asada, ki zaseda ključne položaje v državi, predstavnik šiitske alavitske manjšine, ki predstavlja le približno 12 % celotne sirske populacije. Družina Asad v Siriji neprekinjeno vlada že skoraj pol stoletja. Od leta 1971 do 2000 je funkcijo predsednika opravljal Hafez al Asad, ki je razvil izrazito avtoritaren in protizahodno usmerjen način vodenja države. Nasledil ga je njegov sin Bašar, ki funkcijo kljub močnim pritiskom večine zahodnih držav po odstopu in krvavi državljanski vojni opravlja še danes (Micallef 2015a, 37).

V preteklosti je sunitska večina alavite preganjala. Ti so svoj preporod doživeli v času francoskega mandata v prvi polovici 20. stoletja (1919–1943). Francija jih je tedaj množično novačila v njihovo kolonialno armado v Siriji. Od tega časa so alaviti ohranili glavnino

znotraj sirskih oboroženih sil. Ko je Hafez al Asad leta 1971 prevzel oblast, je reorganiziral vlado in v svojih rokah skoncentriral politično moč. Sirske sunite je postavil na nekatera ključna mesta v političnih institucijah, medtem ko je nadzor nad ključnimi vojaškimi, varnostnimi in obveščevalnimi sistemi zaupal alavitom, kar mu je omogočilo, da se je njegova dinastija obdržala na oblasti vse do danes (Micallef 2015a, 37).

Sirsko novejšo zgodovino je pomembno zaznamovalo delovanje različnih struj sunitskega političnega islama, ki so vplivale tudi na dogodke v času zadnjih vstaj in zdrs v državljansko vojno. Že v času Otomanskega imperija so številni verski dostojanstveniki iz Damaska ustanavljali dobrodelna društva, ki so poleg njihove primarne naloge imele pomembno vlogo tudi na področju izobraževanja, širjenja islamske vere in ne nazadnje tudi v političnem življenju. Število teh organizacij in njihov vpliv se je v času francoskega mandata še povečalo (Ziadeh 2013, 130–131).

Da bi oslabile moč islamističnih organizacij, so sirske oblasti izbrale strategijo vzporednega vključevanja zmernih verskih predstavnikov v družbeno-politično življenje ter striktnega nadzora nad verskimi skupnostmi. Družina Asad je sunitski islam vključila v vse državne rituale, s čimer je želela vzpostaviti ravnotežje med sekularistično vladajočo stranko Baas in konzervativno usmejenim delom sirske družbe. Tako Bašar kot njegov brat Maher al Asad, general in poveljnik sirske Republikanske garde, sta se tudi sama poročila v sunitske družine (Hokayem 2013, 93).

Pomemben zasuk v smeri konzervativizma in večjega vpliva religije se je v Siriji zgodil po letu 1970 zaradi neuspele uveljavitve panarabskih nacionalističnih ideologij, avtoritarnega režima ter iskanja in potrjevanja lastne identitete. Porast islamizma je bil še posebej problematičen za vladajočo Asadovo dinastijo, ki se je zbala, da bo izgubila svojo legitimnost, ki ni slonela na religioznih temeljih (Hokayem 2013, 93–94).

Glavna zastopnica sunitskega islama v Siriji je bila Muslimanska bratovščina, ki je bila v 50-ih in 60-ih letih prejšnjega stoletja pomembna politična stranka. Njeni začetki segajo v leto 1946, ko sta se pod tem imenom združili skupini Muslimanska mladina in Dar al-Arqam iz Alepa. Čeprav je glavni sedež Muslimanske bratovščine (v nadaljevanju MB) v Egiptu, pa je njeni sirski veji uspelo razviti visoko stopnjo organizacijske neodvisnosti. MB je vseskozi delovala izrazito politično in je že leta 1950 izrazila zahtevo, da se v ustavo nedvoumno zapiše, da je državna vera v Siriji islam, kar je ustavni odbor tedaj tudi potrdil. Novo poglavje

odnosov med oblastmi in Muslimansko bratovščino predstavlja leto 1963, ko je vodenje države prevzela stranka Baas, ki je v osnovi temeljila na ideologiji arabskega sekulariziranega nacionalizma in socializma. Zaradi različnih ideoloških podstat se je razmerje med obema akterjema izkazalo za težavno, prihajalo je do napetosti, ki so bile pogosto na meji odprtega konflikta. Do prvih večjih izgrediv je prišlo že aprila 1964 v Hami, ki sicer predstavlja eno glavnih oporišč MB v Siriji. Pripadniki MB so se po začetnih protestih spopadli z vojsko, upor pa se je končal šele po 29-ih dneh z vdorom režimskih sil v al-Sultanovo mošejo. Navedeni dogodek je bil prvi znanilec džihadističnih trendov in kasnejše militarizacije MB, kar je bilo sicer v nasprotju z njihovo do tedaj pretežno miroljubno politiko, temelječo na demokratičnih idealih (Ziadeh 2013, 133–138).

MB je med letoma 1976 in 1982 organizirala vrsto gverilskih napadov na vladne predstavnike in vojake v večjih sirskih mestih. Odgovor oblasti je bil pogosto krvav in neusmiljen. Po neuspelem poskusu atentata na predsednika Asada je sirska vojska 26. junija 1980 odgovorila z likvidacijo več kot 1.200 islamistov iz zapora v Tadmorju oz. Palmyri. Ključni dogodek, ki je najmočnejše zaznamoval usodo MB v Siriji, pa je (ponovni) upor v Hami februarja 1982. Sirska vojska pod poveljstvom generala Rifaata al Asada je upor krvavo zadušila. Po obkolitvi mesta, v kateri je sodelovalo okrog 12.000 pripadnikov sirske vojske, je bilo ubitih med 10.000 in 40.000 ljudi (op. točno število nikoli ni bilo ugotovljeno), večinoma civilistov, mesto, še posebej njegovo staro jedro, pa so ob močni podpori zračnih sil in artilerije zravnali z zemljo. Vodstvo MB je po teh dogodkih moralo zapustiti državo, za članstvo v sicer prepovedani MB (op. prepoved naj bi uvedli že leta 1963) pa so oblasti predvidele smrtno kazen. MB se odtlej ni več javno pojavljala v političnem in družbenem življenju, prav tako niso smeli voditi mošej ali biti aktivni na humanitarnem področju (Al Arabiya News 2012; Micallef 2015a, 38; Hokayem 2013, 94).

Odsotnost MB je omogočila prostor za delovanje različnih salafističnih skupin, ki so bile v začetku slabo organizirane, so pa uživale znatno finančno podporo iz tujine. Pojav salafizma so omogočili tudi naslednji dejavniki: dovzetnost sirskih izseljencev na arabskem polotoku za ideje vahabizma, družinske in klanske povezave med Sirijo in zalivskimi državami ter indoktrinacija sirskih imamov v institucijah, ki so jih finančno podpirale zalivske države. Te procese je od leta 2003 naprej dodatno pospešila tudi vojna v Iraku. Zaradi lastnih interesov naj bi Sirija tedaj omogočila tujim džihadističnim borcem, da preko njenega ozemlja

neovirano vstopajo v Irak in se borijo proti ZDA in njenim zaveznicam, kar pa se jim je preko aktualnega sirskega konflikta vrnilo kot bumerang (Hokayem 2013, 94–95).

4.2 Arabska pomlad in razpad sirske države

Najpomembnejše družbeno-politične spremembe v arabskem svetu so prinesla revolucionarna vrenja t. i. arabske pomladi. Na plan so izbruhnile številne družbene, politične in etnične razlike, ki so jih večinoma avtokratski režimi dotlej bolj ali manj uspešno zatirali. V nekaterih državah je val demonstracij prinesel težko pričakovane spremembe, v drugih pa prerasel v krvavo državljansko vojno, ki ji ni videti konca.

17. decembra 2010 je mladi tunizijski ulični trgovec Mohamed Bouazizi v znak protesta zaradi nadlegovanja lokalnih uradnikov in zaplembe premoženja v Sidi Bouzidu storil samomor s samosežigom. To dejanje je sprožilo vstaje po vsej državi, ki so v le nekaj tednih z oblasti odnesle dolgoletnega predsednika Zine al-Abidine Ben Alija, ki je v januarju 2011 pobegnil v Savdsko Arabijo (Micallef 2015a, 35).

Dogodkom v Tuniziji je sledil val protestov in demonstracij, ki so povzročile menjavo oblasti tudi v Egiptu in Jemnu, državljansko vojno v Siriji in Libiji, nemire v Bahrajnu, Alžiriji, Iraku, Jordaniji, Kuvajtu, Maroku, Sudanu, zajel pa je tudi arabske množice v Izraelu in na palestinskih ozemljih. Manjši protesti so izbruhnili tudi v Mavretaniji, Omanu, Savdski Arabiji, Džibutiju in Zahodni Sahari. Mediji so tovrstna vrenja, ki so tolikšen razmah doživela tudi na račun aktivne kampanje na spletnih socialnih omrežjih, poimenovali arabska pomlad (Micallef 2015a, 35).

Čeprav je arabska pomlad v številnih državah prinesla določene pozitivne spremembe v smislu zamenjave avtoritarne in skorumpirane vladajoče elite, pa je po drugi strani poglobila konflikte tako na politični kot tudi religiozni osnovi. Največji davek teh procesov je plačala prav Sirija. Po podatkih, ki jih za londonski BBC navajajo Rodgers in ostali (2015), je od začetka konflikta življenje v tej državi izgubilo že najmanj 250.000 ljudi, več kot 11 milijonov ljudi je razseljenih. Številna mesta so porušena do tal.

Sirski konflikt se je po uvodnih vstajah ljudskih množic kmalu sprevrgel v klasično državljansko vojno med alavitskim režimom in pretežno sunitskimi uporniki. Z vpletanjem tujih akterjev je sirska kriza postala odraz širšega šiitsko sunitskega konflikta, ki ga na eni

strani zastopa Iran s svojimi zavezniki, na drugi pa Turčija, Savdska Arabija in drugi sunitiski podporniki. Na strateški ravni je še dodatno zaostрил odnose med ZDA in Rusko federacijo, ki zaradi tradicionalno dobrih odnosov z Asadom njegovo vlogo po končanem konfliktu vidi povsem drugače kot večina zahodnih zaveznic. Primer Sirije je ponovno odprl tudi vprašanje Kurdiv, pa tudi odnosa Turčije do reševanja tega problema. Reševanje krize so dodatno zapletle džihadistične skupine, ki predstavljajo neposredno grožnjo varnosti zahodnih držav, poleg tega pa se nekatere, npr. IS, istočasno bojujejo v več državah, kar še dodatno zapleta situacijo (Micallef 2015a, 47).

4.3 Krepitev opozicijskih uporniških skupin

Čeprav je šlo v Siriji v začetni fazi predvsem za odziv nezadovoljnih množic na samovoljno vladanje alavitskega režima Bašarja al Asada, pa je po nekaterih nasilnih poskusih zatrtja gibanje preraslo v oboroženi odpor večjih razsežnosti. Eden od ključnih momentov, ki je povzročil pravo revolucijo, je bila aretacija 15 otrok v mestu Deraa, med njimi tudi mladoletnikov, starih okrog deset let, ki so na zidove ene od šol pisali protirežimske grafite. Dogodku so sledili protesti v Damasku, Homsu, Baniyasu, nato pa se razširili po vsej državi. Sirske oblasti so na številne, večinoma mirne demonstracije, odgovorile z nasiljem. Številne protestnike in aktiviste so ustrelili, drugi so končali v strogo varovanih zaporih, kjer so bili, kot poroča organizacija Human Rights Watch, tarča mučenj in posilstev (Weiss in Hassan 2015, 132 in Hokayem 2013, 82).

Nasilen odziv sirskih oblasti je povzročil oboroževanje upora, ki so ga sprva vodile sekularizirane opozicijske enote, kot je Svobodna sirska vojska (al-Jaish as-Suri al-Hurr, ang. *Free Syrian Army – FSA*). To so 29. julija 2011 ustanovili prebežniki iz sirske vojske (redni vojaki, naborniki, nižji častniki), ki niso hoteli ubogati ukazov in streljati na demonstrante. Več kot 90 % je bilo sunitskega porekla. V začetni fazi je bila FSA glavna krovna organizacija, pod okriljem katere so se zbirale različne uporniške skupine, njihov glavni cilj pa je bil strmoglavljenje Asadovega režima (Hokayem 2013, 82).

Po podatkih Micallefa (2015a, 39–40), ki se sklicuje na ameriške obveščevalne vire, je do oktobra 2011 iz vrst režimske vojske dezertiralo okrog 10.000 vojakov, do julija 2012 pa naj bi njihovo število že preseгло mejo 100.000.

Od oktobra 2011 naprej je aktivnosti FSA pričela vojaško podpirati Turčija. FSA je tako ob njeni odobritvi organizirala poveljstvo svojih sil v turški provinci Hatay, tik ob meji s Sirijo. Vzporedno s tem je sirska politična opozicija v izgnanstvu v Carigradu ustanovila Nacionalni svet (SNC)¹⁰, ki je pod svojim okriljem združil različne opozicijske skupine. Kot glavni cilj so izpostavili odhod Asada z oblasti ter oblikovanje moderne, civilne demokratične države. SNC svoje aktivnosti koordinira s FSA, ki jo je v januarju 2012 prepoznal kot legitimno zastopnico v Siriji, na tej podlagi pa jim zagotavljajo tako finančno podporo kot oborožitev in opremo (Micallef 2015a, 39–40).

Kljub visokim pričakovanjem Hokayem (2013, 72) ugotavlja, da SNC ni bil dorasel izzivom, s katerimi se je soočal. Označil jo je kot nemočno, kadrovsko in finančno podhranjeno organizacijo (v letu 2012 je razpolagal s proračunom, visokim 40 milijonov USD, večino sredstev pa so namenili podpori humanitarnih aktivnosti)¹¹, ki je veliko energije porabila za usklajevanja med sekularističnimi in islamističnimi skupinami, federalnimi in unitarističnimi (centralističnimi) težnjami, etničnimi in sektaškimi konflikti ter medgeneracijskimi razlikami. Prav tako so njeno moč dodatno slabila nesoglasja glede nekaterih ključnih stvari v povezavi z reševanjem krize, npr. v povezavi z militarizacijo konflikta, (ne)vpletanjem zunanjih (mednarodnih) akterjev oz. njihove intervencije, vodenjem dialoga z režimom ipd. Med posameznimi opozicijskimi skupinami, tako Hokayem, je prihajalo tudi do tekmovanja za legitimnost in mednarodno podporo, kar se je prav tako izkazalo za kontra produktivno.

Zaradi vsega naštetega je SNC počasi, a vztrajno izgubljal podporo tako znotraj Sirije kot tudi na mednarodni ravni. Nastali položaj je izkoristil eden od uglednih oporečnikov Riad Seif (op. Seif je bil med soustanovitelji SNC, v njegovi vodstveni strukturi pa ni sodeloval), ki je oktobra 2012 lansiral politični projekt Sirske nacionalne pobude, ki naj bi zagotovil širšo zastopanost različnih opozicijskih skupin, združil uporniške vrste pod skupno politično avtoriteto. Sirska nacionalna pobuda naj bi tudi oblikovala prehodno vlado in upravo na osvobojenih ozemljih in prevzela oblast po padcu Asadovega režima. Na podlagi Sirske nacionalne pobude je bila novembra 2012 oblikovana Nacionalna koalicija sirskih revolucionarnih in opozicijskih sil (krajše Nacionalna koalicija – NC), ki je tesneje povezana

¹⁰ Glavni organi SNC so generalna skupščina, generalni sekretariat in izvršni odbor. Med približno 120 člani SNC so predstavniki številnih opozicijskih skupin in manjšin, tudi Kurdi, kristjani, družni, člani Muslimanske bratovščine idr. Več kot polovico vseh članov SNC predstavljajo islamisti, v njem pa ni predstavnikov skrajnih džihadističnih skupin (Micallef 2015a, 40).

¹¹ Številni premožnejši posamezniki so izbrali način financiranja posameznih opozicijskih oboroženih skupin v Siriji mimo SNC (Hokayem 2013, 73–74).

z lokalnimi aktivisti in vojaškimi sveti v Siriji. Po začetnem oklevanju in na podlagi pritiskov Turčije in Katarja so se v Nacionalno koalicijo vključili tudi predstavniki SNC (Hokayem 2013, 75–76).

Tako kot sama politična opozicija se je s številnimi izzivi soočala tudi FSA. Njeno kredibilnost in učinkovitost so spodjedali predvsem mlado, neizkušeno vodstvo, šibek nadzor nad enotami in vojaškimi operacijami na bojišču, nezadovoljiva logistična podpora in ne nazadnje naglo širjenje novih oboroženih skupin. Zaradi vsega tega se je že v zgodnji fazi konflikta izkazalo, da FSA ne bo sposobna pod enim okriljem združiti in voditi oboroženega upora proti režimu (Hokayem 2013, 83–84).

Do konca leta 2012 je v Siriji delovalo že več kot 1000 različnih uporniških skupin, od katerih naj bi le polovica delovala pod okriljem FSA, pa še te so pogosto razvile lasten sistem podpore in oskrbe. Med uporniškimi skupinami je prihajalo do velikih razlik glede njihovega obsega, organiziranosti, učinkovitosti, pa tudi samih ciljev delovanja. Številne od njih so imele zgolj lokalne oz. regionalne ambicije, nekatere pa so delovale tudi v nacionalnem in transnacionalnem okviru. Od večjih in učinkovitejših uporniških skupin Hokayem (2013, 84) izpostavlja:

- brigado Farouq: aktivna na področju Homsa, Idliba in vzdolž turške meje, opazna rahla islamistična orientiranost;
- brigado Tawhid: islamistična skupina, ki je vodila boje v Alepu in okolici;
- Sirsko brigado mučenikov (Shuhada Suriya): lokalno orientirana uporniška skupina, v kateri so se zbirali predstavniki sunitskih konzervativnih krogov; aktivna na področju Jabal al-Zawiyah, južno od Idliba;
- Liwa al Islam: islamistična uporniška skupina, aktivna v južnem delu države in okolici Damaska;
- Ahrar al-Sham in Jabhat al Nusra (salafistična in džihadistična skupina, ki ju bom podrobneje predstavil v nadaljevanju).

Nekatere islamistične skupine, kot npr. Jaysh al Mujahideen, naj bi podpirala tudi MB. Več sto njihovih članov se je po izbruhu konflikta vrnilo iz izgnanstva in se večinoma naseljevalo na področju Alepa, Idliba in Hame (Afanasieva 2015).

Učinkovitost uporniških skupin je bila v veliki meri odvisna od finančne podpore in dostopa do orožja in vojaške opreme. Glavnino oborožitve je predstavljalo lahko pehotno orožje, ki so

ga zaplenili v vojaških skladiščih ali kupili na črnem trgu, s pomočjo tujih donatorjev pa so pridobili tudi nekaj protitankovskih in protiletalskih sistemov, raketometov in ostalega orožja z večjo ognjeno močjo. Nekatere uporniške skupine so organizirale tudi delavnice, preko katerih so svoje pripadnike naučili izdelovati improvizirana eksplozivna sredstva, granate in strelivo. To jim je omogočalo izvajanje gverilskih taktik upora in jurišnih operacij, preko katerih so napadali nadzorne točke in patrolje režimskih sil ter njihove objekte (Hokayem 2013, 86–87).

4.4 Vzpon islamističnih in džihadističnih uporniških skupin

Tako kot v Tuniziji in Egiptu so procesi arabske pomladi tudi v Siriji povsem presenetili islamistična gibanja in njihove voditelje. Številne sunitske verske avtoritete so se v začetku nanje odzvale zadržano in zaradi strahu pred morebitnim maščevanjem režima niso dovolile uporabe mošej in ostalih verskih centrov za demonstracije. Kljub temu so v manjših mestih in na podeželju mošeje postopoma postajale zbirališča demonstrantov, pogrebi in žalne slovesnosti za ubitimi demonstranti pa so omogočile prve večje mobilizacije. Lokalni imami so v nadaljevanju konflikta odigrali pomembno vlogo pri upravljanju lokalnih uporniških skupin, zanje zbirali finančna sredstva v tujini, z aktivnostjo in medijskim pojavljanjem pa tem gibanjem dodali tudi legitimnost in identiteto (Hokayem 2013, 95–96).

Podaljševanje in predvsem radikalizacija sirskega konflikta, ki so jo dodatno podpihovale sektaške delitve, sta povzročili vzpon skrajnih islamističnih in džihadističnih skupin. Te so zaradi večje finančne podpore, boljše organiziranosti in discipline, pa tudi zaradi močnega ideološkega naboja, ki temelji na trpljenju in žrtvovanju, počasi začele izpodrivati pretežno sekularizirano oboroženo opozicijo pod okriljem FSA (Hokayem 2013, 97–98).

Prvi džihadisti so se v Siriji pojavili že v letu 2011. V začetku so bili maloštevilni in so se običajno pridružili kar FSA ali kateri od ostalih uporniških skupin. V drugi polovici leta 2011 in še posebej v letu 2012 pa so se postopoma pričele pojavljati organizirane džihadistične skupine. Do leta 2014 je prisotnost v Siriji potrdilo več kot 50 različnih džihadističnih skupin, vendar jih je le malo uspelo razviti zmogljivosti za večje vojaške operacije. Dogajalo se je tudi, da so nekatere obstajale le na papirju ali pa so jih njihovi snovalci ustanovili z namenom pridobivanja finančnih donacij za lastne koristi (Micallef 2015a, 42).

23. januarja 2012 je v Siriji svojo prisotnost in boj proti Asadovemu režimu razglasila Jabhat al Nusra, ki je svoj pohod pričela s samomorilskimi napadi in eksplozijami avtomobilov bomb v Damasku in Alepu, nato pa svoje aktivnosti razširila tudi v druge dele države (Hokayem 2013, 99). Glede na navedbe Weissa in Hassana (2015, 149), ki se sklicujeta na podatke novinarja Rania Abouzeida (op. Abouzeid je preživel nekaj časa z džihadisti v Siriji), naj bi njeni predhodniki, pripadniki Al Kaide v Iraku (AQI), po ukazu takratnega vodje AQI Abu Bakra Al Bagdadija¹² v manjši skupini iz Iraka pripotovali v provinco Al Hasakah v severovzhodnem delu Sirije iz Iraka že avgusta 2011, v času ramadana. V skupini naj bi bil tudi Abu Muhammad al Joulani (tudi Al Julani, Al Golani, Al Jawlani), kasnejši vodja JaN.

9. aprila 2013 je Abu Bakr al Bagdadi v sporočilu, objavljenem na internetu, naznanil združitev Islamske države Iraka in JaN v skupino ISIS (Islamska država Iraka in Sirije, arab. Ad-Dawlah al-Islamiyah fi al-Iraq wash-Sham). Al Joulani je to možnost zavrnil, saj jih s temi načrti niso seznanili, in prisegel zvestobo neposredno vodji Al Kaide al Zawahiriju. Slednji je zagovarjal avtonomijo JaN in ISIS pozval, naj svoje aktivnosti omeji na področje Iraka, kar pa ni upoštevala. Zaradi nastale situacije je Bagdadi mesec dni kasneje sam odpotoval v Sirijo, kjer je pričel aktivno novačiti borce JaN v novonastalo sirske veje skupine ISIS. Pozivom Bagdadija so sledili številni, predvsem tuji borci v vrstah JaN, ki so se množično vključevali v ISIS, nekateri pa so odšli tudi v druge islamistične uporniške skupine. Kot se je kasneje izkazalo, je bil ta spor ena od glavnih prelomnic v delovanju obeh skupin, saj je sledilo obdobje rivalstva, pa tudi krvavih medsebojnih obračunov (Cafarella 2014; Micallef 2015a, 43).

Bagdadijeva strategija novačenja se je izkazala kot zelo učinkovita, saj naj bi ISIS do konca leta 2013 po moči in številu že prehitel JaN, do tedaj največjo džihadistično skupino v Siriji. Kljub številnim poskusom pomiritve so se napetosti med obema skupinama nadaljevale, hkrati pa tudi besedni dvoboji med Bagdadijem in Zawahirijem do točke, ko je slednji 2. februarja 2014 skupino ISIS javno izključil iz struktur Al Kaide in prekinil povezave med obema skupinama (Micallef 2015a, 43–44).

Da je IS Al Kaido presegla ne le po vojaški moči, ampak tudi v svojem ekstremizmu, radikalizmu in okrutnosti, se strinja tudi nekdanji direktor OVS in SOVA Damir Črnčec. Po njegovem mnenju bo prihodnost svete vojne zaznamoval boj za primat med obema

¹² Bagdadi je vodja Al Kaide v Iraku postal leta 2010, neposredno pred odhodom prvih njihovih pripadnikov v Sirijo (Byman 2015, 165).

terorističnima skupinama. Čeprav bo to notranji spopad, pa v ničemer ne bo oviral ali omejeval spopada navzven, proti zahodnim silam oz. nevernikom (Črnčec 2015, 15).

Z vidika proučevanja procesov radikalizacije zahodnobalkanskih borcev je ključno poznavanje skrajnih skupin, v katerih so se borili, zato bom najpomembnejše predstavil v nadaljevanju.

4.4.1 Islamska država

Islamska država je trenutno ena od največjih in najbolj brutalnih uporniških skupin, pa tudi neke vrste paradržava, ki deluje na področju Sirije in Iraka. Njeno delovanje temelji na vahabističnem izročilu. Preko njenih podružnic oz. skupin, ki so ji v preteklosti prisegle zvestobo, je prisotna tudi v Egiptu, Alžiriji, Libiji, Afganistanu, Pakistanu, Jemnu, v Ruski federaciji (področje Kavkaza), celo v Indoneziji. Njene celice so aktivne tudi v Libanonu in Turčiji, številne podpornike pa ima tudi v Evropi (Stanford University 2015a).

Islamska država je skozi zgodovino njenega obstoja pogosto spreminjala imena. Njena predhodnica je bila skupina Jund al-Sham, ki je delovala pod poveljstvom jordanskega skrajneža Abu Musab al-Zarqawija v Afganistanu. Zarqawi je po nekaj mesecih skupino preimenoval v Jamaat al-Tawhid wal Jihad (op. v prevodu skupina monoteizma in džihada). Po terorističnih napadih v ZDA 11. septembra 2001, ki jim je sledil padec talibanskega režima, se je Zarqawi skupaj s somišljeniki iz Afganistana premaknil v severni Irak, kjer se pridružili boju proti ameriškim silam, ki so državo zasedle po strmoglavljenju Huseinovega režima. Potem ko se je skupina konec leta 2004 pridružila Al Kaidi in zaprsegla zvestobo njenemu vodji Osami bin Ladnu, so se preimenovali v Al Kaido v deželi dveh rek oz. Al Kaido v Iraku (AQI). V letu 2006 se je AQI združila z nekaterimi manjšimi uporniškimi skupinami in si za krajše obdobje nadela ime Majlis Shura al-Mujahedin, po ponovnih združevanjih pa si je v letu 2006 nadela ime Islamska država Iraka. Kljub temu se je tudi po tem preimenovanju v rabi ohranilo njeno ime Al Kaida v Iraku (Byman 2015, 163–164).

Ključna za preboj te skupine je bila junijska ofenziva leta 2014, ko ji je v tednu dni uspelo zavzeti eno od strateško najbolj pomembnih iraških mest Mosul, pri tem pa poraziti in izgnati številčno precej močnejšo in bolje oboroženo iraško vojsko. V isti ofenzivi so njeni pripadniki zavzeli tudi mesti Tikrit in Samaro. Na osvojenem ozemlju je ISIS 29.06.2014 razglasila kalifat. Za kalifa je ustoličila nekdanjega vodjo iraške veje Al Kaide Abu Bakr al Bagdadija in se hkrati preimenovala v Islamsko državo (Micallef 2015b).

Po podatkih CIA iz septembra 2014 naj bi IS v Siriji in Iraku štela med 20.000 in 31.500 mož, med katerimi je velik del tujih prostovoljcev. Število se precej razlikuje od predhodnih ocen, ki so se gibale okrog 10.000. Po besedah tiskovnega predstavnika CIA Ryana Trapanija naj bi se število naglo povečalo po razglasitvi kalifata, svoje pa so dodali tudi številni odmevni vojaški uspehi in povečane aktivnosti novačenja (Sciutto in ostali 2014). Pogosto se dogaja, da se v skupinah znotraj IS združujejo osebe iste nacionalnosti oz. iz jezikovne skupine (npr. angleško govoreči muslimani iz Velike Britanije in Avstralije, albansko govoreči iz Albanije, Kosova, Makedonije, Bošnjaki iz BiH, Srbije, Črne gore ipd.). Medskupinska komunikacija je omejena, kar kaže na to, da številni ne znajo arabsko oz. katerega od drugih tujih jezikov (Saltman in Smith 2015).

Weiss in Hassan (2015, XV, 211) IS opišeta kot teroristično in na kriminalni način vodeno organizacijo, ki izkorišča obstoječe sive trge za preprodajo nafte in orožja. Ima kompleksen obveščevalni aparat¹³, ki se infiltrira v rivalske bojne skupine z namenom pridobivanja njihovih članov, zasedbe njihovega ozemlja ali pa zbira informacije, potrebne za napad na njihove položaje. IS izvaja tudi učinkovite propagandne aktivnosti, preko katerih posreduje svoja sporočila, hkrati pa preko spletnih socialnih omrežij pridobiva nove člane. Čeprav je IS pri novačenju bolj uspešen in fleksibilen kot JaN, mu je uspelo vzpostaviti večplasten interni varnostni aparat, s katerim so ločili glavno vodstveno jedro od provincialnih poveljnikov. S tem so uspeli zmanjšati pretok informacij in možnosti infiltracije in vohunjenja.

Večina voditeljev in odločevalcev IS je nekdaj služila v vojaških in varnostnih sistemih Iraka pod vodstvom Sadama Huseina. Ti so se po razpustitvi stranke Baas (op. gre za ideološko sorodno stranko tisti, ki je bila pod istim imenom leta 1947 osnovana v Siriji in jo vodi Bašar al Asad) in celotnega Husseinovega obrambno-varnostnega aparata znašli brez dela in se pričeli množično vključevati v strukture Al Kaide v boju proti ameriški nadvladi v državi. Paradoksalno je, da se je arabsko nacionalistično gibanje, ki ga uteleša stranka Baas in je bilo v svojem bistvu sekularizirano, vrnilo na iraško sceno v preobleki islamskega fundamentalizma. IS se dandanes predstavlja kot zadnji branik preganjanja sunitske manjšine v Iraku, še bolj pa kot predstavnik zatirane in viktimizirane sunitske večine v Siriji, kar učinkovito izrablja v procesih novačenja (Weiss in Hassan 2015, XV–XVI).

¹³ IS ima v svoji strukturi tudi obveščevalne in protiobveščevalne enote, ki se imenujejo *amniyati*. Na ozemljih pod njihovim nadzorom ti *amniyati* izvajajo preiskave in aretacije iskanih posameznikov. Te enote delujejo ločeno od verskih ustanov, vojske in drugih služb (Weiss in Hassan 2015, 211).

IS ima po prevzemu nadzora nad ozemljem do lokalnega prebivalstva izdelanih več strategij in je (vsaj v začetni fazi) do lokalnega prebivalstva načeloma prizanesljiv. Njihov modus operandi vključuje širok spekter nalog: od administrativnih in upravnih do varnostnih. Med administrativnimi nalogami bi lahko izpostavili obnovo cest, urejanje vrtov, odvoz smeti, čiščenje šolskih objektov. Njihove aktivnosti so podrejene skupnemu cilju, to je uspešni implementaciji šeriatskega prava. Skladno s šeriatom morajo ženske sprejeti stroga pravila obnašanja: od nošenja naglavnih pokrival, nezapuščanja hiš brez moškega spremstva, obiskovanja obredov v mošejah itd. Prepovedano je igranje kart, obiskovanje frizerja, kajenje. IS v novo osvojenih mestih običajno najprej vzpostavi t. i. hududski trg (op. hudud, ki v dobesednem prevodu pomeni omejitvev, restrikcijo, je islamski koncept kazni, ki jo po šeriatskem pravu določi bog, izhaja pa iz korana in sunne, Wikipedija 2015b), kjer izvajajo kazni za kršitelje, kot so križanja, obglavitve, bičanja, sekanje rok ipd. Za varnost v mestih pod nadzorom IS skrbi šeriatska policija, znana pod imenom *hisbah*. Ta ne skrbi le za striktno izvajanje šeriatskih zakonov, pač pa izvaja tudi regulacijo trga in druge naloge. Zasedena ozemlja je IS upravno razdelil v province oz. vilajete (v Siriji in Iraku jih je skupaj 16) in mestne občine oz. gavatije. Na čelu gavatij so vojaški poveljnik, eden ali več predstavnikov varnostnih sil ter vrhovni verski starešina (emir), ki so neposredno odgovorni guvernerju. Glavni mesti IS sta Mosul v Iraku in Raqqa v Siriji (Weiss in Hassan 2015, 230–231).

Zanimiva je tudi strategija IS do pripadnikov drugih uporniških skupin na ozemljih, ki jih zasede. Tem pogosto dovoli obdržati orožje, vendar izključno v primeru, da se bodo pridružili njihovi skupini in se borili v njihovih prvih bojnih linijah. V mestih in okolici je IS vzpostavil tudi varnostne točke, ki jih običajno nadzoruje manjše število borcev. Te naloge ponavadi dodelijo manj izkušenim borcem, ki so se šele priključili IS ali pa so v fazi osnovnega vojaškega usposabljanja (Weiss in Hassan 2015, 230–231).

Vsaka vojna s seboj prinaša brezčutno nasilje in brutalnost, vendar pa v primeru IS brutalnost ni njen stranski učinek, ampak se načrtno uporablja za uresničevanje specifičnih strateških ciljev. Ko je IS preplavila velik del Iraka, je več sto tisoč Irčanov (še posebej šiitov in predstavnikov verskih manjšin, npr. jazidov) zapustilo svoje domove. Tiste, ki so ostali, so prisilili v spreobrnitev in plačilo davka ali pa so jih ubili. Nič boljše se ni godilo zajetim ženskam in dekletom, ki so se morale poročiti z njihovimi borci ali pa so jih uporabili kot spolne sužnje (Byman 2015, 176).

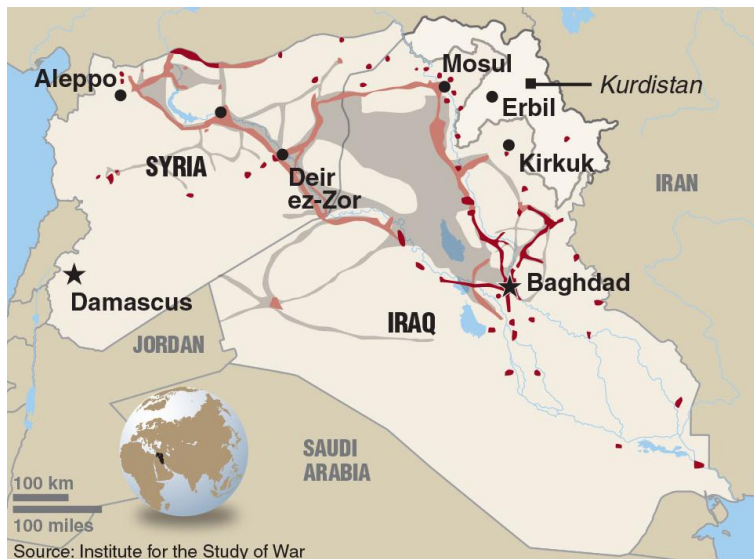
Medtem ko podporniki IS poudarjajo pozitivne vidike njihove priključitve skupini (življenje v izobilju, vodenje države v skladu z islamskimi ideali), pa je možno drugačne zgodbe slišati iz vrst njihovih prebežnikov. Zanimiva so predvsem pričevanja 58 nekdanjih pripadnikov IS (dve tretjini sta vrste zapustili v letu 2015), ki jih je v svojem poročilu povzel Mednarodni center za študije radikalizacije in političnega nasilja ICSR.

Čeprav se njihove izkušnje precej razlikujejo, hkrati pa tudi niso povsem znani motivi za zapustitev skupine, pa je iz njihovih izjav možno izluščiti naslednje kritike (Neumann 2015b):

- Ena njihovih najpogostejših kritik je, da skupina preveč energije usmerja v prepire in bojevanje z ostalimi sunitskimi upornišskimi skupinami, premalo pa proti Asadovemu režimu, ki bi moral biti glavna tarča njihovih aktivnosti. Prav tako naj bi se poveljniki preveč energije porabili za odkrivanje izdajalcev in vohunov v lastnih vrstah.
- Številni so izpostavili brutalnost in grozodejstva, ki jih izvaja skupina tudi nad civilnim prebivalstvom. Pogoste so usmrčitve talcev, izživljanje nad ranljivimi skupinami, likvidacije soborcev.
- Nepoštenost, dvoličnost nekaterih poveljnikov in emirjev – domači prebežniki izpostavljajo neupravičene privilegije, ki so jih uživali tujci. Čeprav večina ne verjame, da gre za sistemsko korupcijo, pa niso mogli sprejeti številnih primerov nepoštenosti, neenakosti, celo rasizma (na to kaže primer indijskega prebežnika, ki ga je skupina na podlagi rasne diskriminacije prisilila v čiščenje stranišč).
- Glede na četrto skupno ugotovitev je bilo življenje pod vladavino IS kruto. Posebej razočarani so bili tisti, ki so nasedli obljubam o razkošnem življenju (dostop do dragih avtomobilov, luksuznih dobrin), kar pa se v praksi ni potrdilo. Prav tako se niso uresničila pričakovanja o stalnih akcijah in herojskih dejanjih, nasprotno – eden od prebežnikov je svoje dolžnosti opisal kot dolgočasne, drugi pa je bil mnenja, da tuje prostovoljce uporabljajo za topovsko hrano.

ISIL je v le letu in pol uspelo postati najmočnejša uporniška skupina in zasesti velik del severne in vzhodne Sirije ter severozahodni dela Iraka, vključno z nekaterimi velikimi in strateško pomembnimi mesti in si podjarmiti osem milijonsko populacijo. Na vrhuncu njene moči sredi leta 2014 je pričela resno ogrožati iraško prestolnico Bagdad, kjer je skoncentrirana glavnina iraških varnostnih sil, njene ofenzive pa je okrepila tudi v smeri proti Damasku, zaradi česar se je odzvala tudi mednarodna skupnost.

Slika 4.1: Ozemlje Islamske države v letu 2014

Vir: *Institute for the Study of War* (2014).

Legenda:

- območje napadov Islamske države
- območje pod nadzorom Islamske države
- območje prisotnosti Islamske države

Kakšna bo nadaljnja usoda teroristične skupine IS je trenutno nevhvaležno napovedovati, dejstvo pa je, da je njen domet omejen zaradi velikega števila nasprotnikov. Proti njej se bojujejo režimske sile Sirije in Iraka (op. vsaka od vojska naj bi štela okrog 180.000 mož), množica ostalih uporniških skupin ter številne šiitske milice. Na severu in severovzhodu Sirije boj proti IS bijejo Kurdske ljudske zaščitne enote (YPG), na severu Iraka kurdske pešmerge. Ko gre za Iran, tamkajšnji šiitski režim podpira (ideološko sorodna) vladajoča režima v obeh državah, kamor je doslej napotil skupno 7000 pripadnikov elitne revolucionarne garde in regularne iranske vojske. V Siriji se na strani režima bori tudi libanonsko šiitsko gibanje Hezbollah, ki je tja napotilo od 5000 in 8000 borcev (STA 2015).

Njihove napore podpira globalna protiteroristična koalicija pod poveljstvom ZDA¹⁴, ki je od septembra 2014 do konca leta 2015 izvedla več kot 8000 letalskih napadov na njihove položaje tako v Siriji kot Iraku. Čeprav koalicija šteje približno 60 držav, pa zračne napade izvaja le peščica¹⁵, od tega so jih ZDA same izvedle kar 80 %. Leto kasneje, natančneje 30. septembra 2015, je zračne napade v Siriji ločeno pričela izvajati tudi Ruska federacija, ki je ključna zaveznica režima v Damasku (op. pri vprašanju, kdo naj bi politično vodil povojno Sirijo, prihaja tudi do največjih razhajanj v odnosu do zahodnih držav), potem ko je na območju vse od poletja krepila vojaško navzočnost. RF se je morala soočiti z očitki, da naj bi poleg pozicij IS in JaN v Siriji obstreljevala tudi zmerne uporniške skupine (STA 2015).

4.4.2 *Jabhat Al Nusra (JaN)*

Jabhat al Nusra je vojaška, verska in politična organizacija, katere cilj je oboroženi boj proti aktualnim sirskim oblastem, v imenu in v interesu globalne teroristične mreže Al Kaida. JaN predstavlja sirsko vejo nekdanje Al Kaide v Iraku. Po prihodu v Sirijo se je razvila v samostojno in robustno organizacijo, ki jo je v prvi polovici leta 2013 priznal naslednik Osama bin Ladna in aktualni vodja Al Kaide Ayman al Zawahiri. V njenih vrstah se borijo tako domači kot tuji borci. JaN pred formalno vključitvijo v AQ ni izkazovala njene salafistične usmeritve. Nasprotno se je v prvih mesecih njenega obstoja promovirala kot nacionalistična oborožena opozicijska sila, ki je glavnino svojih sil bazirala na lokalnih borcih in zagotavljala podporo ostalim opozicijskim bojnim skupinam, med katerimi je bila precej priljubljena. Njene povezave z Al Kaido je javno potrdila šele aprila 2013 po sporu z vodjo takratne Islamske države Iraka, kar sem bolj natančno opisal že v predhodnem poglavju (Cafarella 2014).

¹⁴ Mednarodna vojaška akcija temelji na Resoluciji Varnostnega sveta OZN 2170, ki je bila sprejeta na zasedanju VS dne 15. avgusta 2014 in Resoluciji 2178, sprejeti 24. septembra 2014. Obe sodita v sedmo poglavje Ustanovne listine OZN, ki v 42. členu določa, da smejo članice ZN v primeru ogrožanja miru, kršitev miru ali agresivnih dejanj z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami izvesti tako akcijo, ki bi bila po oceni VS OZN potrebna za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti (Resolucija VS ZN 2170; Resolucija VS ZN 2178).

¹⁵ V obeh državah letalske napade poleg ZDA hkrati izvajajo še Francija, Velika Britanija, Kanada, Avstralija in Jordanija. V napadih na Sirijo, ne pa na Irak, sodelujejo tudi Savdska Arabija, Bahrajn, Združeni arabski emirati in Turčija. Napade na Irak, ne pa na Sirijo, pa izvajata še Danska in Nizozemska (STA 2015).

Glavni cilj JaN je zrušitev obstoječega režima in vzpostavitev islamskega emirata v Siriji, ki ga vidi kot integralni del velikega emirata, ki bo vključeval celotni islamski svet in ki je hkrati tudi cilj samega vodstva Al Kaide (Cafarella 2014)

Ob pričetku sirske vstaje marca 2011 je Al Kaide v Iraku v Sirijo poslala iraške in sirske gverilce, ki so se kasneje združili v avtonomno skupino Jabhat al Nusra in okrepili direktne povezave z vodstvom Al Kaide. Skupina je svoj obstoj uradno potrdila v videoposnetku, objavljenem 23. januarja 2012. Njena prepoznavnost je rasla skupaj s številnimi spektakularnimi samomorilskimi napadi na vojaške tarče in to v obdobju, ko je opozicija šele postavljala svoje temelje. Njena taktika je vladne sile prisilila v obrambno držo in zavarovanje urbanih središč, pri čemer so pozabili na podeželje, ki je postalo pomembna baza za uporniške skupine, ki so novačile prostovoljce (Ibrahim 2014, 27–28; Cafarella 2014).

Veliko število pripadnikov JaN izhaja iz džihadistične mreže Abu Musab al Zarqawija v Iraku, ki je bila aktivna po letu 2000, glavnina sil pa je bila skoncentrirana v Bagdadu. Številni člani JaN so Sirci, ki so se borili proti ZDA in njihovim zaveznicam v Iraku. Paradoksalno je, da jih je v tistem času podpiral prav Bašar al Asad, danes njihov največji nasprotnik, ki je s tem poskušal zamajati položaj ZDA v sosednji državi. Vodja JaN je Abu Muhammad al Joulani. Joulani se je odrekel sekularizirani uporniški skupini Svobodna sirska vojska, saj je v boju proti Asadu sprejela pomoč zahodnih sil, kar je označil za zločin. Prav tako je obsodil delovanje Turčije zaradi zavezništva z ZDA, nasprotuje pa tudi Iranu in članicam Arabske lige (Ibrahim 2014, 27–28; Byman 2015).

JaN je zelo selektivna pri izbiri novih članov. Pred sprejemom v svoje vrste zahtevajo t. i. teskijo oz. osebno zagotovilo dveh poveljujočih s prve bojne črte, da ima kandidat ustrezne veščine, versko predanost in odnos, da se pridruži skupini. To naj bi ji zagotavljalo prednost pred ostalimi bojnimi skupinami, ki množično novačijo kandidate v svoje vrste, kar jih na zunaj sicer dela močne, po drugi strani pa so izpostavljene kaosu in neenotnosti. Zaradi tega v JaN ne bomo našli tujcev v velikem številu, kot je ti značilno za IS. Točno število tujih prostovoljcev v JaN ni znano, delež tistih iz Zahodne Evrope in Centralne Azije (predvsem Čečenije) pa naj bi po nekaterih ocenah znašal med 7 in 11 %. Kljub njeni ideološki opredelitvi Ibrahim ugotavlja, da so pripadniki JaN v prvi vrsti borci in ne ideologi, lojalni svojim soborcem in neposrednim vojaškim poveljnikom. Kljub temu so zaprisedgli oz. obljubili zvestobo (*bayat*) neposredno vodji Al Kaide Aymanu al Zawahiriju. V JaN so prestopili tudi številni pripadniki drugih oboroženih skupin, še posebej tisti iz FSA, predvsem

zaradi boljših plač in kvalitetnejše opreme, pa tudi zaradi boljše organiziranosti in logistične oskrbe (Ibrahim 2014, 4, 28–29; Stanford University 2015b).

V odnosu do lokalne skupnosti je JaN zmernejša od IS. V primerjavi z IS JaN ni vojaško obračunala z manjšinami in drugimi verskimi skupnostmi, zaradi česar si je pridobila spoštovanje tudi med neislamisti. V nekaterih primerih je celo branila krščanske cerkve, da bi ostalim pokazala, da je le del sirskega družbenega in verskega mozaika, ne pa neka skrajna islamistična skupina (Weiss in Hassan 2015, 150).

4.4.3 *Ahrar al Sham*

Kata'ib Ahrar al-Sham, ki v dobesednem prevodu pomeni Svobodni ljudje v brigadah velike Sirije, je nacionalistično-salafistična skupina, ki deluje na področju Alepa, Idliba in Raqqe, v manjši meri pa je prisotna tudi v provincah Homsa in Hame. Ustanovili naj bi jo že konec leta 2011. Njeni ustanovni člani so nekdanji politični zaporniki, ki so kazni prestajali v zloglasnem zaporu Sednaya v bližini Damaska, vendar so jih maja 2011 pomilostili (Zambelis 2013).

Ahrar al Sham je znana po ostrih in neizprosni spopadih z Asadovimi režimskimi salami. Med njenimi tarčami so tudi vojaške zračne baze in civilna letališča. V obdobju njenih največjih uspehov naj bi štela med 10.000 in 20.000 mož. Cilj skupine je odstranitev Asadovega režima in vzpostavitev islamske države, v kateri naj bi poleg sunitske večine svoje mesto zagotovili tudi ostalim verskim skupnostim in manjšinam (Zambelis 2013; Stanford University 2015b).

Skupina je pomembno vlogo odigrala pri ustanovitvi Islamske fronte, pod okriljem katere so decembra 2012 združili enajst sorodnih salafističnih oboroženih frakcij. AAŠ je v okviru Islamske fronte obdržala glavno vlogo, zaradi njenih ambicij po širjenju pa je januarja 2013 v svoje vrste vključila še dodatne salafistične uporniške skupine in se preimenovala v Harakat Ahrar al-Sham al-Islamiya (op. Islamsko gibanje Ahrar al Sham) (Zambelis 2013).

4.5 Vpliv varnostnih razmer v Iraku na zaostrovanje sirske krize

Čeprav dogajanje v Iraku ni ključni del te naloge, pa si vseeno zasluži posebno pozornost, saj odločilno vpliva na procese v Siriji. Kot sem že opisal, iz Iraka izhajata obe glavni džihadistični skupini na področju Sirije, IS in JaN, prav tako naj bi se del zahodnobalkanskih

borcev, kot navaja Bogdanovski (2014, 2), z združitvijo ozemelj pod nadzorom IS premaknil v Irak.

Če Sirija pred izbruhom krize terorizma praktično ni poznala, pa tega ne moremo trditi za Irak. Tam je bil prisoten že od leta 2003, ko se je država po padcu režima Sadama Huseina znašla v vrtincu politične nestabilnosti, medsektaškega nasilja in terorističnih napadov. Ameriška okupacija Iraka je omogočila rojstvo Al Kaide v Iraku in postala močno orodje za mobilizacijo borcev v njihove vrste. Z Irakom so ZDA poleg afganistanske odprle še eno teroristično fronto, ki se je s sirskega konflikta le še razširila in okrepila.

Drugi (a nič manj pomemben) negativni izplen vojne proti Sadamu Huseinu je poslabšanje že tako napetih odnosov med suniti in šiiti. Suniti, ki so bili dolga leta na oblasti, so se nenadoma znašli v nezavidljivem položaju, ko so bili izrinjeni iz političnega življenja, zaradi politike debaasifikacije pa so bili nekdanji Huseinovi vojaki izključeni iz novopostavljenega varnostnega sistema. Suniti so bili pogosto tarča represije šiitskih oblasti pod vodstvom premierja Nourija al-Malikija (op. ta je funkcijo predsednika vlade prevzel 20. maja 2006 in jo opravljal do 8. septembra 2014, ko ga je nasledil Haider al Abadi), nezadovoljstvo pa sta dodatno podpihovala tudi režimska korupcija in nepotizem. Sunitska območja so bila ekonomsko in družbeno podhranjena in zapostavljena. Zaradi odtujenosti od iraških oblasti so se suniti pričeli večinsko priseljevati v provinco Anbar ob meji s Sirijo, kjer je Al Kaida v Iraku uživala močno zaledje. Z njihovim prihodom si je še utrdila položaj in zavzela velik del province, vključno z mestom Faludža. V takšnem ozračju je leta 2013 prišlo do velikega sunitskega upora proti federalni vladi, to pa je omogočilo preporod terorističnih (z Al Kaido povezanih) skupin, še posebej Islamske države (Svet Evropske Unije 2015b; Ibrahim 2014: 19; Byman 2015, 117).

Pod parolo vojne proti terorizmu je ameriškim silam ter partnerjem uspelo nevtralizirati večino voditeljev Al Kaide in praktično izkoreniniti njen vpliv v Afganistanu, deloma pa tudi v Iraku in Jemnu, kljub temu pa sta umik ameriških sil iz Iraka konec leta 2011 ter sirska kriza Al Kaidi in z njo povezanim skupinam dali priložnost, da si ponovno opomore. Al Kaida je z razpadom sirske države na njenih tleh našla novo zatočišče, prešla fazo transformacije, strnila vrste in kar je najbolj pomembno, prevzela nadzor nad velikim delom ozemlja in postala ena glavnih nosilk uporniškega gibanja (Ibrahim 2014, 7). Še večji val nasilja je zajel zahodni in severni del Iraka po vdoru borcev Islamske države iz Sirije. Varnostne razmere v Iraku so se še posebej zaostriale v začetku leta 2014, ko je tedanja ISIL 2.

januarja prodrla v Faludžo in napadla mesto Ramadi (Ibrahim 2014, 23). S sklenitvijo osvojenih ozemelj na področju obeh držav in razglasitvijo kalifata pa je IS postavila nov izziv ne le za sirske in iraške vladne sile, temveč celotno mednarodno skupnost.

5 TUJI BORCI V SIRIJI IN IRAKU

Na začetku poglavja bi želel poudariti, da fenomen odhodov mladih muslimanov na tuja bojišča ni nov. Takšne trende je bilo možno opaziti v 80-ih in 90-ih letih 20. stoletja, vzporedno z razplamtevanjem konfliktov v Afganistanu, Iraku, Alžiriji in ne nazadnje tudi v BiH. Nov oz. presenetljiv pa je podatek, da število tujih prostovoljcev v sirskega konfliktu že sedaj presega vse konflikte v novodobni zgodovini, prav tako pa izstopa tudi po številu držav, iz katerih prihajajo tuji prostovoljci.

Uporniške in teroristične skupine običajno tuje prostovoljce sprejemajo z odprtimi rokami in jih tudi dobro izkoristijo. Ti so zanje pomembni tako z vidika popolnjevanja njihovih enot in nadomeščanja izgub, lahko pa opravljajo tudi druge naloge, npr. kot kurirji, ki prinašajo zbrana finančna sredstva za njihovo delovanje. Ob vključitvi v skupino jim nadrejeni pogosto odvzamejo potne liste in jih izolirajo iz okolice, zaradi česar postanejo še bolj odvisni od njih. Tuje prostovoljce pogosto uporabljajo tudi za samomorilske napade. Pomenljiv je podatek, da je na vrhuncu iraške vojne po zrušitvi režima Sadama Huseina v samomorilskih napadih sodelovalo več Evropejcev kot Iračanov (Hafez v Byman in Shapiro 2014, 6). Malet v Azinović in Jusić (2015) ugotavlja, da so tuji borci tudi bolj pripravljeni izvajati napade na civilne cilje, saj se ti nimajo možnosti maščevati njihovim družinam, ki praviloma živijo daleč proč od kriznih žarišč.

Če so tuji prostovoljci lahko dodana vrednost za nekatere uporniške ali teroristične skupine, pa njihov prihod ni dobra novica za tiste, ki si prizadevajo za hiter in čim manj boleč izhod iz konflikta. Večina primerov iz novejšega zgodovine namreč kaže, da pojav tujih borcev v notranjih konfliktih prinaša številne negativne varnostne posledice. Malet (glej Azinović in Jusić 2015, 11) izpostavlja naslednje:

- prihod tujih borcev vpliva na eskalacijo nasilja do stopnje, ki ni primerljiva s predhodnim stanjem, ko so v konfliktu sodelovale le domače sile;
- strani v konfliktu, ki jim uspe v svoje vrste pritegniti tuje borce, so v bojih pogosto uspešnejše od tistih, ki se opirajo zgolj na domače resurse;
- tuji borci v državljanski vojni oz. notranjem konfliktu pogosto ovirajo sprejem in implementacijo mirovnega sporazuma;

- tuji borci predstavljajo resno varnostno tveganje tudi po povratku v matično državo oz. v primeru odhoda na druga bojišča, saj so za razliko od ostalih državljanov bolj dovzetni za izvajanje nasilja, pa tudi sodelovanje v terorističnih operacijah.

Ugotavljanje dejanskega števila tujih prostovoljcev v konfliktu je običajno zahteven in zapleten proces, saj gre za usode posameznikov, ki potujejo preko različnih poti, v različnih časovnih obdobjih in na bojišču opravljajo različne, ne nujno bojne naloge. Prav tako ti odhodi potekajo v tajnosti in daleč od oči javnosti. Pogosto se tudi dogaja, da ob odhodu svojcem ne povedo, kam gredo oz. podajo lažne informacije (npr. študij ali delo v tujini, turistično potovanje ipd.).

Ocene števila tujih prostovoljcev se pogosto precej razlikujejo tudi zaradi upoštevanja oz. neupoštevanja naslednjih kategorij (glej tudi Azinović in Jusić 2015, 32):

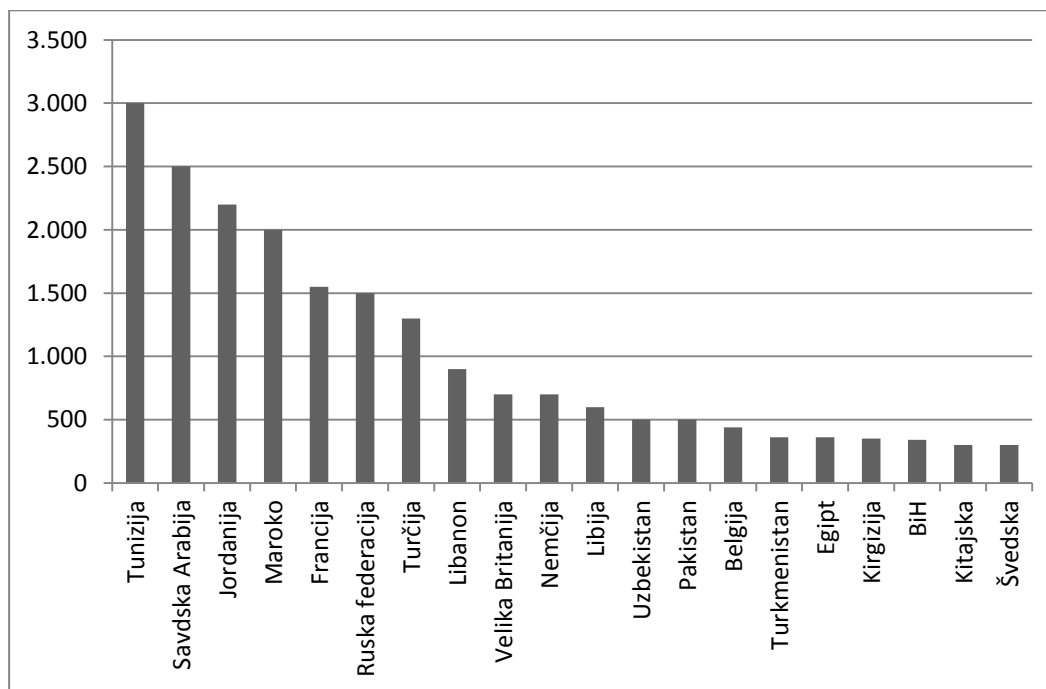
- v nekaterih primerih so posamezniki zapustili matično državo, vendar ni možno z gotovostjo potrditi, da se nahajajo na bojišču;
- nekateri posamezniki so dejansko odpotovali proti Siriji in Iraku, vendar jim ciljnega mesta zaradi takšnih ali drugačnih razlogov ni uspelo doseči (npr. zaradi težav pri prehodu meje, logističnih težav, aretacij ...);
- osebe, za katere se domneva, da so še vedno na poti;
- osebe, ki so na bojišču, vendar v bojih ne sodelujejo (še posebej to velja za ženske in otroke, pa tudi osebe s specializiranimi znanji, npr. zdravnike, strojne inženirje, informatike ipd.);
- osebe, ki pogosto potujejo na relaciji Zahodni Balkan – Sirija/Irak in se na bojišču zadržujejo relativno kratek čas;
- povratniki;
- ubiti na bojišču.

5.1 Ocene števila in struktura tujih prostovoljcev

Pri ocenjevanju števila tujih prostovoljcev sem se oprl na navedbe Neumanna (2015a), ki ugotavlja, da se je od leta 2012 do konca leta 2015 različnim uporniškim skupinam v Siriji in

Iraku pridružilo več kot 20.000 tujih prostovoljcev.¹⁶ Večina prihaja iz držav bližnjevzhodne regije, Severne Afrike, Kavkaza, znaten del (približno 20 %) pa tudi iz Zahodne Evrope, največ iz Francije, Velike Britanije, Nemčije, Belgije. V nadaljevanju povzemam tabelo strokovnjaka za protiterorizem Charlesa Listerja, ki je zaposlen na inštitutu Brookings v Dohi.

Graf 5.1: Države z največjim številom prostovoljcev v Siriji in Iraku (podatki za leto 2015)

Vir: Lister (2015, 2).

Iz zgornje tabele je razvidno, da je med dvajsetimi največjimi »izvoznici« tujih borcev v Sirijo in Irak tudi BiH, po številu pa za njo bistveno ne zaostajajo tudi nekatere druge države Zahodnega Balkana, kar bomo videli v nadaljevanju. Glede na to, da oblasti v teh državah doslej niso objavile točnih podatkov,¹⁷ se bom pri ocenah oprl na podatke iz različnih študij in medijskih objav.

¹⁶ Generalni sekretar OZB Ban Ki-Moon je v svojem govoru po sprejetju Resolucije 2178 (2014) septembra 2014 izpostavil le tiste, ki naj bi se borili v terorističnih skupinah Islamska država in Al Nusra. V teh se je po njegovih navedbah tedaj borilo več kot 13.000 tujih prostovoljcev, ki prihajajo iz več kot 80 različnih držav. Po podatkih Azinovića (TV Slovenija, Odmevi, 2016) naj bi se do začetka leta 2016 IS pridružilo že 30.000 tujih prostovoljcev iz 115 držav.

¹⁷ Izjema je Hrvaška, saj je njena varnostno obveščevalna služba SOA v prvem javnem poročilu za leto 2015 te podatke predstavila javnosti.

Tabela 5.1: Ocene števila odhodov prostovoljcev iz držav Zahodnega Balkana

Država	Število odhodov SEERECOM, ki se sklicuje na podatke CIA iz septembra 2014	ICSR (podatki za december 2013)	Podatki državnih organov
Hrvaška	n. p.	n. p.	6
BiH	350	330	192
Srbija	3	70	18
Črna gora	30	n. p.	13
Makedonija	20	12	130
Kosovo	150	100–150	232
Albanija	140	90	90
SKUPAJ	693	635–685	681

Vir: Bardos (2014a, 19); Neumann (2015a); Azinović in Jusić (2015); Kursani (2015); RTVSLO Globus (2015); Radio i televizija Crne Gore (2014); Blic (2015b); Bogdani (2015); SOA (2015).

Glede na zgornje podatke lahko ugotovim, da se v Siriji borijo prostovoljci iz vseh držav Zahodnega Balkana, kljub temu pa njihovo število od države do države precej odstopa, kakor tudi same ocene. To glede na zgoraj zapisano niti ni presenetljivo, saj informacije prihajajo iz različnih izvorov, različen pa je tudi časovni okvir, v katerem so podatke pridobivali. Vseeno lahko na podlagi zgornje tabele ocenim, da se skupno število prostovoljcev z Zahodnega Balkana, ki so v Sirijo odpotovali med letoma 2012 in 2014, giblje med 600 in 700, pri čemer je mogoče sklepati, da bo njihovo število s podaljševanjem konflikta verjetno še naraščalo. Največ prostovoljcev prihaja iz BiH in Kosova, sledita Albanija in Makedonija, posamezne primere pa opažajo tudi v Srbiji, Črni gori in na Hrvaškem.

Drugo pomembno vprašanje, ki se zastavlja samo po sebi, je, kdo so osebe iz naše regije, ki se odločajo za odhod. Holman (2014, 10–11) jih razdeli v štiri glavne skupine:

- **Nekdanji pripadniki el Mudžahid:** gre za najmanjšo skupino (Holman navaja 11 oseb, od tega 7 Bošnjakov ter 4 osebe z dvojnim državljanstvom – poleg BiH še državljani Egipta, Sirije, Alžirije). Nekateri predstavniki te skupine so v Sirijo odpotovali med prvimi, avgusta 2012.
- **Skupina, povezana z Gornjo Maočo:** gre za najmanj 18 oseb, povezanih s šeriatsko islamsko skupnostjo, ki deluje v Gornji Maoči, vasici v severovzhodnem delu države, nedaleč od Brčkega. Gre za podeželsko, izolirano skupnost, katere ustanovitelj je radikalni pridigar Nusret Imamović. V njej živi približno 300 ljudi. De facto gre za enklavo, ki živi v skladu s šeriatskim pravom in ne priznava države BiH, kakor tudi ne ustroja uradne islamske skupnosti.
- **Albanci s Kosova, Makedonije in Albanije:** skupina se je oblikovala, potem ko so v Sirijo pripotovali prostovoljci iz albansko govorečih regij in ustanovili lastno bojno enoto. Skupina je junija 2014 na portalu Youtube objavila videoposnetek, v katerem prisegajo zvestobo vodji Islamske države Abu Bakr al Bagdadiju. V njej naj bi se borilo med 15 in 20 prostovoljcev.
- **Osebe, povezane s preteklimi terorističnimi aktivnostmi v BiH:** bodisi so v njih sodelovale ali pa so bile s temi osebami v prijateljskih in sorodstvenih razmerjih.

Glede na razpoložljive podatke je poleg BiH (op. te na tem mestu ne bom omenjal, ker ji v nadaljevanju namenjam samostojno poglavje) eden od glavnih centrov za novačenje prostovoljcev za Sirijo na Kosovu. Ta novonastala država je glede na število prebivalcev vodilni izvoznik islamskih skrajnežev v Evropi, saj na milijon prebivalcev beležijo kar 125 odhodov. Med izbranimi državami je BiH s 85 odhodi na milijon prebivalcev zasedla drugo mesto, Albanija pa četrto (30 odhodov na milijon preb.) (Kursani 2015, 25).¹⁸

Posamezne podatke o strukturi prostovoljcev je bilo možno najti tudi za Srbijo. Med 18 prostovoljci je kar sedem žensk, en konvertit, dva pa sta študirala na islamskih fakultetah v Egiptu oz. Jemnu. Med njimi so tudi posamezniki albanskega porekla, ki živijo v odročnih

¹⁸ V raziskavo so bile vključene naslednje države: Albanija, Avstrija, Belgija, BiH, Danska, Finska, Francija, Irska, Italija, Kosovo, Nemčija, Makedonija, Nizozemska, Norveška, Ruska federacija, Srbija, Španija, Švedska, Švica, Turčija, VB in ZDA.

vaseh blizu Kosova. Vsi naj bi se borili oz. delovali pod okriljem Islamske države v Siriji, večina od njih pa je pred odhodom obiskovala radikalni salafistični džemat Furkan v Novem Pazarju (Blic 2015b).

V povezavi z odhodi iz Črne gore je predsednik odbora za varnost in obrambo Mevludin Nuhodžić ob robu zasedanja odbora javnosti predstavil naslednje podatke: od oktobra 2012 do septembra 2014 je v Sirijo odpotovalo 13 črnogorskih državljanov, od tega se jih je deset do tedaj že vrnilo. Eden je v spopadih umrl, dva pa sta bila še vedno na bojišču (Radio i televizija Crne Gore 2014).

V povezavi z odhodi iz Hrvaške je SOA v svojem letnem poročilu za javnost predstavila naslednje podatke (SOA 2015, 9): po oceni hrvaških oblasti se je na ozemlju tako imenovane Islamske države do takrat nahajalo šest hrvaških državljanov (op. iz podatka je težko oceniti, ali je to končno število vseh hrvaških prostovoljcev, saj se podatki nanašajo le na ozemlje, ki ga je zasedla IS, ne pa tudi na ozemlja pod nadzorom ostalih uporniških skupin, npr. JaN, FSA itd.). Večina od njih ima poleg hrvaškega tudi državljanstvo katere od ostalih držav. Njihova skupna značilnost je, da so se iz Hrvaške odselili že pred procesom radikalizacije ali pa v njej nikdar niso živeli. Med njimi naj bi bile tudi ženske, ki na področje Islamske države potujejo v spremstvu njihovih džihadističnih soprogov ali pa si tam poiščejo partnerje in ustvarijo družino.

5.2 Analiza teoretičnih konceptov

5.2.1 Uporabnost konceptov socialne psihologije za proučevanje radikalizacije borcev

V nadaljevanju bom predstavil nekatere teoretične koncepte, ki mi bodo v pomoč pri proučevanju kompleksnega procesa radikalizacije tujih prostovoljcev pred odhodom v vojno. Najprej bi poudaril, da v znanosti obstajajo številni teoretični koncepti in usmeritve, ki bi bili lahko primerni za proučevanje tega fenomena. Glede na to, da sam zagovarjam tezo, da eno od ključnih vlog pri procesu odločanja za odhod na džihad igra skupina in njeni voditelji (op. motivi prostovoljcev so pogosto družbeno-politični in so vezani na skupinske in ne individualne motive), si bom pomagal predvsem s koncepti, ki izhajajo iz socialne psihologije.

Dodana vrednost teorije socialne psihologije je v tem, da omogoča globlji uvid v samo dinamiko odnosov znotraj skupine ter medskupinske konflikte. Temelji na predpostavki, da je skupni faktor, ki v največji meri vpliva na odločitev, ali se bo posameznik pridružil ekstremistični organizaciji in izvajanju nasilja okolje, v katerem živi. Eden od njenih začetnikov Gordon Allport je koncept opisal kot »poskus razumevanja in razlage, kako dejanska, namišljena ali posredna prisotnost drugih vpliva na mišljenje, občutja in vedenje posameznika« (Borum 2011, 20). To z drugimi besedami pomeni, da posameznikovo obnašanje znatno determinirajo njegove družbene vloge (npr. skozi pričakovanja staršev, prijateljev) ter norme, ki prevladujejo v okolju, v katerem živi.

Eno najbolj obetajočih teorij znotraj koncepta socialne psihologije predstavlja teorija o družbenih gibanjih, katere korenine segajo v 40-ta leta prejšnjega stoletja. Navedena teorija temelji na ugotovitvi, da nova družbena gibanja izvirajo iz neracionalnih procesov kolektivnega vedenja kot odziv na nakopičene napetosti v družbi, do katerih prihaja zaradi nakopičenega nezadovoljstva. Posamezniki tem močnim družbenim pritiskom pasivno podležejo, kar posledično vpliva na množično vključevanje v tovrstna gibanja (Borum 2011, 17).

Čeprav so zgoraj navedeni postulati ostali v veljavi dolga desetletja, pa je v obdobju po letu 1980 prišlo do nekaterih sprememb. Moderni zagovorniki te teorije so namreč dognali, da vloga posameznikov kot ključnih nosilcev družbenih gibanj vendarle ni tako pasivizirana (Borum 2011).

Po njihovem mnenju so v ozadju teh gibanj tudi racionalni in strateški motivi. To utemeljujejo z ugotovitvijo, da je glavno gonilo vsake organizacije ali gibanja ohraniti njegovo lastno preživetje. Zaradi tega si člani in podporniki teh gibanj prizadevajo za pridobivanje novih članov, ki bi nadomestili človeške izgube in s tem omogočili njegovo rast (Borum 2011). Klandermans in Oegema (1987) trdita, da mora vsako družbeno gibanje, če želi dolgoročno preživeti, izpolnjevati naslednje naloge:

- zagotavljati mobilizacijski potencial;
- vzpostaviti in motivirati mreže za novačenje;
- motivirati množice za vključitev;
- odpravljati ovire z namenom zagotavljanja udeležbe.

Zaradi navedenega člani gibanj aktivno iščejo potencialne kandidate za vključitev, v drugi fazi pa uspešni rekrutorji kandidatom predstavijo prednosti članstva ter uporabijo različne tehnike vplivanja in motiviranja, da bi privolili v članstvo. Moč družbenih vezi in razmerij med rekrutorji in potencialnimi novimi člani je ključna za razumevanje delovanja rekrutacijskih mrež (Borum 2011, 17).

Številni psihologi in sociologi se strinjajo, da kolektivna identiteta močno vpliva na odnos z ostalimi skupinami. Sherif, Harvey in White ugotavljajo, da tekmovalnost med skupinami vodi v predsodke in diskriminacijo, kar lahko vodi v konflikte, medskupinska soodvisnost in sodelovanje pa te pristranskosti zmanjšujejo (Dovidio in ostali 2010).

Za razumevanje odnosov med skupinami si bom pomagal s teorijo o medskupinskem konfliktu, s katero si je po moji oceni možno razlagati tako rasne nestrpnosti v ZDA, nacionalsocialistično politiko v času Hitlerjeve Nemčije, pa tudi dejanja sovražnosti, ki jih Islamska država izvaja med njenimi nasprotniki.

Z vidika teorije socialne psihologije konflikti med skupinami izvirajo iz treh glavnih oblik pristranskosti (Dovidio in ostali 2010):

- **Predsodkov** – predsodek je konceptualiziran kot odnos, ki zajema kognitivno (prepričanje glede ciljne skupine), afektivno (npr. odpor, sovražnost) in konativno (vedenjska predispozicija negativnega obnašanja do ciljne skupine) komponento. Allport predsodek opredeli kot antipatijo, ki temelji na napačnem in togem posploševanju.
- **Stereotipov** – gre za kognitivne sheme, s pomočjo katerih si izoblikujemo sliko o ostalih. Čeprav so v začetnih raziskavah stereotipe označevali kot zmotne miselne procese, pa zadnje študije ugotavljajo, da ti vsebujejo tudi dinamične in uporabne elemente, ki poenostavljajo razumevanje kompleksnega okolja. Po drugi strani pa stereotipi s sistematičnim vplivanjem na zaznave, interpretacije in sodbe ne le spodbujajo diskriminacijo, pač pa iz nje lahko tudi izvirajo, se na njen račun krepijo in opravičujejo obstoječe medskupinske razlike. Stereotipi o skupinah se prenašajo skozi socializacijo, preko javnih medijev in diskurza.
- **Diskriminacije** – diskriminacija v medskupinskih odnosih ne pomeni le ločevanja med družbenimi objekti, pač pa zajema tudi in predvsem neustrezen in nepravičen odnos do posameznikov zaradi njihovega članstva v skupini. Gre za pristransko vedenje in aktivnosti, ki škodijo posamezni skupini oz. jo postavljajo v slabši položaj,

po drugi strani pa neupravičeno favorizirajo lastno skupino, kateri pripadajo. Po Allportu diskriminacija vključuje zanikanje principov enakosti v odnosu do skupin ali njihovih posameznih članov, ki bi si jo želeli. Ko oseba brani vrednote in cilje svoje skupine, to lahko počne tudi na račun interesov in varnosti ostalih. V tem primeru lahko sovražni predsodki do drugih pravzaprav izvirajo iz predsodkov ljubezni do lastne skupine.

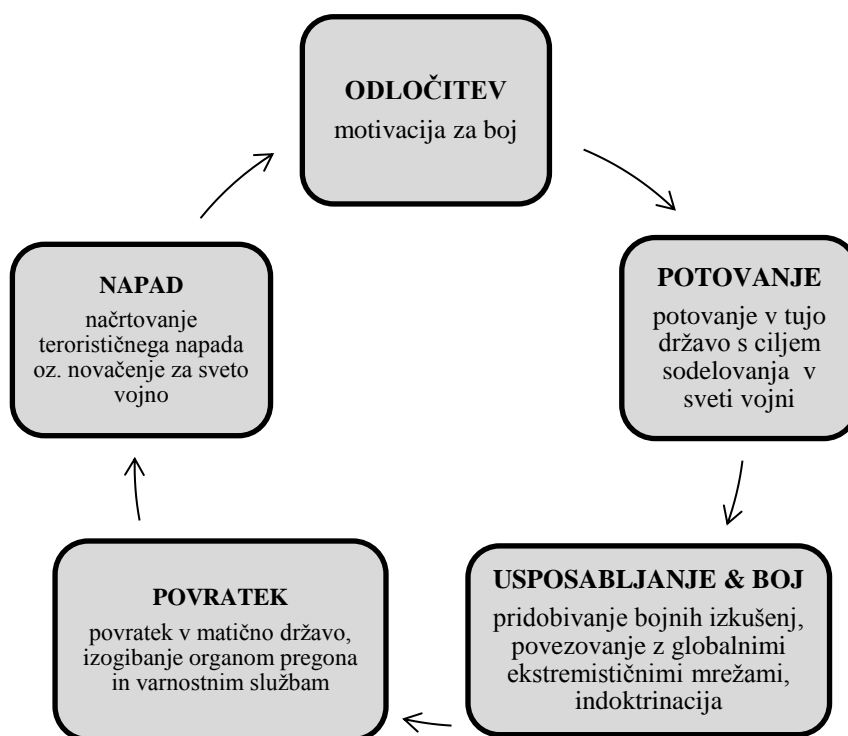
Da IS dejansko izkorišča tovrstne negativne psihološke in vedenjske mehanizme za novačenje prostovoljcev, pa tudi ustvarjanje kohezije v svojih enotah, bomo videli v nadaljevanju, še posebej v poglavju o analizi vidikov radikalizacije, ko na več mestih omenjam manipulativna oz. izkrivljena stališča in vedenjske vzorce v odnosu do ostalih (vojaških, političnih, civilno-družbenih skupin). Te se še posebej odražajo skozi dihotomijo poimenovanj na relaciji: sveti borci vs. neverniki; pravi muslimani vs. krivoverci; bratje vs. egoisti; moški (borci) na terenu vs. fantki v naslonjačih ipd.

5.2.2 Byman-Shapiroov model radikalizacije tujih borcev

V nadaljevanju bom predstavil model, ki sta ga na podlagi preteklih konfliktov razvila vodilna strokovnjaka na področju varnosti. To sta profesor na Univerzi Georgetown ter vodja raziskovalnega centra za bližnjevzhodne študije Daniel L. Byman in Jeremy Shapiro, ki delujeta v okviru washingtonskega inštituta Brookings, enega vodilnih *think tank* institucij na svetu. Byman in Shapiro (2014) sta na podlagi preteklih izkušenj s tujimi borci, predvsem tistimi iz konflikta v Afganistanu v 80-ih letih prejšnjega stoletja, izdelala shematski model, ki bi ga bilo po moji oceni možno aplicirati tudi na aktualni bližnjevzhodni konflikt. Pri tem sta sodelovala s številnimi varnostnimi strokovnjaki in vladnimi predstavniki evropskih držav (Danska, Francija, Nemčija, Nizozemska, Turčija, Velika Britanija) in ZDA.

Skozi petstopenjski model prikazujeta posamezne faze radikalizacije borcev od odločitve za odhod v sveto vojno do načrtovanja terorističnega napada po povratku, v drugem, bolj kompleksnem, ki ga bom predstavil v poglavju o varnostnem vidiku radikalizacije tujih borcev, pa dodata in razvijeta še dejavnike, ki vplivajo na uspešnost realizacije teh načrtov. Pri tem se bom posebej osredotočil na dejavnike, ki vplivajo na odločitev za odhod ter zadnjo fazo, kjer bom ocenil verjetnost, da po povratku dejansko izberejo možnost terorističnega napada.

Slika 5.1: Standardizirani petstopenjski model radikalizacije tujih borcev

Vir: Byman in Shapiro (2014, 7).

Model prikazuje transformacijo muslimanov in konvertitov v borce svete islamske vojne, pri čemer gre za ciklični proces, po katerem današnji rekruti lahko postanejo bodisi bodoči teroristi ali pa osebe, ki skrbijo za novačenje novih prostovoljcev. Byman-Shapirovi model predvideva naslednje stopnje:

- **Odločitev za odhod:** ko govorimo o tujih borcih, je prva in najpomembnejša faza, od katere je odvisen ves nadaljnji proces radikalizacije, sprejem odločitve za odhod v tujo državo in vključitev v oboroženi konflikt. Motivi za to so specifični in izhajajo iz lokalnega okolja, kljub temu pa je njihov glavni cilj boj proti tujemu sovražniku (okupatorju, vladajoči tiraniji) in ne boj proti krivicam, ki jih doživljajo doma.
- **Potovanje na bojišče:** v tej fazi prostovoljec naveže stik z omrežji, ki skrbijo za novačenje. Prične se včasih dolga in naporna pot na bojišče, tako preko rednih kakor tudi posebej za to vzpostavljenih tranzitnih poti. Prostovoljec običajno preko prijateljev, ki so na bojišče odšli pred njim, ali pa preko interneta, naveže stik z bojno skupino. Ta natančno oceni njegove sposobnosti in mu v skladu s tem dodeli naloge, ki zajemajo širok spekter dejavnosti, od neposrednega boja proti sovražniku, mučeniških akcij (npr. samomorilskih napadov) do manj pomembnih zadolžitev, kot npr. čiščenja poljskih stranišč. Tuji prostovoljci na bojišču lahko opravljajo tudi ne-

bojne naloge, saj pogosto primanjkuje tudi zdravnikov, kuharjev, mehanikov ipd., čeprav je to prej izjema kot pravilo. Teroristične skupine poleg izvajanja bojnih urjenj svoje poslanstvo vidijo tudi v ideoloških pripravah in indoktrinaciji njihovih članov. Med tujimi prostovoljci je veliko mladih, ideološko neizoblikovanih oseb, ki so dovzetni za ideje o »pravem« islamu ter obveznosti, ki jim jih nalaga džihad. Tako večina ob prihodu na bojišče nima namena izvajati terorističnih napadov po povratku, z ustreznimi ideološkimi pripravami pa se takšna stališča lahko spreminjajo, tudi v smeri izvajanja takšnih nalog.

- **Usposabljanje in boj:** v tej fazi prostovoljci dozoriijo v izkušene in utrjene borce. Naučijo se gverilskih taktik vojskovanja, urbanega vojskovanja, izpopolnijo večšine rokovanja z orožjem, pa tudi naprednejših vojaških tehnologij. Surov in neizprosni boj krepi njihov značaj in pripadnost skupini, lojalnost do soborcev ter osmišlja njihovo poslanstvo na bojišču. Vodja protiterorističnih raziskav v okviru Norveškega inštituta za obrambne raziskave (op. glavno svetovalno telo Ministrstvu za obrambo in norveškim oboroženim silam na področju obrambe in tehnologije, kratica FFI) in profesor politološke znanosti na Univerzi v Oslu Thomas Hegghammer ugotavlja, da prisotnost tujih borcev povečuje možnost uspešne realizacije terorističnih zarot, hkrati pa povečuje njihovo smrtonosnost. Hegghammer še dodaja, da je večina operativcev mednarodne teroristične mreže Al Kaida svoje »kariero« pričela kot vojaški prostovoljci, mednarodne džihadistične skupine pa so le stranski produkt mobilizacij tujih borcev.
- **Povratek:** četrta faza Byman-Shapirovega modela predvideva povratek v matično državo, kar pomeni državo njihovega rojstva oz. dolgoletnega bivanja oz. državo, iz katere so odpotovali v tuji oboroženi konflikt. Z bojevanjem v tujini so v lokalnih sredinah (op. predvsem med prijatelji, somišljeniki) pridobili poseben status, lahko bi rekli tudi spoštovanje in občudovanje ulice, takšen položaj pa jim omogoča prednosti pri novačenju in radikalizaciji ostalih.
- **Načrtovanje napadov po povratku:** v zadnji fazi prostovoljci pričnejo načrtovati napade v lastni državi. Po povratku pričnejo postopoma odvrčati pozornost od tujega konflikta, v katerem so sodelovali in se osredotočijo na krivice, ki jih zaznavajo v domačem okolju (npr. žalitve, ki jih na račun islamske vere izrekajo politiki in mnenjski voditelji, vladna podpora silam, ki zatirajo oz. ubijajo muslimane po svetu, ali pa predsodki, s katerimi se dnevno srečujejo muslimani v evropskih državah).

Byman-Shapiro model se v glavnem osredotoča na faze radikalizacije od trenutka, ko je posameznik v fazi sprejemanja odločitve za odhod na bojišče. Po prepričanju Branka Lobnikarja s Fakultete za varnostne vede pa bi morali za učinkovito preprečitev posebno pozornost posvetiti dogajanju pred tem obdobjem in v tem okviru še posebej znakom zgodnje radikalizacije. Lobnikar ugotavlja, da so se procesi radikalizacije v zadnjem obdobju bistveno spremenili. Radikalizacija in rekrutacija potekata bistveno hitreje kot v preteklosti in lahko trajata le nekaj mesecev. Osebe se v tem času spreobrnejo, njihova stališča se radikalizirajo in jih pripravijo do tega, da odidejo na bojišče (Odmevi 2016).

5.3 Analiza vidikov radikalizacije zahodnobalkanskih borcev v Siriji in Iraku

V nadaljevanju bom analiziral posamezne vidike radikalizacije, med katerimi sem posebej izpostavil versko-ideološki, družbeno-socialni, psihološki, demografski, ekonomski in varnostni vidik. Pri vsakem vidiku bom poskušal najti in predstaviti še konkretne primere, ki potrjuje teorijo posameznih vidikov radikalizacije.

5.3.1 Versko-ideološki vidik

Nam, muslimanom, je zaupana posebna naloga, da uresničimo vladavino Božjega zakona na zemlji in ne dopustimo katerikoli ostali skupini, da vlada brez tega zakona. Borili se bomo proti vsakemu, ki ne bo spoštoval naših prizadevanj in ki ne želi slišati Božje besede ... Naša dolžnost je, da se borimo za odstranitev vseh odpadniških vladarjev iz islamskega sveta ter tistih, ki njih in njihove zakone podpirajo, da uvedemo kalifat, da se maščujemo za Palestino, Španijo, Balkan in islamske republike v Rusiji ter osvobodimo zaprte muslimane. Naši sovražniki so kristjani, judje, odpadniki, svetovni voditelji, ki brišejo zakone islama, in hinavci. Preko džihada bomo širili božjo vero in uničili vladarje, ki ne spoštujejo boga. Končni cilj boja proti nevernikom je slavljenje božjega razodetja. (op. zapis, ki ga je italijanska policija našla v enem od islamskih kulturnih centrov v Milanu, Kohlmann 2005, 30).

Eden od najpomembnejših najbolj pogostih dejavnikov, ki vpliva na radikalizacijo dela muslimanov in konvertitov ter odločitev za odhod na bojišče, je vsekakor versko-ideološki motiv. Čeprav ni točnih podatkov, pa je možno na podlagi analize medijskih zapisov sklepati, da je velika večina tistih, ki so se odšli borit v Sirijo, zagovornikov ene od struj izvirnega islama.

Potem ko se prostovoljci po prestani izkušnji na sirskem bojišču vrnejo v domovino, pogosto tudi sami povedo, zakaj so se pravzaprav podali na pot. Eden od kosovskih Albancev, ki je na sirski fronti preživel osem mesecev, je o razlogih dejal naslednje (Zejneli in ostali 2016):

Moj odhod je bil vsekakor versko motiviran. Videl sem, da se v Siriji odvija vojna med suniti in šiiti in glede na to, da so alaviti imeli podporo šiitskih bratov, sem, navdahnjen s koranom in idejo božjega odposlanca in pod vtisom ogleda šokantnih scen in masakrov, ki jih tam preživljajo ženske in otroci, odšel na pomoč svojim bratom. Odšel sem samo zaradi Alaha, da bi prispeval svoj doprinos, brez kakršnihkoli pritiskov, sugestij ali usmerjanja kakega vodstva. Bilo je težko, vendar sem istočasno imel občutek, da sem pomagal tej državi. Tam se dejansko dogaja genocid. Odšel sem, da umrem, vendar to ni bilo v mojih, temveč Alahovih rokah. Zato sem se vrnil v vsakodnevno življenje. Seveda imam tu (op. na Kosovu) družino, imam pa tudi druge osebne razloge, zaradi katerih sem se vrnil.

Ob tem je še dodal, da pred odhodom niti ni vedel, kje je Sirija, to je preveril preko interneta. (Zejneli in ostali 2016).

Eno od vprašanj, s katerim se ukvarjajo številni varnostni strokovnjaki, je, zakaj manjši del muslimanov za razliko od večine ostalih zagovarja nasilje v imenu Boga. Ugandska novinarka in predavateljica Irshad Manji (2008)¹⁹ trdi, da je razloge za to možno iskati kar v muslimanski sveti knjigi – koranu. Po njenem mnenju je koran dvoumna in v navedbah protislovna knjiga, tako da muslimani, ki živijo po njenih načelih, nimajo druge izbire, kot da se odločijo, kaj bodo poudarjali in kaj omalovaževali. Koran omogoča, da lahko vsakdo preko njegovih naukov razumsko razloži svoje predsodke in nagnjenosti na način, da poudarja posamezne verze, druge pa preprosto prezre. To počnejo tako liberalni kot tudi ultra konzervativni in vojno nastrojeni muslimani. Slednji islam izkoriščajo na več načinov kot meč ali pa kot ščit, kar je v obeh primerih razdiralno. Po mnenju Manjijeve je posebej zaskrbljujoča izključevalna logika v odnosu do nemuslimanov, ki jo je možno zaslediti tudi v nekaterih učbenikih. Tako je bilo možno v enem od učbenikov arabskega jezika, ki jih Savdijci delijo muslimanskim šolarjem v ZDA, zaslediti naslednji odstavek: »Nevernike,

¹⁹ Kot štiriletna deklica je skupaj s starši pobegnila pred režimom Idiija Amina iz Ugande v Kanado, od leta 2007 pa živi v ZDA. Manjijeva je kot globoko verna muslimanka, ki se kot ostra kritičarka fundamentalizma ter drzna borka za žensko enakopravnost in človekove pravice v muslimanskem svetu zavzema za liberalno reformacijo in prenovu islama.

malikovalce in preostale njim podobne je treba sovražiti in zaničevati ... Ne smemo se jim približati, med njimi in nami moramo ustvariti pregrade.« Kam vodi takšna indoktrinacija, ni treba posebej razlagati. Zaradi tega se avtorica zavzema za liberalno reformacijo islama in prenovo od tiste, ki muslimanom postavlja omejitve in jim pridiga, česa ne smejo misliti ali storiti, v smeri svobodnejšega načina razmišljanja.

V okviru versko-ideološkega vidika radikalizacije Saltman in Smithova (2015) izpostavljata tri dejavnike, ki lahko vplivajo na posameznikovo odločitev za odhod:

- **Občutki, da so muslimani zatirani in preganjani:** številni pred odhodom razvijejo prepričanje o zatiranju muslimanskih bratov in sestra. Kompleksne mednarodne konflikte prikazujejo kot vojno nevernikov proti islamu in muslimanom, kar ponazarjajo z objavljanjem fotografij na spletnih socialnih omrežjih, ki prikazujejo nasilje nad ženskami, otroki ali pa opustošenje mest po bombnih napadih. V obrazložitvi običajno izpostavljajo storilce teh grozot, pa najsi bo to Asadov režim, Izrael, mednarodna koalicija ali pa Zahod na splošno. Pri tem je zelo pomemben zgodovinski moment, saj naj bi zatiranje muslimanov potekalo skozi celotno zgodovino, o čemer pričajo že epski boji med Otomanskim imperijem in Habsburžani, genocid nad Bošnjaki v času balkanskih vojn, napadi Izraela na Palestino, Asadovo nasilje ter številni drugi pretekli konflikti. Prikazovanje nasilja nad nedolžnimi žrtvami in sklicevanje na zgodovinske okoliščine imajo močan čustveni naboj ter veliko sporočilno vrednost. Številni posamezniki preko ponavljajočih se vzorcev tovrstne ekstremistične propagande razvijejo posebno kognitivno-behavioralno perspektivo, ki se manifestira v obliki alternativne oz. vzporedne realnosti. Tisti, ki preidejo v zgodnjo fazo radikalizacije, pričnejo opravičevati tovrstno interpretacijo svetovnih dogodkov in kot njen stranski produkt promovirati družbeno polarizacijo.
- **Jeza in frustracije, pogojene s pasivnostjo mednarodne skupnosti:** pri osebah, ki se znajdejo v procesu radikalizacije, se pogosto razvije občutek, da mednarodna skupnost ne stori ničesar, da bi ubranila napadeno muslimansko skupnost. Tovrstne retorike pa ne spodbuja le Islamska država, temveč so to v preteklosti prakticirali tudi Talibani in Al Kaida, ki so jezo in nemoč muslimanov izkoristili, obrnili sebi v prid in s pozivanjem k boju za višje in pravičnejše cilje na svojo stran pridobili številne predane in poslušne borce. S poudarjanjem razlik po principu »mi proti njim« se poskuša dehumanizirati in demonizirati sovražnika (op. v sirskega primeru je to najpogosteje Asadov vladajoči režim) ter upravičiti vsakršno nasilje proti njemu.

Tovrstna sporočila so bila še posebej učinkovita v prvi fazi konflikta, ko so številni zahodni državljani tja potovali iz humanitarnih vzgibov. Ekstremistična propaganda se sklicuje na pasivnost mednarodne skupnosti pri reševanju tega problema, s čimer poskušajo ustvariti konstrukt, da je Zahod (so)kriv, če ne celo prvenstveno odgovoren za trpljenje nedolžnih muslimanov. Takšno dualistično oz. črno-belo pojmovanje sveta, pri čemer je ena od strani glavni krivec za nastalo situacijo, druga pa njena žrtev, pomembno vpliva na odločitev, da zapustijo matično (v tem primeru zahodno) državo in si poiščejo novo, alternativno družbo (op. glej tudi Laqueur 2004).

- **Verska dolžnost in sodelovanje pri oblikovanju države:** Islamska država se v svoji propagandi pogosto sklicuje na to, da igra vzpostavitev kalifata pomembno vlogo v življenju vsakega muslimana. Zaradi tega na spletnih družbenih omrežjih pogosto poziva muslimanske moške in žene k hidžri (selitvi). »Potem ko nam je Alah omogočil bivanje v kalifatu, preprosto ni izgovorov, da tega ne bi storili. To je verska dolžnost, obveza slehernega muslimana«, je pogost odgovor tistih, ki se odločijo za odhod. Skozi proces radikalizacije razvijejo močno prepričanje o posmrtnem življenju, preko izvrševanja dolžnosti v kalifatu pa naj bi si zagotovili mesto v raju.

Da je verska dolžnost eden od najpomembnejših motivov za odhod v Sirijo, se strinja tudi Azinović. Tega se zaveda tudi IS, čemur spretno prilagaja svojo zelo učinkovito propagando. Če so v začetku svoje simpatizerje po svetu pozivali, naj se jim pridružijo v sveti vojni, pa od razglasitve kalifata naprej tiste muslimane, ki se imajo za prave vernike, pozivajo k hidžri oz. preselitvi. Pozivajo jih, da sledijo zgledu preroka Mohameda, ki se je leta 622 preselil iz neverniškega okolja Meke v Medino, kjer je ustvaril družbo vernikov. Dejansko je novonastala tvorba, ki jo imenujejo Islamska država, salafistom na nek način omogočila, da zapustijo umaknjene in izolirane vasi ter pričnejo novo, boljše življenje v »državi«, ki pripada samo njim. Zaradi takšnega razmišljanja prihaja do novih trendov, ko v Sirijo odhajajo celotne družine (TV Slovenija Odmevi 2016).

Glede na zapisano lahko rečem, da je veliko odhodov posledica agresivne in intenzivne propagande. Vsakodnevno ponavljanje, da je sveta vojna tisto pravo, da je to edina prava nagrada za vsakega muslimana, da bodo samo na ta način prišli v raj ipd., se usidra v zavest vernikov. Marsikdo takšne pozive ponotranji in prične misliti, da imajo prav. Med bolj dovzetne bi lahko uvrstili mlade, neizdelane osebnosti, zanimivo pa je, da je veliko tudi takšnih, ki o islamu ne vedo veliko oz. so versko slabo izobraženi.

To potrjuje tudi ugotovitev Azinovića (Trivić 2014), da v Sirijo povečini ne odhajajo osebe iz tradicionalnih verskih družin, ki bi jih že od otroštva vzgajali v duhu islama. Veliko jih prihaja iz sekulariziranih družin, med njimi pa so tudi (nekdanji) predstavniki drugih veroizpovedi (npr. kristjani) in ateisti, ki so se šele v zadnjem obdobju pridružili salafističnim sredinam in prevzeli ideje izvirnega islama. Takšne je za tovrstne nauke seveda tudi najlažje prepričati.

Verniki v stik s tovrstno propagando prihajajo v posameznih radikalno usmerjenih mošejah, lahko pa tudi samoiniciativno preko interneta, kjer je možno preko različnih socialnih omrežij vzpostaviti stik tudi z borci na bojišču. Vlogo obeh »medijev« bom podrobneje razdelal v nadaljevanju.

5.3.1.1 Vloga imamov

Imami igrajo v življenju verujočih ljudi izredno pomembno vlogo. S svojo prisotnostjo in aktivnostjo v lokalnem okolju so ljudem precej bližje kot vladajoče politične elite, ki so po razpadu SFRJ veliko naporov vložile v mednarodno priznanje držav in njihovo pozicioniranje v mednarodni skupnosti, vsekakor pa tudi v uresničevanje lastnih političnih in tudi zasebnih interesov, pri tem pa so pogosto pozabile na svoje državljane (Kursani 2015).

Imami so tako postali nekakšne kontaktne osebe in svetovalci pri reševanju vsakodnevnih težav, tudi bolj intimnih zadev, npr. glede odnosov s partnerjem, starši, glede poroke, smrti, urejanja dediščine ipd. Kolikšno moč imajo verske avtoritete nazorno kaže raziskava Kosovski varnostni barometer iz leta 2014, ki ugotavlja, da več kot 50 % prebivalstva vseh starostnih kategorij na Kosovu zaupa verskim institucijam. Če k temu dodamo še kategorijo, ki tem institucijam zaupa do določene mere, je takšnih kar 79 % ljudi na podeželju ter 71 % ljudi v mestih (Kursani 2015).

Na podlagi dosedanjih izkušenj ugotavljam, da večina imamov v mošejah, še posebej tistih, ki delujejo v okviru Uradne islamske skupnosti, opravlja družbeno koristno vlogo. Problem pa nastane predvsem tam, kjer radikalno usmerjeni imami izrabijo zaupanje vernikov za doseg lastnih ali pa ciljev radikalnih islamističnih oboroženih skupin. S sejanjem sovraštva do drugih verstev ali ateistov vplivajo na dodatno radikalizacijo in s tem lahko vsaj posredno pripomorejo k odločitvi za odhod v sveto vojno. Nekateri so šli še dlje in tudi javno spodbujali svoje podpornike, da izpolnijo svojo versko dolžnost in se priključijo Islamski državi, zaradi česar so bili obsojeni na večletne zaporne kazni.

Da imajo nekateri radikalni imami pomembno vlogo pri širjenju sovražnih ali izključevalnih idej, se strinja tudi Greifova (2010, 217). Takšna stališča širijo v svojih pridigah, pa tudi preko misijonarskih aktivnosti. Kot sem že navedel, so se številni izobraževali na islamskih univerzah v tujini, predvsem Savdski Arabiji, Egiptu, Jordaniji, Siriji. Po povratku so prevzeli aktivno vlogo pri širjenju izvorne različice islama, ki naj bi bil po njihovem mnenju bolj pravilen kot tisti, ki ga že prakticira večina v lokalnih okoljih. Njihovo stališče je, da je način prakticiranja vere, kot ga izvaja večina muslimanov v BiH, preveč pod vplivom lokalnih in nacionalnih tradicij, prav tako pa vključuje preveč inovacij, ki nimajo povezave s pravim islamom. Sebe vidijo kot edine prave učitelje, ki bodo muslimane naučili resničnega islama, s tem pa bodo tudi njihovi posnemovalci postali pravi muslimani (Greif 2010, 217).

Na kakšen način nekateri pridigarji širijo radikalna stališča, nazorno kaže strokovna ekspertiza Vlada Azinovića, ki jo je pripravil na podlagi odredbe tožilstva BiH v povezavi s sojenjem Bilalu Bosniću. Na osnovi njegovih javnih nastopov je analiziral dokazno gradivo, ki obsega pet DVD-jev ter 80 videoposnetkov v dolžini 58 ur in 3 minute. Pri tem ugotavlja, da v njih prevladujejo enostranske, neutemeljene ali zavestno zmanipulirane interpretacije sedanjosti in preteklosti, ki so še dodatno podkrepljene s selektivno izbranimi citati iz korana in hadisev (op. Mohamedovih govorov). V njegovih govorih povečuje borce na Alahovi poti (džihadiste označuje za neustrašne in iskrene borce) ter širi sovražnosti proti osebam in skupinam, ki so svetovnonazorsko ali versko drugače orientirane. Zanje pogosto uporablja slabšalne oznake, kot so opice, svinje, barabe, izdajalci itd. Azinović ugotavlja, da se Bosnić v svojih pridigah pogosto obrača na ranljive, psihično nestabilne in vodljive posameznike, na katere lahko s pozicije avtoritete odločilno vpliva tako, da izvajajo naloge, ki jih od njih pričakuje. Zaradi tega Azinović ocenjuje, da tovrstne ideološke matrice, preko katerih se širi nestrpnost, sovraštvo in spodbuja k nasilju, predstavljajo resno varnostno tveganje za BiH (Saff 2014).

Azinović in Jusić (2015, 40) v povezavi z novačenjem prostovoljcev izpostavljata še en pomemben detajl, ki govori o tem, da se je v Siriji praktično nemogoče pridružiti kateri od tamkajšnjih bojnih formacij brez predhodnega priporočila in najave prihoda. Takšna priporočila oz. tezkije običajno izdajajo osebe, ki pri svojih sonarodnjakih na bojišču, ki so vključeni v mreže za novačenje, podporo in sprejemanje Bošnjakov, uživajo veliko zaupanje oz. avtoriteto. Azinović in Jusić sicer eksplicitno ne navajata, kdo so te osebe, kljub temu pa

je možno glede na vse zapisano utemeljeno sklepati, da bi takšna navodila lahko izdajali tudi radikalni imami.

Da imajo nekateri imami pomembno vlogo pri novačenju prostovoljcev, so prepričani tudi kosovski in albanski varnostni organi. Ti so v zadnjih letih aretirali 13 imamov, ki jih bremenijo odgovornosti za javno spodbujanje nestrpnosti in tudi novačenja njihovih vernikov v teroristične skupine. Predvsem albanske oblasti naj bi zbrale močne dokaze zoper dva imama iz Tirane, ki naj bi bila odgovorna za odhod kar 70 prostovoljcev v Sirijo (Shtuni 2015, 13).

5.3.1.2 Vloga interneta

Modus operandi terorističnih skupin v Siriji in Iraku po moji oceni vsebuje vse elemente paradigme »novodobnega terorizma«. Lastnosti, ki ga določajo, so globalnost, smrtonosnost in uničevalnost, izpopolnjena organiziranost, opiranje na nove tehnologije, brezmejni fanatizem. Njihovo glavno vodilo je sovraštvo, ki je zunaj vseh pravnih in moralnih norm (Maley v Čaleta 2007, 135).

Ena od najpomembnejših novih tehnologij je vsekakor tudi internet. Ta je v zadnjih dvajsetih letih radikalno spremenil vse. Od izobraževanja, gospodarstva, posegel je v naravo družbenih odnosov, zato ni čudno, da je v samem bistvu spremenil tudi terorizem. Teroristi so z internetom uspeli zaobiti zahodne medije in vzpostaviti direkten stik s svojimi privrženci. Če so neposredno po napadih 11. septembra 2001 džihadistične mreže še vedno zagovarjale novačenje rekrutov preko osebnih srečanj, so se te aktivnosti v zadnjih letih prenesle na splet. Nekdanji uslužbenec CIA Marc Sageman ugotavlja, da je za džihadiste internet pravzaprav virtualni ekvivalent tistemu, kar pridigajo imami v radikalno usmerjenih mošejah (Byman 2015, 106–107).

Koliko prostovoljcev se samoradikalizira oz. na lastno iniciativo odpotuje v sveto vojno ali vzpostavi stik z rekrutorji, je težko oceniti. Nekaj pa je gotovo: internet še v nobenem večjem državljanskem konfliktu ni odigral tako pomembne vloge kot v aktualnem v Siriji. Po ocenah varnostnih strokovnjakov je konflikt v Siriji z vidika interakcije in števila objav na spletnih socialnih omrežjih medijsko najbolj pokrit oboroženi konflikt v zgodovini.

Islamska država, Al Kaida in druge teroristične skupine so se že zgodaj pričele zavedati potenciala, ki ga internet predstavlja za širitev njihovega globalno usmerjenega gibanja.

Internet tem skupinam služi kot učinkovito orodje za novačenje ljudi. Vzhajajoče džihadistične skupine ponujajo nov začetek, obljublajo finančne in materialne nagrade, adrenalin, pa tudi moč in oblast nad ostalimi. To so še posebej privlačne obljube za mlade, ki tako postanejo lahek plen teh skupin. Z objavljanjem fotografij in videoposnetkov z bojišča na internetu, še posebej ubitih otrok, žensk, nedolžnih civilistov, pa tudi številnih brutalnosti, ki so jih zagrešile vse vpletene strani, pospešujejo radikalizacijo za to dovzetnih ljudi. IS v svoji propagandi posebej povečuje združitev svetih borcev in žensk iz oddaljenih krajev v kalifatu, njihova romantična srečanja v zibelki arabske civilizacije pa simbolno prikazujejo z objavo fotografij leva in levinje. Pri tem dajejo velik poudarek zgodovinskemu spominu, njihova sporočila imajo običajno močno simbolno vrednost (Quayle 2011).

Paradoksalno je, da internet pri svojem delovanju s pridom izkoriščajo džihadistične skupine, ki v osnovi sicer zanikajo vsakršne dosežke zahodne civilizacije. Kot ugotavlja Klausen (2015), džihadisti pri svojem delovanju uporabljajo širok spekter internetnih aplikacij in platform, med njimi Youtube, Facebook, Instagram, Twitter, v stiku z novinarji pa uporabljajo tudi kriptirana sporočila z namenom, da prikrijejo svojo lokacijo na bojišču.

Sporočila, ki jih radikalne islamistične skupine širijo preko spleta, so vsebinsko precej različna. Briggs Obe in Silverman (2014) analizirata vrsto in vsebino njihovih sporočil, njune ugotovitve pa predstavljam v spodnji tabeli.

Tabela 5.2: Glavni tipi ekstremističnih sporočil na svetovnem spletu

Vrsta sporočila	Sporočilo / poziv k akciji	Sporočila s ciljem ustvarjanja pozitivne podobe
Humanitarni	<p>Brutalnost režima (napadajo civiliste, načrtno stradajo svoje nasprotnike, namerno pobijajo otroke, posiljujejo ženske, iznakazijo trupla ubitih, onečastijo sveta mesta)</p> <p>Herojstvo borcev (ščitijo nemočne, uživajo status osvoboditeljev)</p>	<p>JaN se vključuje v civilne projekte, skrbi za lokalno prebivalstvo, izvaja in vključuje se v programe humanitarne pomoči, s tem pa postopoma pridobila naklonjenost prebivalstva.</p>
Ideološki	<p>Napad na islam (globalna vojna proti islamu in pravim muslimanom; bližnji sovražnik je odpadniški režim, daljni pa Zahod).</p> <p>Večina režimov in voditeljev, ki so trenutno na oblasti in se razglašajo za muslimane, so le orodje v rokah sovražnika.</p> <p>Islam je pot k miru (samo prave islamske družbe so pravične; demokracija je prevara in ni skladna z islamom)</p> <p>Verska dolžnost boja (muslimani so dolžni braniti islam in se boriti za islamski kalifat, utemeljen na šeriatu)</p>	<p>Religiozni imperativ v svojih sporočilih pogosto uporablja IS. Osebe, ki se jim pridružijo, povečujejo ter jih prikazujejo kot pogumne in pravične borce, z najvišjimi moralnimi in etičnimi standardi, ki si edini zaslužijo mesto v raju.</p> <p>Borci pogosto objavljajo tudi fotografije ubitih kolegov, pa tudi (pogosto obglavljena) trupla njihovih nasprotnikov. Borci se na spletu pogosto zapletejo v besedne dvoboje z njihovimi kritiki in ob tem delijo videoposnetke, ki povečujejo sveto vojno.</p>
Identitetni	<p>Očrniti tiste, ki se nočejo udeležiti vojne (to, kar trenutno počnejo v njihovih državah, je brez smisla, tisti, ki ne odidejo, so strahopetci, ki iščejo izgovore)</p> <p>Postati boljši človek (v vojni iz fanta odrasteš v moža, v očeh svojih kolegov boš postal junak ali pa mučenik, lahko si na vojnem območju ustvariš družino, ustvariš prava, pristna prijateljstva, vsi muslimani na bojišču so bratje in sestre).</p> <p>Prvovrstna pustolovščina (vojna je razburljiva, »cool«, kot računalniška igra v realnosti).</p>	<p>Na spletu je možno najti primere borcev invalidov, ki ostale pozivajo k boju. Borci se pogosto primerjajo s tistimi, ki so ostali doma (moški vs. fantki). Propaganda se pogosto osredotoča na iznajdbe popularne zahodne kulture (op. zanimivo je, da nekateri tudi po odhodu na bojišče favorizirajo zahodne znamke in kulturo), npr. vojne video igrice; IS je v propagandne namene programiral lastno video igrico, ki posnema Call of Duty.</p> <p>Pomembno vlogo v propagandi imajo tudi ženske in otroci. Znani so primeri posnetkov, v katerih zvestobo IS prisegajo otroci.</p>

Vir: Briggs Obe in Silverman (2014, 16–18).

5.3.2 Družbeno-socialni vidik

Pri proučevanju vzrokov za radikalizacijo je vsekakor potrebno posebno pozornost posvetiti družbeno-socialnim okoliščinam, v katerih posameznik odrašča. Aktualna gospodarska recesija, ki jo spremlja visoka brezposelnost in brezperspektivnost mladih, kriza družbenih vrednot ter kriza identitete, so ugodna podlaga za radikalizacijo in porast skrajnih gibanj.

Zaradi hitrih in korenitih sprememb v zahodnih družbah, ki jih preko svojih podprocesov (industrializacije, urbanizacije) narekuje modernizacija, prihaja do razkroja tradicionalnih družbenih omrežij, posamezniki pa se soočajo z izgubo tradicionalne identitete in vprašanjem smisla svojega obstoja. Hkrati se povečujejo socialne razlike in občutek družbene nepravilnosti. Vse to posledično povzroča, da se ljudje zatekajo (ali vračajo) k religiji. Islam v takšnih okoliščinah postaja vse bolj privlačna alternativa, saj kot holistična (vseusmerjajoča in vseprežemajoča) vera ureja vsa področja življenja, prav tako pa ima razvito močno socialno-etično komponento, ki vsebuje mehanizme nagrajevanja in kaznovanja. Zaradi tega islam v očeh muslimanov, pa tudi številnih drugih državljanov, predstavlja smiselni okvir za razumevanje oz. ponovno osmišljanje sveta (Šterbenc 2011, 119; Ysseldyk in ostali 2010).

Poleg že navedene družbeno-ekonomske krize, pa se morajo muslimani kot predstavniki manjšine v Evropi soočiti s še enim izzivom, to je z lastno vlogo oz. položajem v družbi. Ena od ključnih faz pri odraščanju mladih v najstniških letih in po dvajsetem, je oblikovanje lastne identitete. Predstavniki druge in tretje generacije muslimanov si pogosto zastavljajo vprašanje, kam spadam in še bolj, kam ne spadam. Veliko se jih je zaradi etnične pripadnosti žal moralo soočiti z različnimi oblikami verbalnih (op. temu so še posebej izpostavljene ženske, ki v javnosti izstopajo z drugačnim zunanjim videzom od večine, npr. s pokrivali, značilnimi za muslimanke, kot sta nikab in burka), nekateri pa tudi fizičnih nestrpnosti. Čeprav takšna ravnanja sama po sebi ne vplivajo na to, da nekdo zavzame bolj ekstremna stališča, pa krepijo občutke izolacije in kulturne in družbene izključenosti, s tem pa lahko postane bolj ranljiv in dovzeten za sporočila skrajnežev, ki s svojo propagando poudarjajo občutke pripadnosti. Drugi, a nič manj pomembni dejavnik, ki krepiti občutke izolacije, so negativna medijska poročanja. Mediji pogosto o etničnih manjšinah poročajo senzacionalistično, poniževalno in nerealistično, kar krepiti predsodke o teh skupinah, to pa lahko vodi v medsebojne napetosti in konflikte (Saltman in Smith 2015).

Družbena oz. skupinska identiteta, tako Silke (2008, 109–110), je eden od najpomembnejših dejavnikov za razumevanje terorizma. Posamezniki, ki se vključujejo v sveto vojno, praviloma pripadajo delu družbe, ki s terorističnimi skupinami deli skupne cilje in podobno dojema družbene razlike. Mnogi razvijejo močan občutek pripadnosti muslimanski skupnosti oz. ummi. Čeprav ta skupnost ni politično združena, pa gre v očeh večine muslimanov za eno samo versko skupnost, zaznamovano z močno vezjo bratstva, ki ga tako poudarjata koran in prerok. To je, kljub vsem nemiro in konfliktom med muslimani, možno občutiti tudi danes. Islam zgodovino ljudstev obravnava na podlagi verske identitete, ne pa na podlagi lingvističnih ali etničnih vezi, kar se kaže tudi skozi islamska besedila (npr. ko govorijo o judovstvu in krščanstvu, govorijo o Mojzesovi ali Jezusovi ummi). Tudi islamska umma sama po sebi seveda ni etnično, rasno ali kulturno homogena skupnost (Nasr 2007, 31–33), kljub temu pa močna čeznacionalna povezanost krepi občutek odgovornosti do ostalih muslimanov po svetu, še posebej tistih, ki trpijo zaradi vojnih grozot in zatiranja. Zanimivo je, da se ti posamezniki poistovetijo s trpečimi muslimani na kriznih žariščih, dasiravno se z njimi nikoli niso srečali ali potovali v njihove države (Silke 2008, 110).

Saltman in Smith (2015) ugotavljata, da so občutki pripadnosti in bratstva, ki jih muslimani pogrešajo v zahodni družbi, eden od močnih motivov za pridružitve IS v Siriji. Kot del etnične ali verske manjšine v družbi jih pogosto spremljajo občutki drugačnosti, odnose z nemuslimani doživljajo kot lažne oz. površinske, v IS pa po drugi strani lahko razvijejo prava, pristna prijateljstva (Saltman in Smith 2015; Hogg in ostali 2010).

Da je radikalizacija posameznikov, ki odhajajo v sveto vojno, skupinski fenomen, se strinjata tudi Sageman in Bakker (Silke 2008, 111). Po njunih ugotovitvah se ti postopoma radikalizirajo v manjših skupinah, kjer razvijejo intenzivne odnose s somišljeniki in dosežejo globoko vzajemno zaupanje in spoštovanje, ki sprošča nakopičene občutje izolacije in marginaliziranosti. Ta proces poteka v lokalnem okolju, pri čemer večina teh oseb nima stikov z globalnimi salafističnimi mrežami in rekrutorji. Preko procesa prevzemanja salafističnih idej prihaja do polarizacije, ko se pričnejo postopoma oddaljevati od staršev in prijateljev ter postanejo še bolj odvisni od skupine. Naraščajoča polarizacija in krepitev skupinske identitete predstavljata ugodno podlago za dodatno radikalizacijo in posledični odhod v vojno.

Številni primeri kažejo, da lahko radikalizacijo nehote dodatno pospešijo tudi družine mladostnikov, ki se odločijo za prakticiranje katere od oblik radikalnega islama. Pogosto se

dogaja, da jih starši oz. ostali člani običajno sekulariziranih družin poskušajo odvrniti od tega početja. To je še bolj značilno za tiste v urbanih okoljih, ki se bojijo, da bi jih kot družino lokalno okolje stigmatiziralo kot pretirano religiozne in kot take nazadnjaške in ozkogledne. Zaradi navedenega prihaja do razkola med mladimi člani družin in starši. Mladostniki, ki so v tej fazi do neke mere že indoktrinirani, zavračajo prepričevanja staršev (včasih tudi z nasilnimi prijemi in metodami), kar vodi v nesporazume, ti pa samo še dodatno krepijo občutke odtujenosti znotraj družine. Ker ne najdejo podpore v lastnih družinah, pričnejo še več časa preživljati s somišljeniki in postanejo aktivni v radikalnih islamskih sredinah. Te so jim ob njihovih težavah pripravljene prisluhniti ter nuditi prijateljstvo in razumevanje, se pravi tisto, kar so v svoji družini na nek način izgubili (Kursani 2015, 75–76). Obstajajo pa tudi povsem nasprotni primeri, ko radikalno usmerjeni starši sami vzpodbujajo svoje otroke k odhodu v sveto vojno, se ponašajo z njihovimi dosežki na bojišču in jih v primeru smrti slavijo kot mučenike.

Pri proučevanju motivov za odhod je potrebno upoštevati tudi tesne družinske in sorodstvene vezi, ki so na Zahodnem Balkanu tradicionalno še posebej močne. Pogosti so primeri, ko prostovoljcem na vojno območje sledijo tudi njihovi ožji sorodniki (bratje, bratranci itd.). Podobne trende opažajo tudi v nekaterih zahodnoevropskih državah, na primer v Franciji in Veliki Britaniji (Shtuni 2015, 13).

5.3.2.1 Konvertiti

Z vidika proučevanja islamskega ekstremizma je posebej zanimiv fenomen islamskih konvertitov, oseb, ki so bile v preteklosti ateisti ali pripadniki drugih religij, ki pa so se na neki točki odločili sprejeti islamsko vero. Čeprav konvertiti doslej niso bili deležni večje pozornosti in je njihovo število težko oceniti (ni uradnih podatkov, saj gre za občutljiva vprašanja svobodne izbire veroizpovedi, vseeno pa je v svetu opaziti naraščajoče trende spreobrnitev od leta 2001 naprej), pa Oxford Analytica (2013) ugotavlja, da se iz te skupine v najbolj radikalne aktivnosti vključuje nesorazmerno visok odstotek oseb v primerjavi z ostalimi muslimani. V Veliki Britaniji, na primer, naj bi konvertiti predstavljali med 2 in 3 % od 2,8 milijona tam živečih muslimanov, v obdobju med letoma 2001 in 2010 pa naj bi bili vpleteni kar v 24 % vseh z islamsko vojno povezanih incidentov v VB (op. v Franciji, ZDA in Avstraliji je njihov odstotek še višji, med 40 in 50 %). Pri tem moram poudariti, da sama spreobrnitev še ne vodi v proces radikalizacije, prav tako skrajne metode glede na njihovo

število zagovarja relativno malo konvertitov. Prav tem pa bom pozornost namenil v nadaljevanju.

Motivi za spreobrnitev v islam so podobni kot pri sekulariziranih muslimanih druge in tretje generacije, ki ponovno odkrivajo islam: občutki praznine, odtujitve, nezadovoljstvo z obstoječim družbenim sistemom in s tem v zvezi zavračanje modernih pogledov, globalizacije, sekularizacije, ki po njihovem mnenju negativno vpliva na njihove vrednote. V zahodnih družbah, kjer ima islam v percepciji večine pogosto negativen predznak, to lahko kaže tudi na dejanje družbenega upora.²⁰ Večina radikaliziranih konvertitov ima nižjo formalno izobrazbo, skupno pa jim je tudi slabše poznavanje islamske doktrine in islamskih nauk (Oxford Analytica 2013).

Proces radikalizacije konvertitov od postopnega prevzemanja skrajnih stališč do opravičevanja in legitimiziranja nasilja običajno traja več mesecev ali celo let. Pri konvertitih je ta proces v večji meri rezultat družbene interakcije v novih sredinah kot pa samo-radikalizacije. Radikalizacija konvertitov je običajno dvostopenjski proces, in sicer:

- spreobrnitev v novo vero in posledična pridružitvev protestu proti obstoječemu družbenemu sistemu in kulturi (nenasilni ekstremizem);
- zavračanje predhodne oblike protesta zaradi neučinkovitosti, zatekanje k nasilnim metodam s ciljem spreminjanja obstoječega političnega sistema, opravičevanje tega nasilja skozi skrajne interpretacije njihove vere (Oxford Analytica 2013).

5.3.3 *Psihološki vidik*

Ko govorim o procesu radikalizacije, vsekakor ne morem mimo psihološkega vidika. Čeprav ta deloma sovпада tudi z ostalimi, npr. družbeno-sociološkim (op. še posebej na mestu, kjer govorim o krizi identitete), sem se vseeno odločil, da temu posvetim samostojno podpoglavje. Kot sem v tej nalogi že večkrat navedel, so za tiste, ki novačijo prostovoljce v radikalne

²⁰ Oxford Analytica (2013) v okviru spreobrnitev iz protesta loči štiri kategorije oseb:

- **politični uporniki:** tisti, ki v radikalnem islamu najdejo smisel in se navdušujejo nad njegovimi proti-sistemskimi in proti-imperialističnimi nauki;
- **verski nomadi:** tisti, ki poiščejo pot v islam, potem ko so že poskusili več drugih religij;
- **nekdanji odvisniki od drog, alkohola ter kriminalci:** v islamu iščejo izhod iz preteklih slabih življenjskih navad in razvad, iščejo novo, bolj spodbudno okolje in prijateljstva;
- **protirasistični aktivisti:** temnopolte osebe, osebe iz mešanih zakonov, ki v radikalnih islamističnih sredinah iščejo nekoga, ki jih bo sprejel in se bo z njimi boril proti obstoječemu sistemu in družbi, ki jih zavrača.

islamske skupine, posebej zanimivi profili mladih, čustveno nedozorelih in psihično nestabilnih oseb. Te je namreč bistveno lažje navdušiti za njihove ideje, pa tudi prepričati za izvajanje skrajnih in neracionalnih dejanj, kot so npr. samomorilski napadi.

V posameznih primerih se dogaja, da alternativno zdravstveno pomoč pri verskih avtoritetah iščejo osebe, ki trpijo zaradi različnih psihičnih motenj. Nekateri pridigarji zdravljenje izkoristijo tudi za ideološko spreobrnitev pacientov, ki jim neredko zaupajo tudi svoja življenja (Azinović in Jusić 2015, 49).

Ideja psihološkega profiliranja potencialnih skrajnežev je izredno privlačna za protiteroristične enote in vlade, saj predvidevajo, da bi se s tem lahko izognili morebitnim terorističnim napadom, kljub temu pa se njihove tehnike profiliranja vse do danes niso izkazale za povsem zanesljive (Švab 2014).

Švabova (2014) v članku, kjer govori o psihološkem profiliranju skrajnežev, navaja ugotovitve nekaterih tujih strokovnjakov. Lester s sodelavci islamskim skrajnežem pripisuje lastnosti, kot so notranja krivda, projekcija jeze na druge, podrejenost konvencionalizmu, potreba po občutku moči in odsotnost empatije. Kot podlago za ta predvidevanja so uporabili raziskave, iz katerih izhaja, da družine v islamskem svetu pogosteje vzgojijo avtoritarne osebnosti z radikalnimi nagnjenji. Volkan na drugi strani predvideva, da so posamezniki, ki čutijo željo po tem, da druge prepričujejo k verskemu žrtvovanju, v otroštvu doživeli travmo, Juergensmeyer pa, da je teroristično dejanje izraz seksualnega izživetja mladih moških, vzgojenih v seksualno in družbeno zatirajočem okolju, ki jih privlači eksplozivna narava terorističnega dejanja in obljuba devic v posmrtnem življenju (Švab 2014).

Kljub temu, da v nalogi nisem proučeval verjetnosti teh teorij, pa je gotovo, da bodo vojne grozote vsaj pri delu sodelujočih pustile trajne psihološke rane. Te je na prvi pogled še posebej težko prepoznati, še težje pa je takšne primere (o)zdraviti. Dve glavni psihični motnji, ki se lahko razvijeta zaradi izpostavljenosti izredno hudim distresnim situacijam na bojišču, sta borbena stresna reakcija (psihični zlom vojaka/borca na bojišču) in posttravmatska stresna motnja (PTSM) (Bobič 2004, 54–55). V kolikšnem obsegu bosta ti dve zaznamovali povratniško populacijo, je zaenkrat težko napovedovati, vsekakor pa sta močan versko-ideološki motiv za sodelovanje v boju ter tesna povezanost z ostalimi pripadniki salafističnih sredin pomembna zaviralna dejavnika.

Zanimive so tudi ugotovitve nekaterih psihologov o privlačnosti radikalnih idej za (zahodna) dekleta, še posebej preko radikaliziranih partnerjev. Danski psiholog Nicolai Sennels navaja, da je odločitev deklet za radikalizirane muslimanske partnerje pogosto pogojena z zgodovino konfliktnega odnosa s starši, ki ga je zaznamovalo nasilje. V teh fantih tako iščejo močan lik, ki bi jih zaščitil, zato jih njihovo agresivno vedenje še posebej privlači. Po drugi strani so ti mladi muslimani uglajeni, imajo izklesane postave in dekleta sprva zasipajo z darili. Nesamozavestna dekleta, ki iščejo zaščito in pozornost, lahko zato hitro postanejo odvisna od takšnega odnosa in so za njegovo ohranitev pripravljena storiti marsikaj (Švab 2014).

5.3.4 Demografski vidik

V okviru proučevanja demografskih vidikov radikalizacije se bom osredotočil na dva zelo pomembna dejavnika, to sta starost in spol. Čeprav znanstveniki doslej niso uspeli pojasniti, kakšno vlogo igrata pri odločitvi za priključitev terorističnim skupinam, pa Silke (2008, 105) ugotavlja, da med obema dejavnikoma in novimi rekruti nedvomno obstaja korelacija. Kot navaja v študiji Psiholoških procesov džihadistične radikalizacije, med prostovoljci glede na starostno strukturo prevladujejo mladi (najstniki in tistih v zgodnjih dvajsetih), glede na spol pa večinsko prevladujejo moški.

Številne študije kažejo, da so predstavniki mlajše generacije precej bolj nagnjeni k različnim oblikam delinkventnih ali tveganih dejanj od starejše populacije. Delinkventnost so zaznali pri več kot 54 % predstavnikov mlajših starostnih skupin, še višji odstotek (od 64 % naprej) pa naj bi bil vpleten v različne kriminalne delikte (Silke 2008, 106). V delu strokovnih krogov prevladuje tudi prepričanje, da sprejem odločitve za sodelovanje v tujem konfliktu, še posebej pri mladih, ni toliko pogojen z religioznim prepričanjem in iz njega izhajajočimi obvezami kot pa z mladostniško drznostjo, uporništvom in željo po novih avanturah (Byman in Shapiro 2014). Mladi imajo naravno željo po dokazovanju in samopotrditvi, s čimer bi v njihovih sredinah dosegli spoštovanje in našli smisel svojega obstoja. Prav tako imajo na razpolago veliko prostega časa, k čemur pripomore visoka stopnja brezposelnosti med mladimi v državah Zahodnega Balkana. Pri mladih, ki iščejo nove izzive na bojišču v Siriji, gre verjetno za podobne motive kot pri tistih, ki so se v preteklosti pridruževali francoski tujski legiji (Azinović in Jusić 2015, 48). Tudi Saltman in Smith (2015) med možnimi motivi za odhod od doma in odkrivanje novih krajev navajata romantične predstave o vojni in želje po pustolovščinah, ki so v mlajših starostnih skupinah še posebej pogoste.

Kako in na kakšen način mladi odhajajo v Sirijo, nazorno kaže primer, ki ga bom predstavil v nadaljevanju. Gre za 19-letnika iz Srbije, ki je obiskoval gimnazijo v Novem Pazarju. Veljal je za zgledega in mirnega fanta, ki ni nikoli izkazoval naklonjenosti radikalnemu islamu, prav tako pa tudi ne do orožja ali vojne. Zaradi odličnih ocen je bil celo najboljši učenec v svoji generaciji. V Sirijo je odpotoval dva meseca pred zaključkom šolskega leta. Kot so novinarjem zaupali njegovi svojci, naj bi pot načrtoval leto dni. Svojim staršem je dejal, da namerava oditi v Kairo, kjer bo nadaljeval s šolanjem na Fakulteti za matematiko. Nekaj dni po slovesu od staršev se je javil s Turčije in jim povedal, da odhaja v sveto vojno in da želi umreti kot mučenik na Alahovi poti. Starši so ga na vse načine želeli prepričati, da to, kar počne, ni prav in da naj se vrne domov, vendar jih je označil za sovražnike islama in komunikacijo prekinil. Eden od njegovih svojcev je prepričan, da naj bi na njegovo radikalizacijo vplivali posamezniki v eni od mošej v Novem Pazarju, ki so mu vcepili ideje sovraštva in nasilja. Pričel si je puščati brado, ki je značilna za zagovornike radikalnega islama. Zaradi čudnega obnašanja in pozivov k nasilju ga je na koncu hodža tudi izključil iz džamije. V času njegovega vojskovanja v Siriji je večkrat javno grozil najvišjim vladnim predstavnikom BiH in Srbije, ki so napovedali ukrepe za preprečevanje odhodov v Sirijo. Njegova usoda se je končala tragično, saj je v začetku leta 2014 izgubil življenje v spopadih na področju Alepa (Vuković 2013; Blic 2014b).

Čeprav med rekruti večinsko prevladujejo moški, pa se v Sirijo odpravljajo tudi ženske. Te predstavljajo posebno kategorijo, ki ji bom več pozornosti posvetil v nadaljevanju, saj gre za posebej ranljivo skupino. Na svetovnem spletu je možno najti številne pozive terorističnih in džihadističnih skupin, naj se jim pridružijo v Siriji, pri čemer jim ponujajo brezplačno nastanitev in življenje v izobilju. Po drugi strani se vodstvo IS seveda zaveda, da lahko samo preko zagotavljanja potomstva ustvarijo pogoje za regeneracijo družbe, ki bo zagotavljala dolgoročen obstoj kalifata, za katerega se borijo.

Nekatere ženske tem obljubam podležejo, druge naj bi tja odšle zaradi podpore njihovim partnerjem (op. to še posebej velja za skupnost Zahodnega Balkana, v katerih so še vedno močno zakoreninjeni patriarhalni vzorci), obstajajo pa tudi primeri, ko naj bi v Sirijo odpotovale pod prisilo, tudi kot seksualne sužnje. Po poročanju Grega Hefferja (2015) IS na zasedenih ozemljih upravlja z vrtci, porodnišnicami in otroškimi bolnišnicami. Neveste

borcev IS spodbujajo k zanositvi ter dajejo napotke, kako vzgajati otroke kalifata. Na ta način jih že v zgodnji dobi indoktrinirajo z idejo islamskega kalifata.²¹

Po podatkih Mednarodnega centra za študije radikalizacije in političnega nasilja ICSR (Saltman in Smith 2015, 4) je med 4000 tujimi borci iz zahodnih držav (Evrope, ZDA) okrog 550 žensk, kar preračunano pomeni, da na približno vsakih sedem moških v Sirijo potuje ena ženska. Njihovo število bi bilo verjetno še precej višje, če ne bi nekaterim nadaljnjo pot preprečili varnostni organi na letališčih. Med njimi so večinoma mladoletnice (op. najmlajša naj bi bila stara le 13 let) ter tiste v zgodnjih dvajsetih (Saltman in Smith 2015: 16). Največ evropskih odhodnic je živelo v Franciji in Veliki Britaniji, ženske pa v Sirijo prihajajo tudi iz držav Zahodnega Balkana. Tako naj bi jih iz BiH odšlo med 35 in 40, s Kosova med 10 in 20, s Hrvaške do 5 žensk, medtem ko za ostale zahodnobalkanske države ni bilo mogoče najti podatkov (Kursani 2015, 27, Blic 2015c; Azinović in Jusić 2015, 38; SOA 2015).

Znani so tudi primeri, ko so starši v Sirijo s seboj odpeljali tudi otroke. Po podatkih, ki sta jih v študiji predstavila Azinović in Jusić (2015, 39), je samo iz BiH v Sirijo odšlo najmanj 25 otrok, mlajših od 17 let, najmanj dva pa sta se rodila na območju konflikta. Nekateri mediji poročajo še o precej višjem številu in navajajo, da je v Sirijo skupaj s starši in svojci med letoma 2013 in 2014 odpotovalo najmanj 70 otrok iz BiH (Dnevni avaz 2016b).

Zgodbe, povezane z usodo teh otrok, so povečini tragične. Čeprav ni podatkov, da bi bil kateri od teh ranjen ali ubit, pa je bila večina na bojišču izpostavljena travmatičnim dogodkom. Azinović in Jusić (2015, 39) npr. navajata primer štiriletnega otroka, ki ga je oče brez soglasja matere konec leta 2013 odpeljal v Sirijo. Potem ko so očeta le nekaj mesecev kasneje na bojišču ubili, je skrb za otroka prevzela družina očetovega soborca, vendar je tudi ta v začetku leta 2015 izgubil življenje. V podobnem položaju so se znašle tudi nekatere druge družine džihadistov v BiH. Znan je primer bošnjaškega prostovoljca, očeta petih otrok, ki je bil ubit

²¹ Islamska država je izdala tudi priročnik o vzgoji otrok z naslovom Vloga sester v džihadu. V njem skozi praktične nasvete ženskam nalaga:

- da otrokom pred spanjem berejo pravljice o mudžahidih, pa tudi vojaške knjige, ki jim bodo vzbudile zanimanje za sveto vojno;
- skozi vzgojo otroke učijo, da je potrebno »bratom« odpuščati napake, svoj bes pa naj usmerijo v sovražnike Alaha, ki napadajo muslimane;
- naj prepovedo gledanje TV, saj prikazuje le sramoto, anarhijo in nasilje, če pa se temu ne morejo izogniti, naj predvajajo tiste prispevke, ki spodbujajo ljubezen do Alaha, islama, mudžahidov in ki povečujejo pomen svete vojne;
- naj otroke usmerijo v športne aktivnosti (npr. borilne veščine), ki jih bodo ohranjali zdrave in radostne, po drugi strani pa omogočajo ustrezno podstat za njihove kasnejše vojne aktivnosti (Islamska država 2014).

kmalu po prihodu v Sirijo. Kakšno izgubo to pomeni za njegovo brezposelno ženo in otroke, si le težko predstavljamo. V nekaterih primerih se dogaja tudi, da družine zapuščajo žene in matere. To potrjuje primer matere dveh otrok, starih 10 in 13 let, ki se je odpovedala svoji družini in odpotovala v Sirijo, kjer se je poročila s pripadnikom Islamske države iz BiH (Azinović 2015, 39).

Kako vlogo otrok v sirskega konflikta vidi Islamska država, jasno pričajo izjave očitelcev ter poročila nekaterih neodvisnih organizacij, npr. Sirskega observatorija za človekove pravice (*Syrian Observatory for Human Rights – SOHR*) s sedežem v Londonu, ki kažejo na to, da jih skupina sistematično izkorišča za propagandne namene. Na spletu je možno najti številne fotografije otrok z orožjem in zastavami Islamske države, matere pa naj bi prepričevali, da je bolje, da se igrajo z orožjem kot gledajo televizijo. Islamska država otroke sistematično usposablja za boj proti nevernikom, znani so primeri, v katerih so morali obglaviti ujete nasprotnike. Zaradi povečanih groženj so osnovali tudi samostojno divizijo borcev, ki so jo popolnili s fanti, mlajšimi od 18 let, ki so jo poimenovali Mladiči kalifata. Nekatere naj bi izkoristili tudi za samomorilske napade (Heffer 2015).

5.3.5 Ekonomski vidik

Eden od motivov za odhod v vojno je lahko tudi finančni. Pojav plačancev oz. najemniških vojakov je praktično prisoten skozi celotno vojno zgodovino.

Prvi člen Mednarodne konvencije proti novačenju, uporabi, financiranju in usposabljanju plačancev, ki jo je decembra leta 1989 sprejela Generalna skupščina Združenih narodov (Rezolucija ZN št. 44/34), plačanca pojmuje kot osebo, ki hkrati izpolnjuje naslednje pogoje:

- je lokalno ali v tujini najet posebej za bojevanje v oboroženem spopadu;
- je motiviran za udeležbo v sovražnosti predvsem zaradi želje po zasebnem dobičku in kateremu je ena izmed udeleženk v spopadu v resnici obljubila ali mu je bila v njenem imenu obljubljena denarna odškodnina, ki je bistveno višja od tiste, ki se izplača borcem podobnega naziva in funkcij v oboroženih silah tiste udeleženke;
- ni niti državljani udeleženke v spopadu niti nima stalnega prebivališča na ozemlju, ki ga nadzira udeleženka v spopadu;
- ni pripadnik oboroženih sil udeleženke v spopadu,
- ga na uradno dolžnost kot pripadnika svojih oboroženih sil ni poslala država, ki ni udeleženka v tem spopadu.

V istem členu konvencija navaja, da je lahko plačanec tudi nekdo, ki je v drugačnih okoliščinah (Resolucija ZN št. 44/34):

- lokalno ali v tujini najet z namenom izvajanja konkretnih usmerjenih nasilnih dejanj za (1) strmoglavljenje vlade oz. rušenja obstoječega ustavnega reda države ali (2) spodkopavanje ozemeljske celovitosti države;
- je motiviran za udeležbo v sovražnostih predvsem zaradi želje po velikem zasebnem dobičku in mu je bila obljubljena ali izplačana denarna odškodnina;
- ni niti državljan niti rezident države, proti kateri je akcija usmerjena;
- ga na uradno dolžnost ni poslala država;
- ni pripadnik oboroženih sil države, na ozemlju katere se takšno dejanje izvaja.

Glede na definicijo plačanca in pa dostopne podatke bi težko potrdil, da gre v primeru zahodnobalkanskih prostovoljcev v Siriji za plačance. Vsekakor ti izpolnjujejo nekatere od zgoraj navedenih pogojev, vseeno pa menim, da večino tja niso vodili visoki materialni zaslužki, ki bi jih izplačevale te enote.

Podatki o materialnem nagrajevanju tujih prostovoljcev so različni. Ibrahim (2014: 23) npr. navaja, da IS borcem za njihove usluge plačuje 200 USD mesečno, Elzibieta Karska, ki v okviru OZN preiskuje financiranje džihadističnih skupin v Siriji, pa trdi, da naj bi IS tistim, ki novačijo osebe s specializiranimi znanji in poklici, plačevala od 3.000 do 10.000 USD mesečne nagrade. Med posebej iskanimi profili so zdravniki in računalniški strokovnjaki, (Spencer 2015). Drugi viri navajajo precej nižje vsote.

Byman (2015, 173) trdi, da Islamska država del sredstev namenja tudi za novačenje in pokritje stroškov potovanj tujih prostovoljcev na bojišče. IS ima za svoje delovanje zagotovljena visoka finančna sredstva, ki jih dobi od tujih donatorjev, preprodaje nafte na črnih trgih, pobiranja davkov, z ropanjem in odkupninami za izpustitev ujetnikov (Byman 2015, 173).

Z ekonomskega vidika je verjetno bolj kot sama finančna izplačila pomembno iskanje možnosti za boljše življenje in trajno naselitev. Tistim, ki v Sirijo prihajajo z družinami, Islamska država omogoči, da se vselijo v hiše izgnanih Sircev, deležni pa so tudi drugih privilegijev. Tako lahko v nekaj tednih uresničijo vse, za kar bi v BiH potrebovali leta, če ne desetletja – zagotovijo si lasten dom, kjer jim ni treba živeti v družinski skupnosti z različnimi generacijami svojih prednikov in sorodnikov (Gombač 2014; Byman 2015, 173).

Če so za nekatere pri tehtanju odločitve za odhod zanimive obljube o finančnih nagradah (op. na tem mestu pišem o obljubah, saj ni podatkov, da bi ta sredstva tudi dejansko prejeli), pa je na drugi strani lahko slaba finančna situacija v družini že sama po sebi pomemben dejavnik za odprtost do radikalnih stališč in pogledov. Kot sem že večkrat dejal, so med tujimi prostovoljci z Zahodnega Balkana številni mladi fantje iz revnih družin, kar potrjuje primer kosovskega Albanca, ki ga bom predstavil v nadaljevanju.

Gre za osebo T. U., rojeno leta 1987 v Kačaniku. Navedeni nikoli v življenju ni imel stalne zaposlitve. Pred odhodom v Sirijo, kjer je preživel tri mesece, je bil honorarno zaposlen kot natak. Po povratku so ga kosovske oblasti aretirale, po izpustitvi na prostost pa nikakor ni našel zaposlitve, tudi zaradi stigme v lokalnem okolju, ki se ga je oprijela po aretaciji. T. U. ne vidi prihodnosti na Kosovu, za svojo brezposelnost, ki je med mladimi na Kosovu zelo visoka, pa odgovornost pripisuje državi (Kursani 2015, 71).

5.3.6 Varnostni vidik

Če je z vidika motiviranosti za sodelovanje v sveti islamski vojni najpomembnejši versko-ideološki vidik, pa je za samo ohranitev obstoječe družbene ureditve v evropskih državah in kakovost življenja njihovih državljanov ključen njen varnostni vidik.

Bližnjevzhodni konflikt je v Evropi odprl številne varnostne dileme. Če so predhodna vojaška posredovanja zahodnih sil v tem delu sveta bolj ali manj zadevala njihove politične elite in vojaški in varnostni aparat ter niso bila vsakodnevno v središču pozornosti njihove javnosti, pa se je to z vojno v Siriji in razraščanjem uporniških gibanj po padcu Sadama Huseina v Iraku bistveno spremenilo. Evropa se je kar naenkrat znašla na razpotju zaradi številnih varnostnih izzivov, ki so se kot posledica bližnjevzhodne krize pojavili neposredno na njenih domačih tleh. V zadnjem obdobju se v številnih evropskih državah vrstijo teroristični napadi, v katere so bodisi vpleteni povratniki ali pa samoradikalizirani posamezniki, »okuženi« z ideologijo terorističnih skupin iz Sirije in Iraka.

Posebno poglavje predstavljajo tudi begunci iz Sirije, Iraka, Afganistana in drugih, z vojno in revščino prežetih držav na Bližnjem vzhodu in Severni Afriki, ki v nepreglednih množicah vstopajo na področje Evrope. Problematika beguncev sicer ni tema proučevanja te naloge, bi si pa po moji oceni zaradi njene humanitarne in varnostne dimenzije v prihodnje vsekakor zaslužila posebno pozornost znanstvenih krogov.

Eden od pomembnih dejavnikov pri proučevanju varnostnega vidika radikalizacije prostovoljcev bi bila lahko povezanost prostovoljcev z aktivnostmi organiziranega kriminala. Poznavanje kriminalnega podzemlja povratnikom omogoča relativno lahek dostop do orožja, pa tudi zaledje oz. logistično bazo ob morebitnem načrtovanju napadov. Delež oseb med prostovoljci, ki imajo kriminalno preteklost, se od države do države razlikuje. V nekaterih državah celo presega 50 %, medtem ko npr. v Franciji in Maroku velika večina pred odhodom v Sirijo in Irak ni imela kazenskih kartotek (Azinović in Jusić 2015).

Za zahodnobalkanske prostovoljce, za katere obstajajo podatki, velja, da je delež tistih, ki so bili pred odhodom povezani s kriminalnimi aktivnostmi, precej višji kot v ostali populaciji.

Tako naj bi pred odhodom pri policijskih in pravosodnih organih že imela kazensko kartoteko skoraj tretjina prostovoljcev iz BiH; med 156-imi, ki jih zajema vzorec, je bilo takšnih 44. Ti so bili vpleteni v različna kazniva dejanja, od terorizma, nezakonite posesti orožja in streliva, tatvin, oboroženih ropov, nezakonite trgovine z orožjem, drogo, belim blagom, do posilstev, nasilja v družini ipd. (Azinović in Jusić 2015, 44). Še večji odstotek kriminalnih prestopnikov je možno najti pri kosovskih prostovoljcih, kjer je takšnih kar 40 % (Kursani, 2015). S pomočjo navedenih podatkov si je možno do neke mere razlagati brutalnost in krvoločnost, ki jo IS izkazuje v obračunih s svojimi nasprotniki. Poleg tega te osebe za svoja kruta dejanja pogosto ne prevzemajo odgovornosti in tudi nimajo slabe vesti, saj jih doživljajo kot izpolnjevanje božjih zakonov (Azinović in Jusić 2015, 45).

Eden od centrov radikalizacije so tudi zaporji. Ti naj bi bili po ocenah nekaterih varnostnih strokovnjakov v zahodnih državah celo glavna baza za novačenje Islamske države, Al Kaide in ostalih terorističnih skupin (glej Neumann 2010, 2–7). Radikalizacija se s še večjo intenzivnostjo dogaja tudi v zaporih, ki se nahajajo na kriznih žariščih. Ameriški generalmajor Doug Stone ugotavlja, da so zaporji v Iraku za AQI in IS pravzaprav neke vrste džihadistične univerze, prav tako pa si te skupine prizadevajo za infiltracijo njihovih članov z namenom novačenja novih prostovoljcev v njihove vrste. Kot zanimivost naj dodam, da je bil Stone nekdanji vodja največjega ameriškega zapora »Camp Bucca« v provinci Basra, kjer je zaporno kazen prestajal tudi danes vsem dobro poznani Abu Bakr al Bagdadi (Weiss in Hassan, 2015, 83).

Problem radikalizacije v zaporih je posebej pereč v Franciji, kjer mladi muslimani (op. med njimi je okrog 150 ekstremistov) predstavljajo skoraj 70 % vseh zapornikov. Kako pomemben

je ta vidik radikalizacije, kaže tudi profil napadalcev v januarskih terorističnih napadih v Parizu, ki so skupaj prestajali zaporne kazni, v tem času pa se v stiku z radikalnimi pridigarji še dodatno radikalizirali (Hrastar 2015; Chrisafis 2015).

Podobne primere je možno najti tudi v BiH, kjer so bili nekateri islamski skrajneži leta 2007 v primeru Bektašević obsojeni na večletne zaporne kazni zaradi načrtovanja terorističnega napada ter nezakonite posesti orožja in eksploziv, kmalu po izpustitvi pa odpotovali v Sirijo, kjer so se pridružili eni od terorističnih skupin (ABC Portal 2013; Gutić 2015).

Na podlagi teh podatkov je seveda težko oceniti, ali in v kolikšni meri je prestajanje zapornih kazni vplivalo na njihovo radikalizacijo, več kot očitno pa je, da jih represivni ukrepi niso odvrnili od izvajanja varnostno spornih aktivnosti po njihovi izpustitvi.

5.3.6.1 Sodelovanje v samomorilskih napadih in vojnih zločinih na Bližnjem vzhodu

Samomorilski napadalci so vsekakor tema, ki ji je potrebno posvetiti posebno poglavje. Gre za najagresivnejšo obliko terorizma oz. najvišjo stopnjo v procesu radikalizacije, ki jo lahko posameznik doseže.

Po letu 2000 je izvajanje samomorilskih napadov postalo modus operandi številnih terorističnih skupin po svetu, še posebej radikalnih islamističnih skupin in organizacij, povezanih z idejami globalne svete islamske vojne. V letu 2014 statistike beležijo 592 samomorilskih napadov, od tega več kot polovica na Bližnjem vzhodu in severni Afriki; največ v Iraku, 271 (v letu 2013 le 98), sledijo Sirija (41), Jemen (29), Libanon (13), Libija (11), Egipt (4) (Schweitzer in drugi 2015).

Teroristična skupina Islamska država pogosto uporablja tovrstne bojne taktike, saj imajo velik propagandni učinek, po drugi strani pa pri nasprotnikih povzročajo številne nepričakovane človeške izgube in materialno škodo, v njihove vrste pa vnašajo strah in nered. Učinkovite obrambe pred tovrstnimi napadi ni, poleg tega jih je izjemno težko predvideti in preprečiti. Tega se zavedajo tudi druge teroristične skupine, ki nanje gledajo kot na učinkovito sredstvo za doseganje političnih ciljev.

Število samomorilskih napadov v svetu naglo narašča, predvsem na račun treh dejavnikov (Schweitzer in drugi 2015): (1) prevratov na Bližnjem vzhodu, ki so povzročili vladne nestabilnosti in krepitev nedržavnih organizacij; (2) meteorskega vzpona Islamske države kot

pomembnega akterja tako na regionalni kot tudi širši mednarodni sceni in (3) umika ZDA iz Afganistana.

Od razglasitve kalifata do konca leta 2014 je Islamska država v Iraku izvedla več kot 380 samomorilskih napadov. V 71 % primerov so bile tarče predstavniki varnostnih sil (kontrolne točke, vojaške baze, policijske postaje, vojaki), v 17 % civilno prebivalstvo, v 6 % politični cilji (vladne zgradbe in volišča), v 3 % pa religiozni cilji (mošeje, sakralni objekti, pogrebi). Med napadalci so pogosto tuji prostovoljci iz evropskih držav (Velike Britanije, Nemčije, Francije, ...) (Schweitzer in drugi 2015), med katerimi so tudi najmanj trije zahodnobalkanski prostovoljci. Njihove primere bom posebej razdelal v nadaljevanju.

V preteklosti so številni analitiki, novinarji, vladni in akademski krogi poskušali dognati, kaj žene samomorilske napadalce v takšno odločitev. Kot trdi ameriški politolog Robert A. Pape z univerze v Chicagu, ki je v knjigi *Dying to win* (2005, 186–187) analiziral 460 takšnih napadov po vsem svetu od leta 1980 naprej, v večini primerov med samomorilci ne bomo našli obubožanih in obupanih kriminalcev ali neizobraženih in versko blaznih fanatikov, temveč višje izobražene politične aktiviste, ki pripadajo srednjemu družbenemu razredu. Prav tako je študija pokazala, da gre v številnih primerih za altruistično motivirane akcije, ki jih vodijo kolektivni cilji.

Čeprav so se v medijih pojavljale špekulacije o samomorilskih napadalcih z Zahodnega Balkana že v času iraške vojne po ameriški okupaciji Iraka, pa lahko o prvih dokumentiranih primerih govorimo po razglasitvi Islamske države.

Prvo tovrstno dejanje, ki je dodobra šokiralo ne le zahodnobalkansko, ampak celotno svetovno javnost, je bil samomorilski napad, ki ga je 25. marca 2014 v Bagdadu izvedel 24-letni kosovski Albanec iz Uroševca Blerim Heta. V njem je poleg napadalca umrlo 52 Iračanov. Heta je po izjavah njegove družine izhajal iz muslimanske, pa vendar sekularizirane družine, ki ima evropske vrednote in ni nikoli podpirala radikalnih islamskih idej. Rojen je bil v Nemčiji. Ko je dopolnil deset let, se je z družino preselil na Kosovo. Njegova družina je bila urejena, finančnih problemov niso poznali. Tudi v šoli je po mnenju njegovih učiteljev veljal za prijaznega, lepo vzgojenega in inteligentnega učenca. Po končanem šolanju je leto in pol služboval v ameriški vojaški bazi Bondsteel, ki deluje pod poveljstvom sil KFOR na Kosovu (Bytyci 2014a; Pressly 2014).

Po mnenju njegove sestre je družina spregledala znake, da se Blerim radikalizira. V zadnjih mesecih pred odhodom si je pustil brado, spremenil stil oblačenja in se pričel udeleževati predavanj nekaterih pridigarjev v različnih krajih na Kosovu in v Makedoniji, pogosto pa jih je spremljal tudi preko spleta. S Kosova je odpotoval 7. avgusta 2013, brez vednosti ali privolitve družine. V kasnejšem pogovoru preko internetnega omrežja Skype je kot razlog za odhod navedel obrambo vere, hkrati pa izrazil željo po mučeniški smrti v imenu Alaha (Pressly 2014, Radio-televizija Srbije 2014). Odgovornost za njegov napad je na spletnih straneh prevzela Islamska država, kjer so Heto poimenovali z vzdevkom Abu Habab el Kosovi (Radio-televizija Srbije 2014).

Podoben primer je sledil 7. avgusta 2014, ko je 23-letni Bošnjak Emrah Fojnica kot pripadnik Islamske države z bombnim pasom na prsih vkorakal na tržnico v enem od iraških mest in se razstrelil, pri tem pa ubil 24 ljudi, med njimi 11 žensk in šest otrok. Novico so objavili številni zahodnobalkanski mediji (med njimi Somun 2014). V letu 2011 se je Fojnica znašel v sodnem procesu zaradi suma storitve kaznivega dejanja terorizma, konkretno pomoči Mevlidu Jašareviću pri napadu na veleposlaništvu ZDA v Sarajevu, vendar so ga zaradi pomanjkanja dokazov izpustili na prostost (Jukić 2014).

Tretji primer samomorilskega napadalca z Zahodnega Balkana predstavlja 20-letni kosovski Albanec Fatlum Shalaku, ki je živel v Londonu v Veliki Britaniji. Shalaku je študiral na londonski akademiji Holland Park, v prostem času pa se je ukvarjal s fitnesom. Shalaku, ki je uporabljal vojno ime Abu Musa al Britani, je bil eden od šestih napadalcev Islamske države, ki so se maja 2015 razstrelili v ofenzivi na vladne zgradbe v Ramadiju v Iraku. Umrl je v eksploziji tovornjaka bombe, s katerim se je zaletel v eno od tamkajšnjih vladnih stavb (Balkanplus 2015, Eleftheriou Smith 2015).

Eden od Fatlumovih sošolcev ga je v razgovoru s predstavniki medijev opisal kot izjemno prijateljsko, dostopno in priljubljeno osebo. Njegova radikalizacija je potekala postopoma. Shalaku je bil sicer že peti nekdanji učenec akademije Holland Park, ki je izgubil življenje v bližnjevzhodnem konfliktu, med žrtvami pa je tudi njegov brat Flamur (Eleftheriou Smith, 2015).

Da zahodnobalkanski prostovoljci po radikalnosti ne zaostajajo za ostalimi soborci skrajnih skupin, kaže tudi primer kosovskega Albanca Lavdrima Muhaxherija, ki je na spletnih socialnih omrežjih objavil fotografije, na katerih obglavi enega od ujetih mladeničev.

Njegovo dejanje je kosovske oblasti prisililo v sklic izredne seje in ukrepanje (Gazetaexpress 2014).

5.3.6.2 Varnostno vprašanje povratnikov

Eden od največjih izzivov, s katerim se soočajo zahodne države, je, na kakšen način postopati po prihodu povratnikov. Večina povratnikov je bila v času vojne izpostavljena dodatni radikalizaciji in travmatičnim dogodkom, pridobili so bojne izkušnje, navezali stike z ekstremisti z vseh koncev sveta, poleg tega bi se lahko po povratku aktivno vključili v novačenje ali pa nadaljevali sveto vojno na domačih tleh (Byman in Shapiro 2014, 2; Bogdanovski 2014, 2).

Čeprav Islamska država trenutno deluje regionalno, pa njeni načrti in ambicije daleč presegajo njene trenutne okvire. To nazorno prikazuje tudi njen petletni načrt, ki ga je objavila na spletnih socialnih omrežjih, v katerih precej smelo napoveduje širitev na ozemlje severne Afrike, Arabski polotok, Centralno Azijo in Indijo, pa tudi v Evropo. Pod zastavo kalifata so tako vrisali ozemlje Španije ter jugovzhodne Evrope, ki sta se nekoč že znašli pod muslimansko vladavino, vključno z vsemi zahodnobalkanskimi državami. Na zemljevidu se je znašla tudi Slovenija. Nadalje je v 4. številki spletnega glasila Islamske države Dabiq na naslovnici objavljena fotomontaža s plapolajočo zastavo Islamske države na trgu Svetega Petra v Vatikanu. V poglavju Propadla križarska vojna Islamska država svoje podpornike poziva, da napadejo sedež katoliške cerkve. Ob tem so citirali besede radikalnega islamskega pridigarja iz BiH Bilala Bosnića, ki je napovedal: »V doglednem času bo cel svet postal Islamska država. Naš cilj je, da Vatikan postane muslimanski.« (Bardos 2014a; Steinbuch 2014).

Čeprav tovrstne napovedi niso realne in je verjetno njihov cilj predvsem širjenje propagande, pa jih je vseeno potrebno obravnavati resno, saj lahko v tem kontekstu že manjše število njihovih pripadnikov ali simpatizerjev izvede napade na posamezne cilje v teh državah in s tem povzroči velike človeške in materialne izgube. Po drugi strani je med džihadisti veliko fanatičnih posameznikov, ki so za višje cilje pripravljeni žrtvovati svoje življenje. Kot smo videli, so med njimi tudi zahodnobalkanski borci, ki se v velikem številu borijo pod okriljem Islamske države, ki slovi kot najbolj brutalna bojna skupina. Številne človekoljubne organizacije, ki delujejo na tem področju, npr. Human Rights Watch (2014), skupino

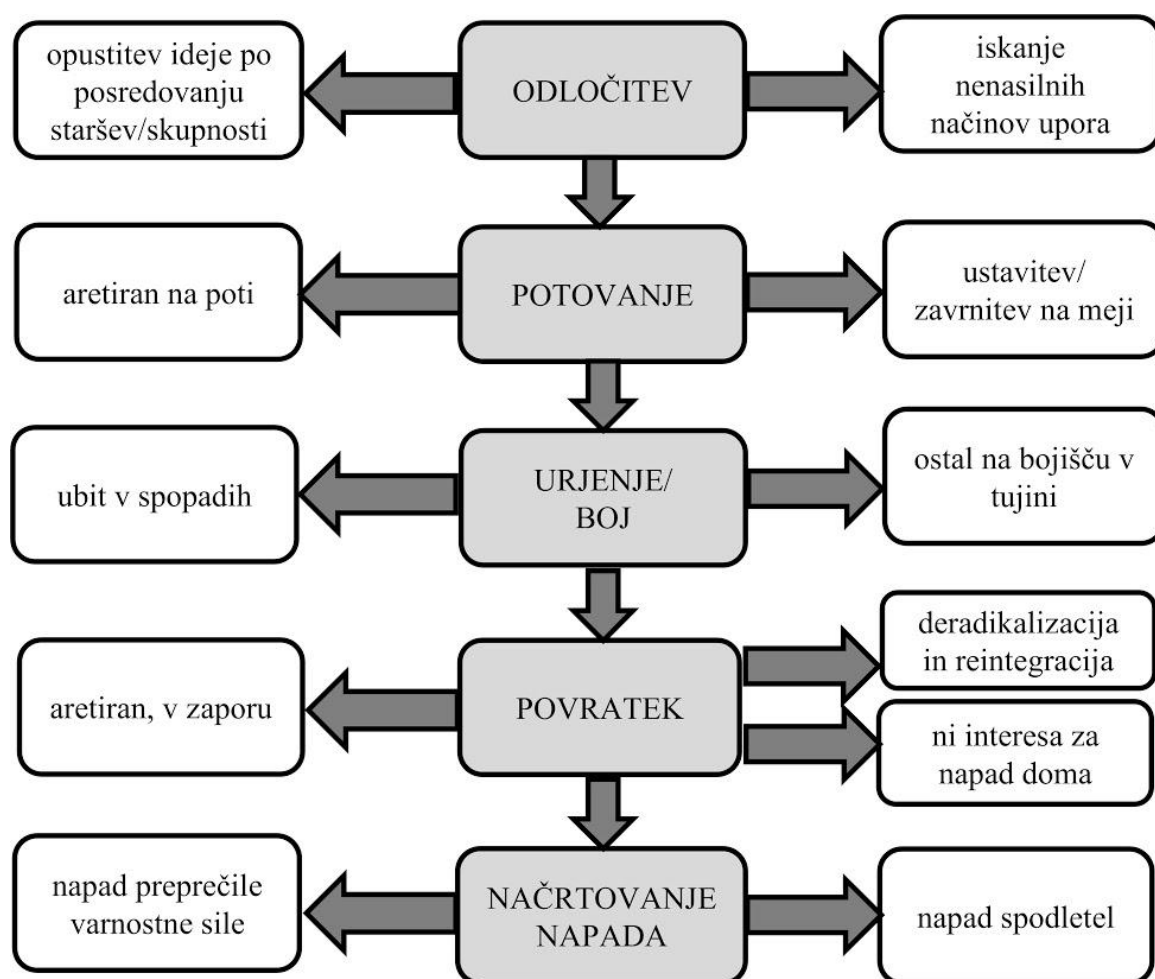
obtožujejo množičnih pobojev in etničnega čiščenja pripadnikov manjšin, mučenja ujetnikov, obglavitev, pobojev civilistov itd.

Zahodni Balkan za teroristične in džihadistične skupine vsekakor ni nepomembna regija. Predstavlja namreč vrata, preko katerih bi svoje aktivnosti prenesli na evropsko celino. Eden od borcev v Siriji, ki je v preteklosti v BiH služil večletno zaporno kazen zaradi terorizma, je v intervjuju za medije takole opisal svoje poslanstvo (op. v nadaljevanju citiram le nekatere od njegovih izjav):

Iz BiH sem odšel z namenom, da se nikoli ne vrnem, razen z orožjem v roki. Obveščevalne službe so napravile veliko napako, saj so mislile, da se nas bodo z odhodom v Sirijo znebile, problem pa bo nastal ob povratku, saj gre za osebe, bojno usposobljene in pripravljene na vojno. To je bila njihova velika napaka. Moj cilj je vojskovanje, vse dokler bom živ. Islam je edina rešitev, ki lahko ljudi potegne iz blata in mi bomo na tej poti zmagali ali pa umrli. (BN TV 2013).

Z vprašanjem, na kašen način se zoperstaviti možnim napadom povratnikov, se ukvarja večina zahodnih varnostnih in obveščevalnih služb. V nadaljevanju bom preko Byman-Shapirovega modela predstavil nekatere ublažitvene dejavnike, ki lahko v kombinaciji z implementacijo učinkovitih politik in varnostnih ukrepov zmanjšujejo grožnjo tujih prostovoljcev. Vzporedno bom predstavil primere dobrih praks iz nekaterih evropskih držav, v model pa bom umestil tudi posamezna posredovanja skupnosti in varnostnih organov držav na Zahodnem Balkanu.

Slika 5.2: Ocena grožnje po Bymanov-Shapirovem modelu radikalizacije tujih borcev

Vir: Byma in Shapiro 2014, 23.

Kot je razvidno, mora biti za uspešno izveden teroristični napad izpolnjen niz pogojev. Na vsaki od petih stopenj so predvideni dejavniki, ki posameznike odvrčajo od napadov, bodisi so to njegovi lastni nazori in odločitve bodisi posredovanje lokalne skupnosti in navsezadnje tudi posredovanje varnostnih organov. Čeprav napad uspe le redkim, pa izkušnje kažejo, da lahko že nekaj posameznikov povzroči velike človeške in materialne izgube.

V nadaljevanju povzemam ključne ugotovitve, ki sta jih v povezavi z modelom razvila Byman in Shapiro (2014), temu pa sem dodal še ugotovitve ostalih avtorjev, ki jih navajam v tekstu.

Odločitev: Na prvi stopnji, to je stopnji odločanja za odhod, bi morale družine potencialnih prostovoljcev, lokalne skupnosti in ne nazadnje tudi varnostne službe storiti vse, da zmanjšajo število tistih, ki se odločajo za odhod. S preprečitvijo odhoda lahko preprečimo nadaljnjo radikalizacijo, v nasprotnem primeru pa vsaka od naslednjih faz zahteva več napora in

dolgotrajnejše aktivnosti za deradikalizacijo. Francija in Danska sta uvedli SOS telefonsko linijo, preko katere je možno oblasti opozoriti, da se nekdo pripravlja na odhod. Danske oblasti so na primer uvedle obsežne programe, preko katerih vzpostavijo stik s temi osebami pred odhodom, v ta proces pa vključijo tudi starše in lokalne oblasti. Velika Britanija je v povezavi s preprečevanjem odhodov sprožila obsežno medijsko kampanjo. Tako so med januarjem in marcem 2014 zaprli 8000 spletnih strain z džihadistično vsebino. Preko Urada za zunanje zadeve in zadeve Commonwealtha so vložili znatna finančna sredstva v podporo programom na spletnih družbenih omrežjih, ki odvrtaajo britanske državljane od odhoda na sirske bojišče. V programe so vključili tudi številne nevladne in humanitarne organizacije. Veliko pozornosti namenjajo tudi ozaveščanju javnosti glede negativnih posledic odhodov, tudi z delitvijo informativnih letakov v britanskih pristaniščih, nekatere evropske države pa razmišljajo tudi o komunikacijskih protistrategijah, preko katerih bi poudarili brutalnost konflikta in njegovo destruktivno naravo za vse vpletene strani. Nemčija, na primer, je z zakonom prepovedala kakršnokoli propagando IS, vključno z javno manifestacijo njihovih simbolov in zastav (Eddy 2014).

Koliko poskusov odhodov je preko preventivnega delovanja uspelo preprečiti oblastem v državah Zahodnega Balkana, ni znano. Kljub temu pa takšni primeri obstajajo. Kursani (2015, 72) npr. navaja primer s Kosova, ko so nekateri salafistični imami, ki ne zagovarjajo nasilja, pregovorili enega od tedaj aktivnih zagovornikov takfirističnih idej (op. gre za dobro izobraženega mladeniča C. D., ki izvira iz urbanega okolja), da ne odpotuje v Sirijo in ga kasneje uspeli deradikalizirati.

Potovanje: Preprečitev potovanj z aretacijami in zavračanjem prehoda državne meje je eden od najbolj obetajočih ukrepov za zmanjšanje grožnje tujih prostovoljcev. To seveda zahteva dobro sodelovanje med državami EU, pa tudi s Turčijo, ki predstavlja glavna vrata za vstop tujih prostovoljcev v Sirijo. Da bi omejila potovanja njenih državljanov v Sirijo, je Francija za potencialne prostovoljce sprejela ukrep začasnega odvzema potnih listov, Velika Britanija pa osebam z dvojnimi državljanstvom lahko odvzame državljanstvo njihove države.

V okviru naporov, da bi prostovoljcem z Zahodnega Balkana preprečili pot v Sirijo, bi navedel medijsko odmevno protiteroristično akcijo, ki so jo varnostni organi BiH izvedli februarja 2015. V obsežni operaciji so uspešno preprečili odhod dveh Bošnjakov s sarajevskega letališča, ki sta se nameravala priključiti Islamski državi. Oba sta bila po novi zakonodaji obsojena na leto dni zapora, medtem ko organizatorja odhoda prestajata leto in pol

ter tri leta in pol zaporne kazni (Zuvela, 2015). Podobno akcijo so avgusta 2014 izvedli albanski varnostni organi, ki so na letališču v Tirani aretirali 24-letnega M. Z. iz vasi Viti na Kosovu, ki je nameraval preko Carigrada potovati v Sirijo (Kursani 2015, 70).

Urjenje/boj: Čeprav imajo oblasti potem, ko so njihovi državljani enkrat že prispeli na bojišče, relativno omejene možnosti vpliva, pa lahko vseeno med njihovimi voditelji zasejejo dvom o resnični lojalnosti tujih prostovoljcev. Preko različnih dezinformacij in informacij o infiltraciji tujih prostovoljcev kot pripadnikov varnostnih služb bi lahko vzbudili nezaupanje, zaradi česar bi jim poveljniki pogosteje dodelili nebojne naloge ali pa jih sploh ne bi hoteli sprejeti v svoje vrste. Med tujimi prostovoljci je vsekakor znaten delež tistih, ki se ne bodo nikoli vrnili v matične države. Poleg številnih smrtnih žrtev, ki lahko presežejo tudi tretjino vseh, ki so potovali na bojišče so tu še takšni, ki povratka ne načrtujejo bodisi zaradi tega, ker želijo na bojišču ostati do konca vojne in seveda zmagati bodisi bodo svojo pot nadaljevali na drugih tujih bojiščih. Pogosti so tudi primeri, ko se domov ne želijo vrniti iz strahu pred aretacijo in zapornimi kaznimi zaradi sodelovanja v skupinah, ki so jih njihove države označile za teroristične.

Povratak: Po moji oceni velika večina povratnikov nima namena nadaljevati boja v mirnodobnem času, v lokalnih sredinah, kamor se vračajo in v državi, v kateri so odraščali. Kljub temu bi morali varnostni organi povratku nameniti posebno pozornost, saj lahko v tej fazi še vedno uspešno preprečijo izvajanje nasilja ali morebiten teroristični napad. Preko različnih preverjanj in intervjujev bi lahko natančno ocenili, ali posamezen povratnik predstavlja tveganje za nacionalno varnost ali ne. Eden ključnih izzivov na tej stopnji je, kako visoko radikaliziranega povratnika odvrniti od nasilja. Izkušnje so pokazale, da lahko veliko pri tem stori družina in lokalna skupnost. Sprejemanje bolj represivnih ukrepov ter obsodbe na dolgoletne zaporne kazni zgolj zaradi sodelovanja v tuji vojni so lahko tudi kontra produktivne, saj so v zaporih, kot sem že pisal, lahko izpostavljeni dodatni radikalizaciji in novačenju za teroristične aktivnosti.

Načrtovanje napadov: Budnost in proaktivnost obveščevalno varnostnih služb sta ključna za učinkovito prewencijo napadov, seveda pa so jim vlade dolžne zagotoviti ustrezne kadrovske in finančne vire. Prav tako nekatere službe opozarjajo, da je izredno težko hkrati nadzorovati več sto (v nekaterih primerih celo več kot tisoč) povratnikov in oseb, povezanih z organiziranjem njihovih odhodov. Prav tako je njihova učinkovitost odvisna od stopnje

pooblastil, ki je od države do države različna. Na Danskem, na primer, morajo pristojne službe zbrati zadostne dokaze, da je njihov državljan v Siriji storil kriminalno dejanje, sicer proti njem ne morejo sprožiti ustreznih sodnih postopkov.

V okviru prizadevanj za preprečitev napadov na Zahodnem Balkanu bi izpostavil proti teroristično operacijo v BiH v času novoletnih praznikov 2015/2016. V operaciji pod nazivom Rez so v Sarajevu aretirali 11 oseb zaradi suma, da so načrtovali bombne napade na policiste in civilno prebivalstvo v Sarajevu. Osmim med njimi je tožilstvo odredilo enomesečni pripor, vendar so jih zaradi pomanjkanja dokazov izpustili (Dnevni avaz 2016a).

Na podlagi zgornje analize (pa tudi predstavljenih primerov iz prakse) lahko ob koncu tega poglavja sklenem, da je treba odhode tujih prostovoljcev v sveto vojno obravnavati skozi prizmo različnih vidikov radikalizacije. Po moji oceni je potrebno vsak odhod obravnavati ločeno in pri tem poleg versko-ideološkega vidika, ki se zdi najpomembnejši, upoštevati še družbene in ekonomske okoliščine, v katerih živi, družinske razmere, zdravstveno stanje in ne nazadnje tudi sam osebnostni profil posameznika. Samo na ta način je možno celostno in poglobljeno pristopiti k analizi vzrokov, ki so ključni za uspešno deradikalizacijo in reintegracijo v družbo.

6 ANALIZA PROFILA PROSTOVOLJCEV Z ZAHODNEGA BALKANA

Zaradi pogubnih posledic njihovih dejanj so se z raziskovanjem profilov potencialnih teroristov doslej ukvarjali številni psihologi, sociologi, novinarji, filozofi in ostali raziskovalci. Po mnenju nekaterih (npr. Švab 2014) bi bilo koristno za proučevanje skrajnežev sestaviti seznam psiholoških, socio-ekonomskih, fizičnih in drugih značilnosti, ki jih ločijo od ostalih, ki takšnih nagnjenj nimajo.

V tem poglavju bom najprej predstavil ugotovitve iz dveh raziskav o profilu prostovoljcev s Kosova, ki sta jih pripravila Shpend Kursani in Adrian Shtuni, v drugem delu pa sledi samostojna raziskava, kjer bom na podlagi analize medijskih zapisov predstavil profil prostovoljcev iz BiH in na koncu še ugotavljal povezanost med ekonomskimi spremenljivkami in številom odhodov iz posameznih kantonov.

6.1 Prostovoljci s Kosova in Albanije – ugotovitve iz preteklih študij

6.1.1 Raziskava Shpenda Kursanija

Pomemben teoretični doprinos k študijam o tujih borcih predstavlja zadnja raziskava Kosovskega centra za varnostne študije (Kursani 2015, 21), ki temelji na analizi javnih virov, pa tudi podatkih iz vrst kosovske policije in drugih varnostnih organov. Dodatno težo raziskavi dajejo informacije s terena, saj so raziskovalci osebno obiskali šest povratnikov ter družinske člane še 12 kosovskih borcev (op. med njimi so nekateri še vedno na bojišču, drugi so izgubili življenje, nekaj pa je tudi takšnih, ki so bili po povratku aretirani) iz različnih delov države (in sicer v Gnjilanah, Elez Hanu, Kačaniku, Klini, Vitini in Prištini), kjer so se srečali tudi z nekaterimi svojci prostovoljcev iz Peći in Džakovice. V raziskavo so vključeni tudi intervjuji z novinarji, odvetniki teh posameznikov, predstavniki uradne islamske skupnosti Kosova, pa tudi z nekaterimi deradikaliziranimi posamezniki, ki so v preteklosti širili ideje radikalnega islama in bili vključeni v novačenje prostovoljcev.

Ugotovitve te raziskave povzemam v nadaljevanju (Kursani 2015).

Uvrstitev v starostno skupino: 46 % vseh prostovoljcev je rojenih med letoma 1985 in 1999 (trenutna starost od 16 do 30 let), kar pomeni, da so radikalne ideje sprejeli že v mladih letih.

Izobrazba (N=57): Z vidika proučevanja izobrazbene strukture prostovoljcev je potrebno poudariti, da so podatki znani le za 57 borcev, kar predstavlja približno četrtno vseh odhodov. Zaradi tega je slika nepopolna in lahko ugotovitve služijo bolj v smislu izhodišč, ki omogočajo nadaljnje raziskave. 75 % tistih, pri katerih je znana stopnja njihove izobrazbe, ima srednješolsko izobrazbo. 20 % je univerzitetno izobraženih, 5 % pa ima osnovnošolsko raven izobrazbe.

Ti podatki so do neke mere presenetljivi, saj kažejo na to, da ima le majhna peščica nizko stopnjo izobrazbe. Po drugi strani pa si nekateri kosovski poveljniki na Bližnjem vzhodu po njihovih izjavah v svojih enotah ne želijo imeti preveč bistrh in izobraženih kadrov, pač pa takšne, ki bodo izpolnjevali ukaze brez dodatnih vprašanj in pomislekov.

Družinske in družbene okoliščine: Velika večina prostovoljcev pred odhodom ni imela stalne ali priložnostne zaposlitve. Ti posamezniki običajno izhajajo iz revnih družin, ki živijo v bolj izoliranih oz. marginaliziranih predelih mest in na podeželju. Seveda pa tega ni mogoče posplošiti na vse, saj številni primeri ne sovpadajo s temi navedbami.

Časovno obdobje odhoda kosovskih prostovoljcev na bojišče (N=226): Več kot polovica kosovskih prostovoljcev, približno 54 %, je v Sirijo odpotovala v letu 2013 (med januarjem in marcem 20 %, med aprilom in junijem 9 %, med julijem in septembrom 12 % in med oktobrom in decembrom 13 %). Med razlogi za to je možno izpostaviti, da je v tem času prišlo do konsolidacije Islamske države (oz. takratne ISIS) v Siriji ter krepitve njihovih propagandnih aktivnosti in novačenja prostovoljcev. 31 % se je konfliktu pridružilo v prvi fazi, leta 2012, ko so bila v teku prizadevanja povečini sekulariziranih uporniških skupin za odstranitev režima Bašarja al Asada. Približno 8 % jih je odpotovalo v prvi polovici leta 2014, 7 % pa v obdobju med januarjem in marcem 2015.

Trenutni status (lokacija) kosovskih borcev (N=210): Največ kosovskih prostovoljcev, 28 %, je bilo v začetku leta 2015 še vedno na bojišču. 21 % je povratnikov (med njimi je 15 % aretiranih, 6 % pa je v hišnem priporu). Za 16 % se domneva, da so izgubili življenje na bojišču, medtem ko za 35 % ni podatkov o njihovi lokaciji in statusu. Navedeno število zajema tudi 13 do 14 žensk, ki so jih na bojišče odpeljali njihovi možje (Xharra in Kadriu v Kursani 2015, 27), pri čemer le peščica opravlja bojne naloge. Na območju konflikta je tudi blizu 20 kosovskih otrok, ki pa v raziskavo niso bili zajeti.

Povezave s kriminalom: 37 % prostovoljcev ima kriminalno preteklost, od tega gre v skoraj polovici primerov (47 %) za večkratne prestopnike.

6.1.2 Raziskava Adriana Shtunija

Raziskavo o albanskih prostovoljcih v Siriji in Iraku je pripravil tudi Adrian Shtuni (2015, 12–14), ki pa se je osredotočil na širšo skupino, poleg kosovskih tudi na tiste iz Makedonije, Srbije ter Albanije. V raziskavi je zajel 211 moških (op. ženske, otroci in ostali družinski člani, ki so jih spremljali na poti, v študiji niso upoštevani), ki so se med letoma 2012 in 2015 borili v Siriji in Iraku, tiste, ki so se šele nameravali pridružiti terorističnim skupinam ter aretirane zaradi domnevnega novačenja prostovoljcev. Shtuni ugotavlja, da je iz ciljne skupine neposredno v spopadih sodelovalo najmanj 152 oseb (op. 70 iz Albanije, 64 s Kosova, 17 iz Makedonije in 1 iz Srbije), od tega jih je bilo domnevno v spopadih ubitih 49. Največ smrtnih žrtev je bilo v letu 2014, in sicer 29.

Najmanj deset etničnih Albancev iz proučevane skupine prihaja iz Zahodne Evrope (pet iz Makedonije in pet s Kosova), nekateri med njimi imajo dvojna državljanstva. Med državami njihovega bivanja Shtuni navaja Nemčijo, Švedsko, Norveško, Avstrijo in Švico.

Pomemben podatek, tudi z vidika preverjanja postavljenih hipotez, so predhodne bojne izkušnje. Najmanj 14 prostovoljcev je imelo pred odhodom izkušnje iz gverilskega vojskovanja oz. so bili deležni ene od oblik formalnega vojaškega usposabljanja. Med njimi je deset veteranov Osvobodilne vojske Kosova (OVK) in Osvobodilne narodne vojske (ONV), ki so se borili v balkanskih vojnah od konca 90-ih let 20. stoletja naprej ter štirje pripadniki specialnih enot Albanske vojske. Med albanskimi prostovoljci je tudi 10 študentov tujih medres.

Posebej zanimive so tudi ugotovitve v povezavi s starostjo prostovoljcev. Shtuni (2015) ugotavlja, da je povprečna starost makedonskih Albancev ob odhodu 25,8 let, kosovskih 28 let, medtem ko so prostovoljci iz Albanije precej starejši in so v povprečju stari 35,6 let. Na tej podlagi zaključuje, da so za radikalizacijo med makedonskimi in kosovskimi Albanci bolj dovzetne starostne skupine med 21 in 25 let, v primeru Albanije pa te odstopajo za celo desetletje (31 do 35 let).

6.2 Samostojna analiza profila prostovoljcev iz BiH

V nadaljevanju bom izdelal tabelo, na podlagi katere bom poskušal izdelati profil borcev, ki prihajajo iz BiH. Za primer Bosne sem se odločil iz različnih razlogov. BiH glede na podatke o številu odhodov, poleg Kosova, sodi med varnostno najbolj ogrožene države na Zahodnem Balkanu. Tej ugotovitvi pritrjuje dejstvo, da se je večina varnostnih incidentov islamskih skrajnežev na Zahodnem Balkanu dogodila ravno v BiH, vrstijo se javno objavljene grožnje džihadistov, do neke mere pa na to nakazujejo tudi številne in obsežne protiteroristične operacije. Drugi razlog je ta, da tamkajšnje aktivnosti zagovornikov radikalnega islama in njihovi odhodi na džihad, posredno vplivajo na varnost Slovenije, saj večina v Sloveniji živečih muslimanov izvira iz BiH, s katero ohranjajo tesne prijateljske, sorodstvene in kulturne vezi.

Na povezave radikalnejše struje muslimanov pa kažejo tudi navedbe slovenskih medijev, da naj bi radikalni islamistični pridigarji iz BiH za džihad novačili tudi slovenske državljane (RTV Slovenija 2014).

Analiza bo temeljila na sekundarnih podatkih iz več kot 40 časopisnih virov BiH, Srbije in Hrvaške, pa tudi ostalih tujih virov, ki so objavljeni na spletu. Pri tem se bom osredotočal na članke o odhodih iz BiH in skozi njihovo analizo zbiral podatke o spolu, starosti, prebivališču, času odhoda in morebitnega povratka, smrtnih žrtvah, enotah, v katerih se borijo, predhodnih bojnih izkušnjah ter izobrazbeni in poklici strukturi.

Čeprav ni možno določiti točnega števila prostovoljcev (glede na predhodno predstavljene ocene se število giblje med 150 in 330), ki se bo z daljšanjem konflikta še povečevalo, pa vzorec glede na dane ocene zajema nekje med 36 in 83 % vseh prostovoljcev, kar predstavlja zadosten vzorec za oblikovanje posameznih sklepov in ugotovitev, pa tudi izračun korelacij med danimi spremenljivkami. Ugotovitve predstavljam v spodnji tabeli.

Tabela 6.1: Podatki o prostovoljcih iz BiH po posameznih kategorijah

Zap. št.	Ime in priimek	Spol (m,ž)	Starost ob odhodu (v letih)	Prebivališče/ Občina	Kanton	Enota	Čas odhoda v Sirijo	Status	
								P – povratnik	U – ubit
1	B. I.	M	37	Hadžići	Sarajevski	JaN, IS	jan. 2013	n. p.	n. p.
2	E. L.	M	36	Vogošća	Sarajevski	JaN	apr. 2013	P jun. 2013	n. p.
3	A. I.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	sep. 2013 (drugič)	n. p.	n. p.
4	H. S.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	apr. 2013	n. p.	n. p.
5	M. C.	M	26	Vitez	Osrednjobosanski	IS	apr. 2013	U jan. 2014	n. p.
6	A. A.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	konec 2013 (drugič)	n. p.	n. p.
7	D. B.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	dec. 2012	drž. Alž. in BiH	X
8	K. B.	M	n. .	Visoko	Zeniško-dobojski	n. p.	n.p.	n. p.	X
9	M. D.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	P (sredina 2013)	n. p.
10	J. K.	M	20	Zavidovići	Zeniško-dobojski	IS	začetek 2013	n. p.	n. p.
11	A. D.	M	22	Hadžići	Sarajevski	JaN	feb. 2013	n. p.	n. p.
12	S. H.	M	27	Sarajevo	Sarajevski	IS, JaN	sep. 2013	n. p.	n. p.
13	F. H.	M	n. p.	Kakanj	Zeniško-dobojski	Ahrar al Sham	avg. 2013 (drugič)	n. p.	X
14	N. S.	M	n. p.	Kakanj	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	P (jan. 2013)	n. p.
15	V. K.	M	26	Mostar	Hercegovsko-neretvanski	IS	avg. 2012	n. p.	n. p.
16	B. H.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	2013	n. p.	n. p.
17	A. M.	M	n. p.	Trebinje	Republika srbska	n. p.	apr. 2013	n. p.	n. p.
18	E. V.	M	20	Sarajevo	Sarajevski	JaN	n. p.	U sep. 2013	n. p.
19	E. A.	M	25	Hadžići	Sarajevski	IS	maj. 2013	n. p.	n. p.
20	E. H.	M	n. p.	Vogošća	Sarajevski	IS	avg. 2013 (drugič)	n. p.	n. p.
21	M. D.	M	23	Hadžići	Sarajevski	IS	n. p.	U maj. 2013	n. p.
22	M. N.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	maj. 2013	n. p.	n. p.
23	M. M.	M	n. p.	Srebrenik	Tuzlanski	n. p.	mar. 2013	n. p.	n. p.
24	K. K.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	n. p.	P	n. p.
25	M. M.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	n. p.	P sredina 2013	n. p.
26	S. Č.	M	36	Tešanj	Zeniško-dobojski	IS	mar. 2013	U	n. p.
27	J. G.	M	n. p.	Brčko	Okrožje Brčko	n. p.	maj. 2013	n. p.	n. p.
28	A. K.	M	n. p.	Brčko	Okrožje Brčko	n. p.	mar. 2013	n. p.	n. p.
29	E. T.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	U jul. 2013	n. p.
30	M. A.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	jul. 2013	n. p.	n. p.

31	M. A.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	IS	avg. 2013 (drugić)	n. p.	n. p.
32	E. O.	M	n. p.	Kakanj	Zeniško-dobojski	n. p.	mar. 2013	n. p.	n. p.
33	S. P.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	mar. 2013	n. p.	n. p.
34	S. V.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	n. p.	P maj. 2013	n. p.
35	E. K.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	sredina 2013	n. p.	n. p.
36	S. B.	M	n. p.	Olovo	Zeniško-dobojski	n. p.	sredina 2013	n. p.	n. p.
37	I. J.	M	n. p.	Kladanj	Tuzlanski	n. p.	sep. 2013	n. p.	n. p.
38	N. A.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
39	L. T.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	jul. 2013	P avg. 2013	n. p.
40	S. Č.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	P sep. 2013	n. p.
41	F. T.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	2013	U mar. 2014	X
42	M. T.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	IS	jul. 2013	n. p.	n. p.
43	I. D.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	P sep. 2013	n. p.
44	D. H.	M	41	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	jul. 2013	U sep. 2013	X
45	R. I.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	P sep. 2013	n. p.
46	S. H.	M	n. p.	Doboj-Jug	Zeniško-dobojski	IS	jul. 2013	n. p.	n. p.
47	A. N.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	n. p.	jul. 2013	U	n. p.
48	S. K.	M	n. p.	Velika Kladuša	Unsko-sanski	n. p.	jul. 2013	n. p.	n. p.
49	V. V.	M	21	Zenica	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	U nov.–dec. 2013	n. p.
50	S. O.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	IS	avg. 2013	U sep. 2014	n. p.
51	A. K.	M	23	Vitez	Osrednjobosanski	n. p.	avg. 2013	U jan. 2014	n. p.
52	A. M.	M	n. p.	Travnik	Osrednjobosanski	n. p.	avg. 2013	n. p.	n. p.
53	A. D.	M	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	avg. 2013	n. p.	n. p.
54	E. K.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	IS	avg. 2013	n. p.	n. p.
55	J. J.	M	n. p.	Teslić	Republika srbska	IS	jul. 2013	n. p.	n. p.
56	A. K.	M	n. p.	Kakanj	Zeniško-dobojski	n. p.	avg. 2013	P	n. p.
57	B. B.	M	n. p.	Kakanj	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	U okt. 2013	n. p.
58	S. K.	M	35	Travnik	Osrednjobosanski	n. p.	n. p.	U nov. 2013	X (V-BiH)
59	E. B.	Ž	n. p.	Bihać	Unsko-sanski	n. p.	nov. 2013	n. p.	n. p.
60	S. H.	M	40	Bratunac	Republika srbska	n. p.	nov. 2013 (avg 2012)	n. p.	n. p.
61	M. Š.	M	41	Zenica	Zeniško-dobojski	JaN	mar. 2013	U apr. 2013	n. p.
62	A. A.	M	24	Prijedor	Republika srbska	IS	n. p.	U jan. 2014	n. p.
63	I. M.	M	36	tujina (Italija)	tujina	IS	n. p.	U jan. 2014	n. p.
64	E. P.	M	20	Velika Kladuša	Unsko-sanski	n. p.	n. p.	U jan. 2014	n. p.
65	A. B.	M	n. p.	n. p.	n. p.	IS	n. p.	U jan. 2014	n. p.
66	D. D.	M	33	tujina (Nemčija)	tujina	IS	avg. 2014	U mar. 2015	n. p.
67	S. Š.	M	23	Velika Kladuša	Unsko-sanski	n. p.	nov. 2013	U jan 2015	n. p.

68	A. C.	M	23	Prijedor	Republika srbska	n. p.	n. p.	U jan. 2015	n. p.
69	B. H.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
70	I. J.	M	n. p.	Kladanj	Tuzlanski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
71	A. D.	M	17	Maglaj	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
72	A. D.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
73	E. D.	Ž	mladoletna	Maglaj	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	Š	n. p.
74	E. H.	M	n. p.	Tešanj	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	U sep. 2014	n. p.
75	E. S.	M	n. p.	Kalesija	Tuzlanski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
76	R. P.	M	n. p.	tujina (ZDA)	tujina	IS	n. p.	U sep. 2014	X (VRS)
77	A. G.	M	32	Livno	Livanjski	IS	2013	n. p.	n. p.
78	N. I.	M	42	Brčko	Okrožje Brčko	JaN	dec. 2013	n. p.	X
79	E. Z.	M	n. p.	Banovići	Tuzlanski	JaN	avg. 2013	n. p.	n. p.
80	E. K.	M	n. p.	n. p.	n. p.	IS	n. p.	n. p.	n. p.
81	I. M.	M	n. p.	Bihać	Unsko Sanski	IS	avg. 2013 (avg 2012)	n. p.	n. p.
82	R. P.	M	25	Kalesija	Tuzlanski	IS	pomlad 2013	U maj. 2014	n. p.
83	S. B.	M	n. p.	n. p.	n. p.	IS	n. p.	U	n. p.
84	E. M.	Ž	23	Bužim	Unsko-sanski	n. p.	poleti 2013	Š	n. p.
85	E. S.	M	35	tujina (Avstrija)	tujina	IS	dec. 2014	n. p.	n. p.
86	M. S.	Ž	36	tujina (Avstrija)	tujina	IS	dec. 2014 (z družino)	n. p.	n. p.
87	S. S.	Ž	15	tujina (Avstrija)	tujina	IS, JaN	apr. 2014	U (?)	n. p.
88	S. K.	Ž	16	tujina (Avstrija)	tujina	IS,JaN	apr. 2014	pogrešana	n. p.
89	E. K.	Ž	29	Velika Kladuša	Unsko-sanski	IS	2013	n. p.	n. p.
90	E. I.	M	n. p.	Teslić	Republika srbska	IS	n. p.	U 2013	n. p.
91	E. B.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	U 2013	n. p.
92	F. M.	Ž	n. p.	Srebrenik	Tuzlanski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
93	E. F.	M	23	Zavidovići	Zeniško-dobojski	IS	jul. 2013	U avg. 2014	n. p.
94	F. H.	M	n. p.	Zvornik	Republika Srbska	IS	sep. 2013	P	n. p.
95	E. M.	M	n. p.	Kalesija	Tuzlanski	IS	n. p.	P	n. p.
96	M. K.	M	n. p.	Zenica	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
97	S. I.	M	n. p.	Novo Sarajevo	Sarajevski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
98	E. I.	M	n. p.	Živinice	Tuzlanski	IS	jul. 2014	n. p.	n. p.
99	E. I.	Ž	n. p.	Živinice	Tuzlanski	IS	avg. 2014	n. p.	n. p.
100	A. S.	M	n. p.	Živinice	Tuzlanski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
101	A. S.	Ž	n. p.	Živinice	Tuzlanski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
102	O. K.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
103	E. A.	M	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	avg. 2013	n. p.	n. p.
104	E. Z.	M	n. p.	n. p.	n. p.	IS	jul. 2013	n. p.	n. p.

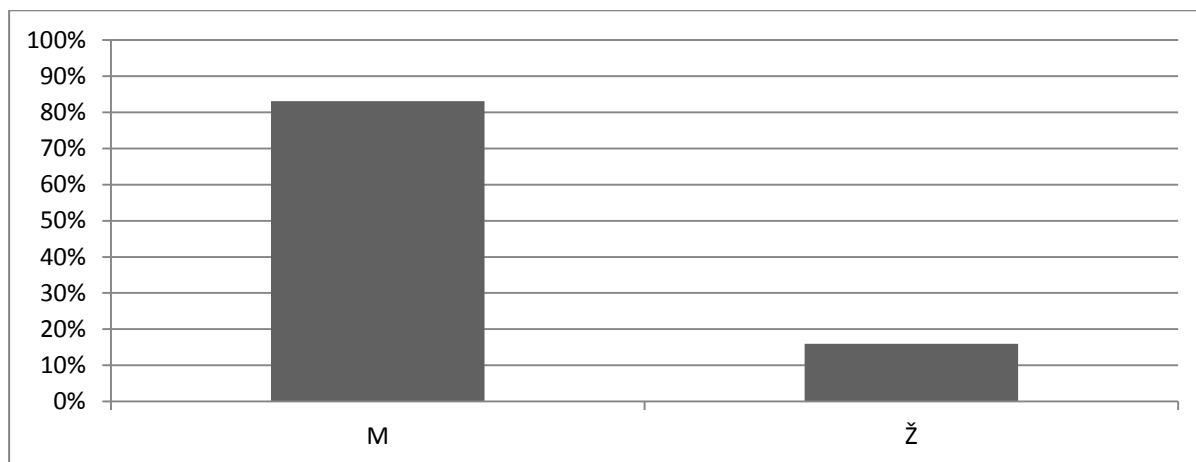
105	A. D.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
106	J. R.	M	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
107	A. D.	Ž	n. p.	Maglaj	Zeniško-dobojski	IS	n. p.	n. p.	n. p.
108	D. F.	Ž	18	n. p.	n. p.	n. p.	jul. 2013	n. p.	n. p.
109	A. Z.	Ž	23	n. p.	n. p.	n. p.	jul. 2013	n. p.	n. p.
110	S. D.	Ž	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	sep. 2013	n. p.	n. p.
111	A. K.	Ž	25	n. p.	n. p.	n. p.	sep. 2013	n. p.	n. p.
112	S. H.	M	n. p.	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	sep. 2013	n. p.	n. p.
113	I. C.	Ž	19	n. p.	n. p.	n. p.	sep. 2013	n. p.	n. p.
114	E. D.	Ž	22	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
115	A. N.	Ž	19	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
116	I. H.	Ž	22	Sarajevo	Sarajevski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
117	J. D.	M	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	avg. 2012	n. p.	n. p.
118	F. H.	M	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	avg. 2012	n. p.	n. p.
119	E. B.	M	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	avg. 2013	n. p.	n. p.
120	E. B.	Ž	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	avg. 2013	n. p.	n. p.
121	D. P.	M	n. p.	Bihać	Unsko-sanski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
122	D. P.	M	n. p.	Bihać	Unsko-sanski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
123	D. P.	M	n. p.	Bihać	Unsko-sanski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.
124	D. P.	Ž	n. p.	Bihać	Unsko-sanski	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.

Viri podatkov za izdelavo tabele: *ABC Portal (2013); Bardos (2014a); Blic (2014a); Blic (2015a); Bljesak (2013); Bljesak (2014a); Bljesak (2014b); Bljesak (2015); Biščani (2013); Brkić Čekić (2015); Dnevni avaz (2015); Dnevni avaz (2016a); Federalna TV (2013); Federalna TV (2014); Glas Srpske (2013); Glas Srpske (2015); Gutić (2015); Hercegbosna (2014); Index (2014); Index (2015); Klix (2013a); Klix (2013b); Klix (2014); Mondo (2015a); Mijatović (2013a); Mijatović (2013b); Mijatović (2014); Muhić (2014); Nezavisne (2013); Oslobođenje (2014); Oslobođenje (2015); Pavić (2006); Poskok (2014); Poskok (2015); RTV Republike Srpske (2015); Radio ZOS (2015); SIPA (2014); Source (2015); Tuzlanski info portal (2014); The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center (2014); Večernji list (2014).*

Kot je razvidno iz zgornje tabele, je bilo možno največ podatkov pridobiti glede identitete borcev (op. ta za raziskavo ni ključna, zato sem osebna imena nadomestil s črkami, ki ne odražajo nujno začetnic njihovih imen in priimkov), spolu in kraju bivanja, nekaj manj glede časa odhoda, najmanj pa je podatkov o starosti in enotah, v katerih se borijo. Zaradi omejenih zmožnosti bom velikost vzorca v raziskavi prilagajal dostopnosti podatkov pri posameznih spremenljivkah.

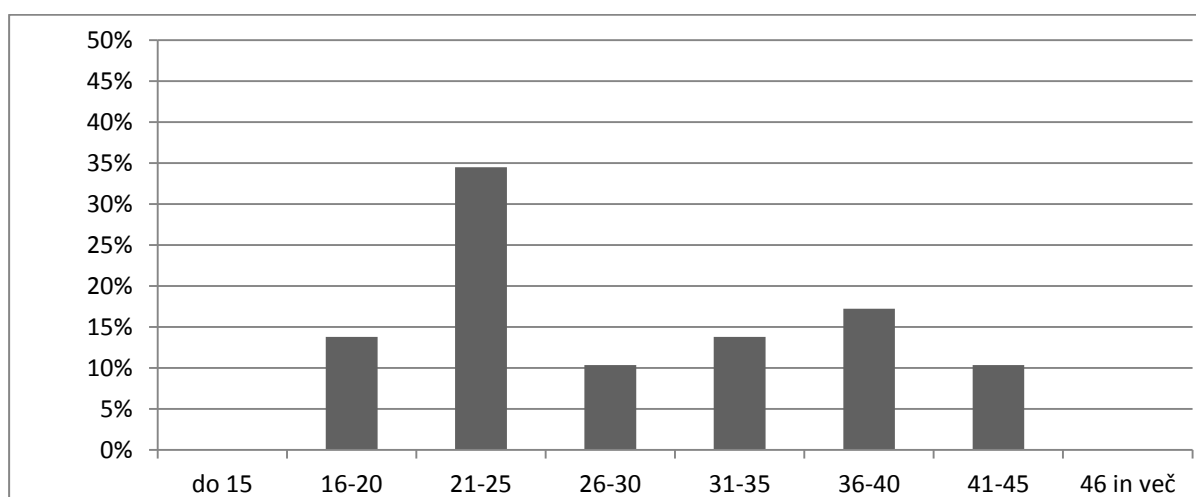
Ko govorim o starosti prostovoljcev, je treba poudariti, da se podatki nanašajo na obdobje, ko je neka oseba prispela v Sirijo, ali pa se nanašajo na čas, ko je bila v konfliktu ubita. Kraje prebivališč sem umestil v občine in kantone tudi zaradi lažje primerjave z ekonomskimi in statističnimi podatki.

Graf 6.1: Prostovoljci iz BiH v Siriji/Iraku glede na spol (N=124)

Glede na zgornji graf ugotavljam, da je več kot 80 % prostovoljcev iz BiH moškega spola. Predpostavljam, da je njihov odstotek še višji, saj je v raziskavo vključenih 21 žensk, kar glede na trenutne ocene predstavlja precej višji vzorec kot pri moških. Kljub temu domnevam, da se bo delež žensk v prihodnje še naprej povečeval, kar nakazujejo rastoči trendi med odhodnicami od leta 2014 naprej.

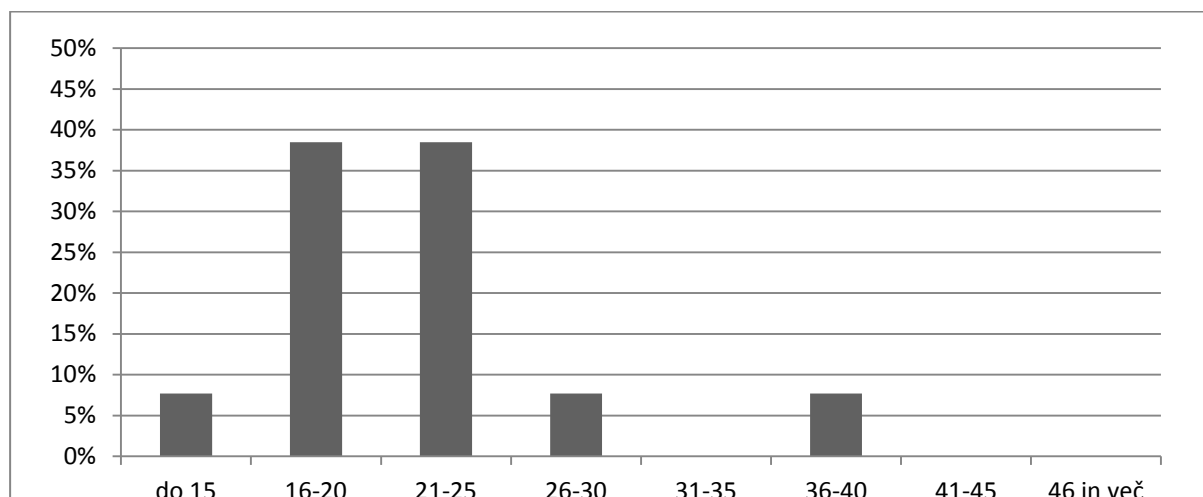
Graf 6.2: Starostna struktura moških prostovoljcev (N=29)

Medijski članki so glede podatkov o starostni strukturi prostovoljcev relativno skopi. Od 103 posameznikov moškega spola, ki so zajeti v raziskavi, sem našel podatke za le 29 izmed njih.

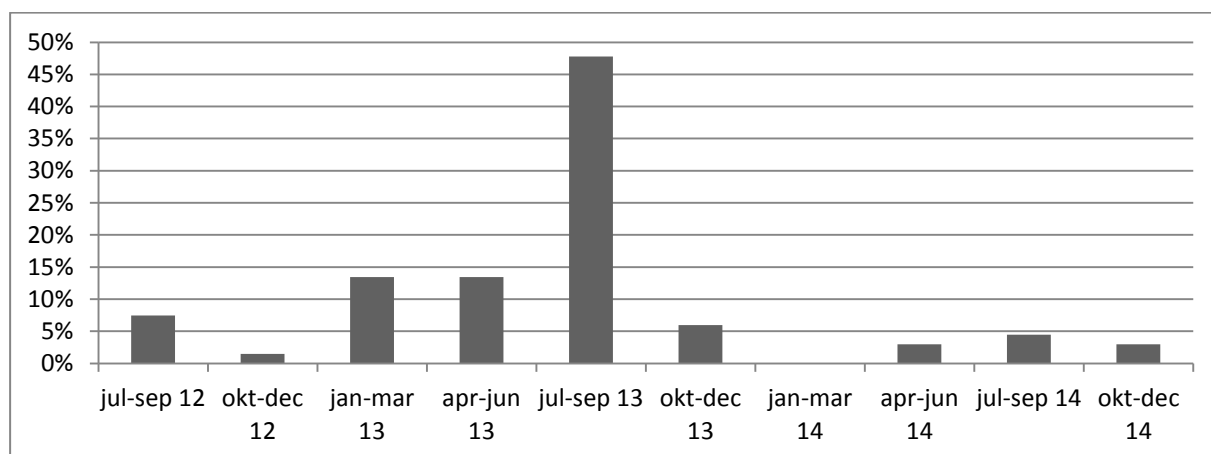
Prostovoljce sem razdelil v starostne skupine v razponu 5 let. Iz njih izhaja, da je bila skoraj polovica prostovoljcev ob odhodu v Sirijo stara do 25 let, največjo starostno skupino pa s 34 % tvorijo mladostniki, stari med 21 do 25 let. Pri starejših starostnih skupinah odstopanj ni veliko; vanje sodi med 10 in 15 % vseh prostovoljcev. Borcev iz BiH, ki bi bili starejši od 45 let, v raziskavi nisem zasledil.

Graf 6.3: Starostna struktura žensk iz BiH v Siriji/Iraku (N=13)

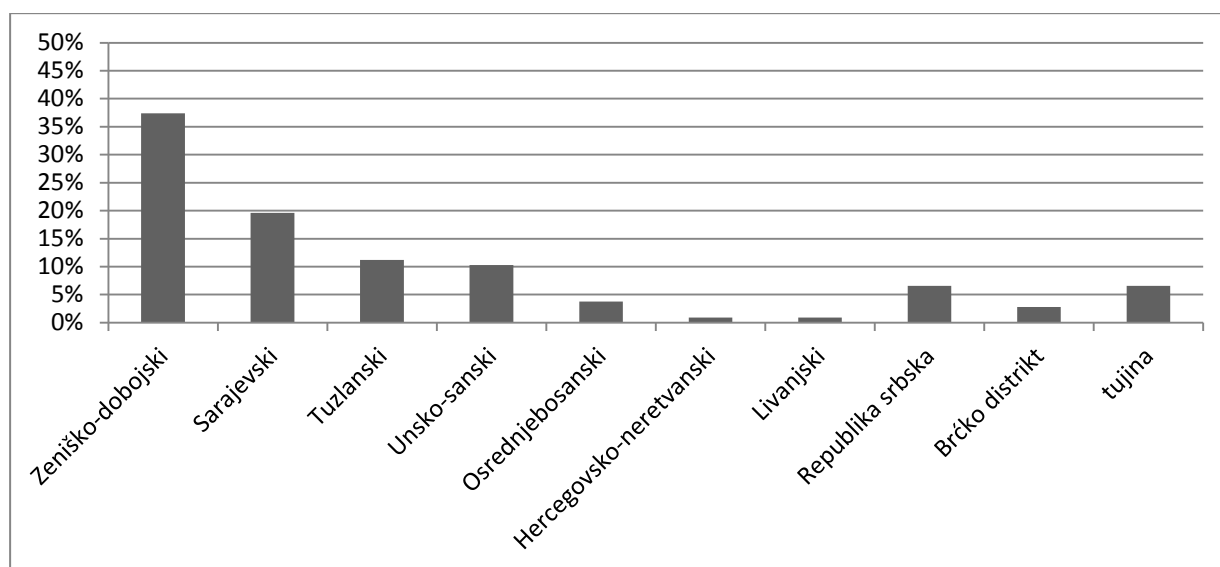
V primerjavi z moškimi se starostna struktura žensk, ki odhajajo v Sirijo, nekoliko razlikuje. Glede na zgornje podatke so v povprečju mlajše od moških kolegov, saj jih je kar 85 % starih do 25 let (pri moških se odstotek teh giblje okrog 50). Pri tem je zaskrbljujoč podatek, da so med njimi tudi mladoletne osebe. Nekatere (predvsem mlajše) ženske v Sirijo potujejo z namenom, da se poročijo z džihadističnimi borci, kar potrjujejo medijska poročanja o šeriatskih porokah v Siriji. Med starejšimi pa je veliko takšnih, ki v Sirijo odhajajo za svojimi možmi.

Graf 6.4: Odhodi prostovoljcev po mesecih (N=67)

Glede na podatke iz tabele je razvidno, da je skoraj polovica vseh prostovoljcev iz BiH v Sirijo odpotovala poleti 2013 (med julijem in septembrom), v času, ko se je na bojišču pričela uveljavljati Islamska država. Na upad odhodov po tem obdobju pa so verjetno vplivali spopadi za prevlado med samimi sunitскими uporniškimi skupinami, še posebej med Islamsko državo in Fronto Al Nusra, v katerih naj bi bilo največ tujih prostovoljcev. Večina njihovih podpornikov namreč v prvi vrsti podpira boj proti sirskega režimu oz. vzpostavljanje islamskega kalifata, ne pa tudi ubijanje bratov džihadistov, ki so se pogosto znašli med žrtvami teh medfrakcijskih obračunov.²²

Graf 6.5: Pripadnost kantonom (N=107)

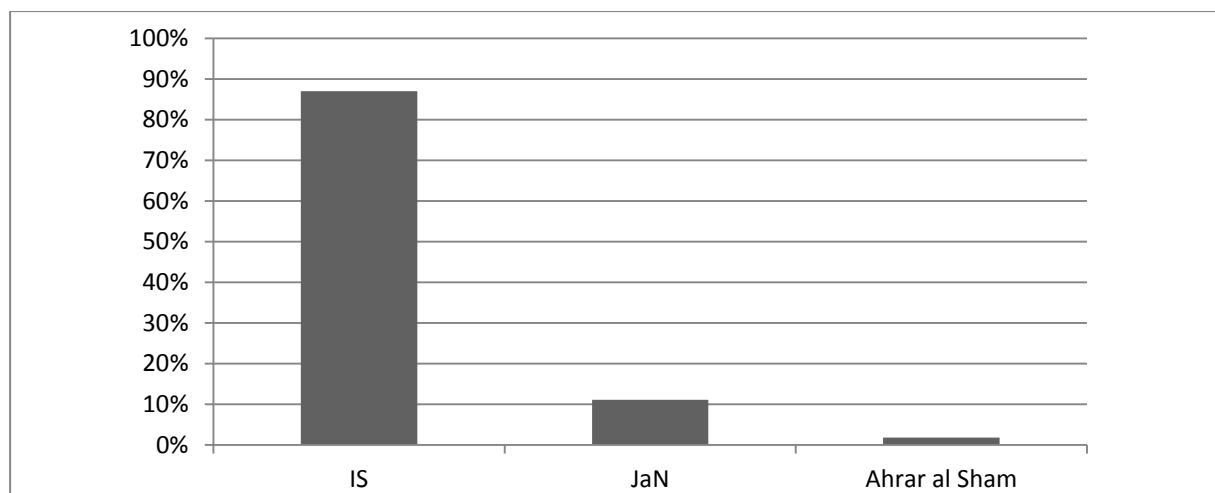

Glede na zgornjo tabelo ugotavljam, da število odhodov glede na teritorialno razdelitev države znatno niha. Več kot 80 % prostovoljcev prihaja iz Federacije, ostali del pa prihaja iz Republike Srbske, Brčkega in tujine. Skoraj 80 % vseh prostovoljcev prihaja iz štirih kantonov, največ iz Zeniško-dobojskega kantona, in sicer kar 37 %, sledijo Sarajevski z nekaj manj kot 20 % ter Tuzlanski in Unsko-sanski kanton, od koder je v Sirijo odpotovalo dobrih 10 % vseh prostovoljcev iz BiH. Čeprav iz sheme ni razvidno, pa pomembno vlogo igra tudi samostojna administrativna enota Brčko, kateremu ozemeljsko pripada tudi vas Gornja Maoča (op. formalno sodi pod upravo Tuzlanskega kantona, kamor sem v svoji raziskavi uvrstil

²² Medsebojni boji za prestiž in prevlado so po navedbah Bymana in Shapira (2014, 18), ki se sklicujeta na poročanja nekaterih medijev, do konca junija 2014 terjali kar 7000 življenj, o smrtnih žrtvah pa poročajo tudi po tem obdobju. Tako naj bi bilo v enem samem medsebojnem spopadu 8. avgusta 2014 ubitih kar 86 oseb.

prostovoljce iz Gornje Maoče), kjer deluje ena od večjih salafističnih skupnosti. Prav tako so nekateri prostovoljci pred odhodom krajši čas bivali oz. se zadrževali na njenem območju, kar bi vsaj v nekaterih primerih prav tako lahko povezali s samimi pripravami na odhode.

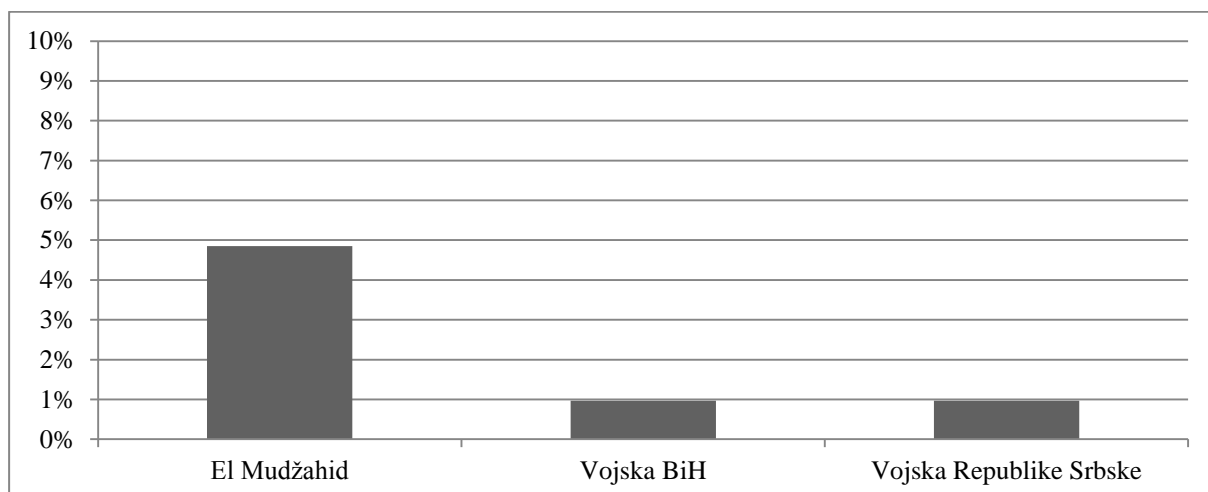
Graf 6.6: Sodelovanje v uporniških skupinah (N=54)

Čeprav so podatki glede bojnih skupin, v katerih se borijo bošnjaški prostovoljci, omejeni (vzorec zajema le 54 oseb), pa lahko na podlagi zgornje tabele ugotovim, da se večina bori v skrajnih islamističnih skupinah. Glede na medijske analize se jih v Islamski državi bori več kot 85 %, v Al Nusri okrog 10 %, manj kot 5 % pa v Ahrar al Sham. Ali navedene ocene dejansko sovpadajo s stanjem na bojišču, je težko oceniti. Mediji so namreč začeli obširneje poročati o bošnjaških prostovoljcih relativno pozno, nekje od sredine leta 2013, medtem ko je o prvi fazi konflikta dostopnih zelo malo podatkov. Prav tako je približno tretjina prostovoljcev iz BiH pripotovala do junija 2013, ko Islamska država v Siriji še ni bila prisotna oz. se je po sporu z Al Nusro šele pričela uveljavljati.

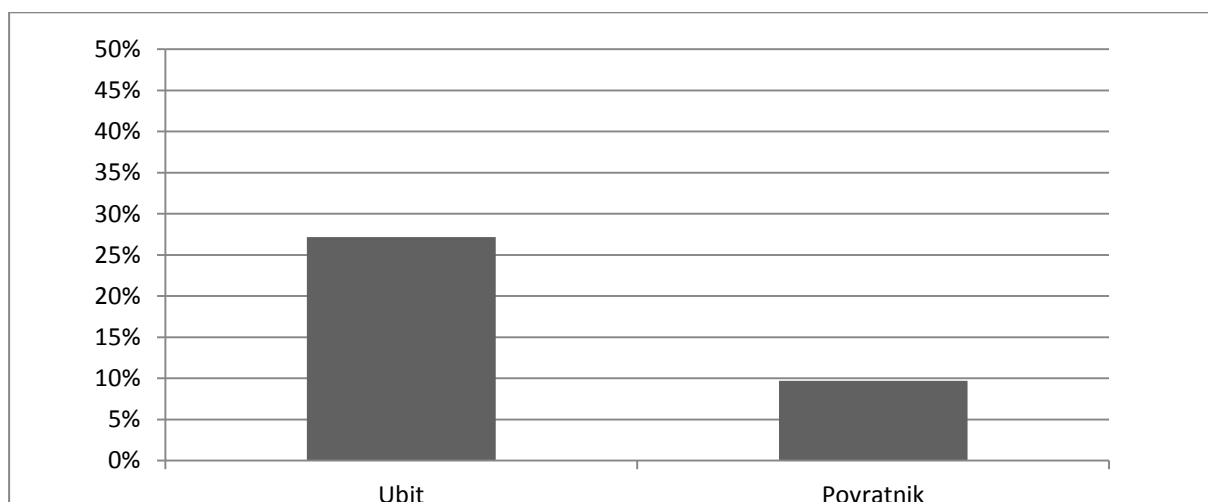
Na podlagi teh navedb ocenjujem, da je najmanj 20 % prostovoljcev iz BiH zamenjalo strani v času vojne. Ti prestopi med posameznimi skupinami so postali stalnica in niso presenetljivi, saj na bojišču prihaja do visoke dinamike ustanavljanja in regrupiranja oboroženih skupin, hitrih manevrskih premikov, naglo pa se spreminjajo tudi razmerja moči na terenu, kar vpliva na dezertiranja oz. zapuščanja teh skupin. V štirih primerih mediji poročajo, da so bili pripadniki tako IS kot JaN, kar bi lahko pomenilo, ki so v vojni zamenjali strani ali pa gre zgolj za netočne navedbe medijev.

Graf 6.7: Predhodne bojne izkušnje (N=103)

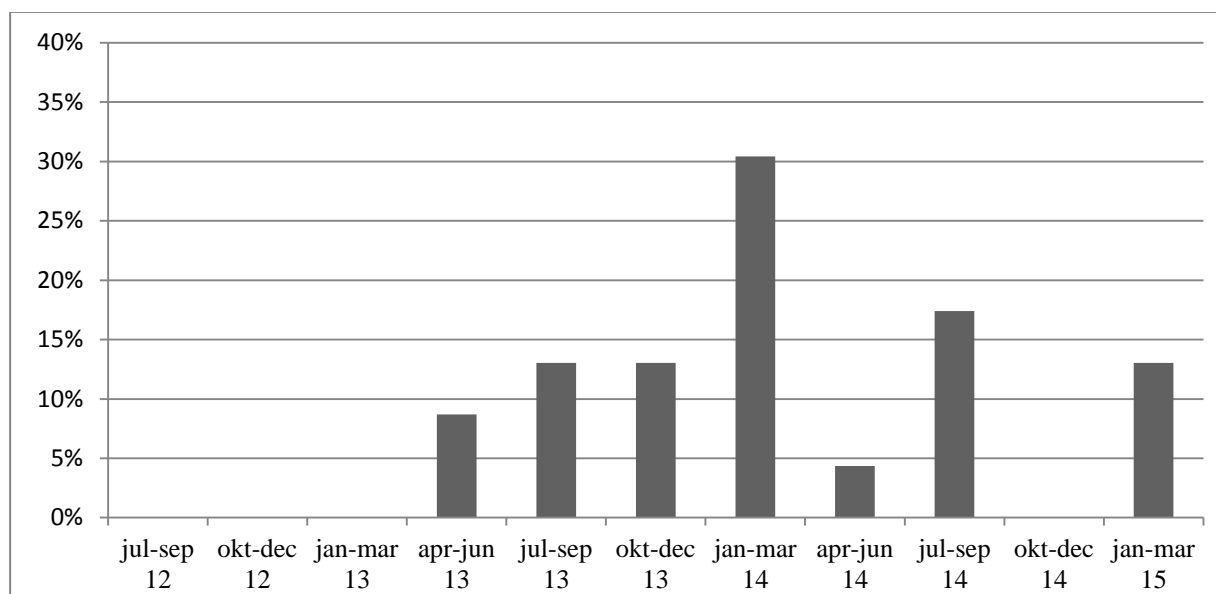
Po podatkih iz analize je pred odhodom v Sirijo že imelo bojne izkušnje najmanj med 5 do 10 % prostovoljcev. Večina teh je bila v času vojne v BiH aktivna v odredu El Mudžahid, kjer se je borilo veliko tujih borcev in mudžahidov, eden se je med vojno v BiH boril v drugih strukturah Vojske BiH, eden pa celo na strani Republike Srbske. Čeprav za ostale ni podatkov in bi bil lahko delež prostovoljcev s predhodnimi vojnimi veščinami in znanji višji, pa vseeno lahko sklenem, da večina pred odhodom v Sirijo ni imela bojnih izkušenj. To utemeljujem tudi s podatki o starostni strukturi prostovoljcev, po katerih je bilo kar 63 % ob odhodu starih do 30 let, kar pomeni, da so bili ob koncu vojne v BiH stari 10 let ali manj, 15 % pa se jih sploh še ni rodilo. Če k temu dodamo še 15 % tistih, ki so bili ob odhodu stari med 31 in 35 let, pa je skupni odstotek še višji in dosega 78 %.

Graf 6.8: Status (M) prostovoljcev iz BiH (N=103)

Po podatkih iz zgornjih tabel je več kot četrtina vseh prostovoljcev iz BiH izgubila življenje v bojih v Siriji in Iraku, kar je visok odstotek človeških izgub glede na ostale države. V domovino se je do konca 2014 vrnilo najmanj 9 % povratnikov. Pri tem je treba poudariti, da so nekateri večkrat potovali v Sirijo in se v vmesnem obdobju vračali v matične države (op. pri nekaterih je čas odhoda opredeljen samo za njihovo drugo pot), nato pa spet nazaj na bojišče. Čeprav je večina še vedno na bojišču, pa lahko pričakujemo, da se bo število povratnikov postopoma povečevalo.

Graf 6.9: Delež smrtnih žrtev med prostovoljci BiH glede na obdobje (N=23)

Glede na obdobje smrti so bili podatki razpoložljivi za 23 žrtev, od ostalih petih pa naj bi dva izgubila življenje med letom 2013 (ni točno definirano kdaj), za tri pa ni bilo možno najti podatkov. Glede na dostopne podatke v letu 2012 ni bilo smrtnih primerov, v letu 2013 35 %, v 2014 dobra polovica in v začetku 2015 13 %. Več kot 20 % Bošnjakov je bilo ubitih v januarju 2014, ko so potekali srditi spopadi za prevlado med uporniškimi skupinami, in sicer med Svobodno sirske vojsko in Al Nusro na eni strani ter Islamsko državo na drugi. Drugi najbolj smrtonosni mesec za Bošnjake je september 2014, kar nekako sovпада s pričetkom zračnih napadov koalicijskih sil pod vodstvom ZDA na položaje IS.

Na podlagi zgornje raziskave ugotavljam, da večina prostovoljcev iz BiH ustreza naslednjemu profilu:

- gre za moškega, starega do 25 let, ki je zagovornik ene od vej izvornega islama (salafizma, vahabizma);
- prihaja iz Federacije BiH, natančneje iz Zeniško-dobojskega kantona;

- bori se v skrajni islamistični skupini Islamska država, ki so jo številne zahodne države in mednarodne organizacije označile kot teroristično organizacijo;
- v sveto vojno v Siriji je odpotoval poleti 2013;
- ob koncu leta 2015 se še vedno nahaja na bojišču;
- pred odhodom v sirske vojne ni imel bojnih izkušenj.

V povezavi s stopnjo in vrsto izobrazbe ter poklicno kvalifikacijo sem našel zelo malo podatkov. Zato navajam podatek Azinovića in Jusića (2015), ki ugotavljata, da ima povprečen prostovoljec iz BiH praviloma nižjo stopnjo izobrazbe. Sam sem med mlajšimi prostovoljci zasledil tudi nekaj posameznikov, ki so študirali na različnih fakultetah v BiH, kar pomeni, da so pred odhodom že imeli najmanj srednjo stopnjo izobrazbe.

6.3 Ugotavljanje korelacije med ekonomskimi kazalci in številom odhodov iz BiH po kantonih

V nadaljevanju raziskave sem ugotavljal, ali in na kakšen način lahko revščina vpliva na število odhodov. Številne študije kažejo, da slaba ekonomska situacija predstavlja ugodno okolje za širjenje radikalizacije med prebivalstvom, na tem mestu pa me zanima, ali se to dejansko odraža pri povečanem številu odhodov.

Za merilo stopnje blagostanja oz. revščine sem izbral dva ekonomska kazalca, in sicer stopnjo brezposelnosti in višino BDP po posameznih kantonih. V raziskavo sem vključil vse kantone iz Federacije, in sicer Sarajevski, Zeniško-dobojski, Tuzlanski, Unsko-sanski, Osrednjebosanski, Hercegovsko-neretvanski, Livanjski, Zahodno-hercegovski, Posavski in Bosansko-podrinjski kanton, izpustil pa sem Republiko Srbsko in distrikt Brčko (op. za lažjo predstavo glej administrativno razdelitev BiH v prilogi A). Podatke o navedenih ekonomskih kazalcih sem črpal iz uradnih evidenc Federalnega zavoda za statistiko BiH, podatke o številu odhodov pa sem pridobil na podlagi medijske analize, ki sem jo izvedel v predhodnem poglavju. Za primerljivost podatkov sem število odhodov po posameznih kantonih normiral na 100.000 prebivalcev. Podatke o številu prebivalcev sem črpal iz zadnjega popisa prebivalstva iz leta 2013. Ostale dejavnike, ki bi lahko vplivali na število odhodov, sem v raziskavi zanemaril.

Tabela 6.2: Podatki, potrebni za izračun korelacije med stopnjo revščine in normiranim številom odhodov

Kantoni	Št. prebivalcev	BDP na preb. v odstotkih glede na povprečje BDP v Federaciji	Stopnja brezposelnosti	Št. prostovoljcev	Normirano število odhodov na 100.000 prebivalcev
Zeniško-dobojski	385.067	83,3	50,8	40	10,39
Sarajevski	438.443	191,0	37,1	21	4,79
Tuzlanski	477.278	73,1	55,1	12	2,51
Unsko-sanski	299.343	60,1	59,2	11	3,67
Osrednje-bosanski	273.149	70,2	51,7	4	1,46
Hercegovsko-neretvanski	236.278	114,6	41,1	1	0,42
Livanjski	90.727	74,1	50,4	1	1,1
Zahodno-hercegovski	97.893	83,1	39,3	0	0
Posavski	48.089	78,0	49,9	0	0
Bosansko-podrinjski	25.336	95,1	37,1	0	0

Vir: Federalni zavod za programiranje razvoja (2014); Agencija za statistiku BiH (2013); predhodna tabela.

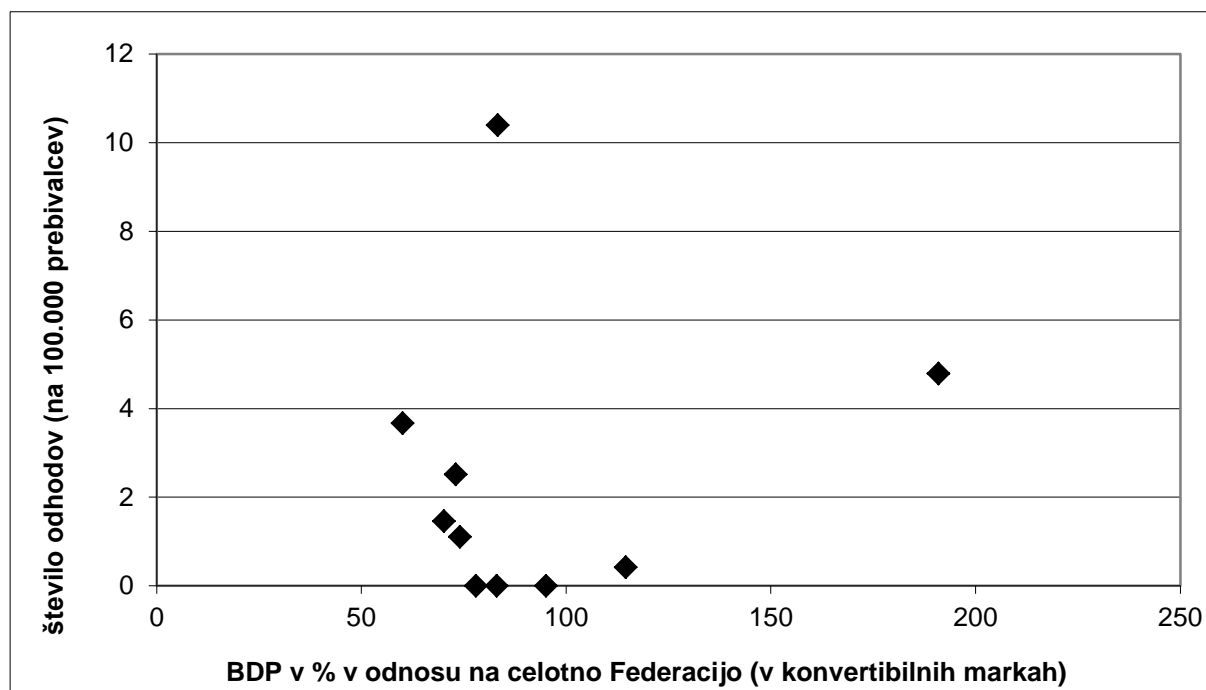
Kot merilo povezanosti med količinama sem izračunal korelacijski koeficient

$$R = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x}) * (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} * \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}},$$

kjer x predstavlja BDP oz. stopnjo brezposelnosti, y pa normirano število odhodov. Indeks i teče po vseh kantonih, \bar{x} predstavlja povprečen BDP oz. povprečno stopnjo brezposelnosti, \bar{y} pa povprečje normiranega števila odhodov.

Izsledke predstavljam v nadaljevanju.

Graf 6.10: Prikaz korelacije med številom odhodov in višino BDP po kantonih

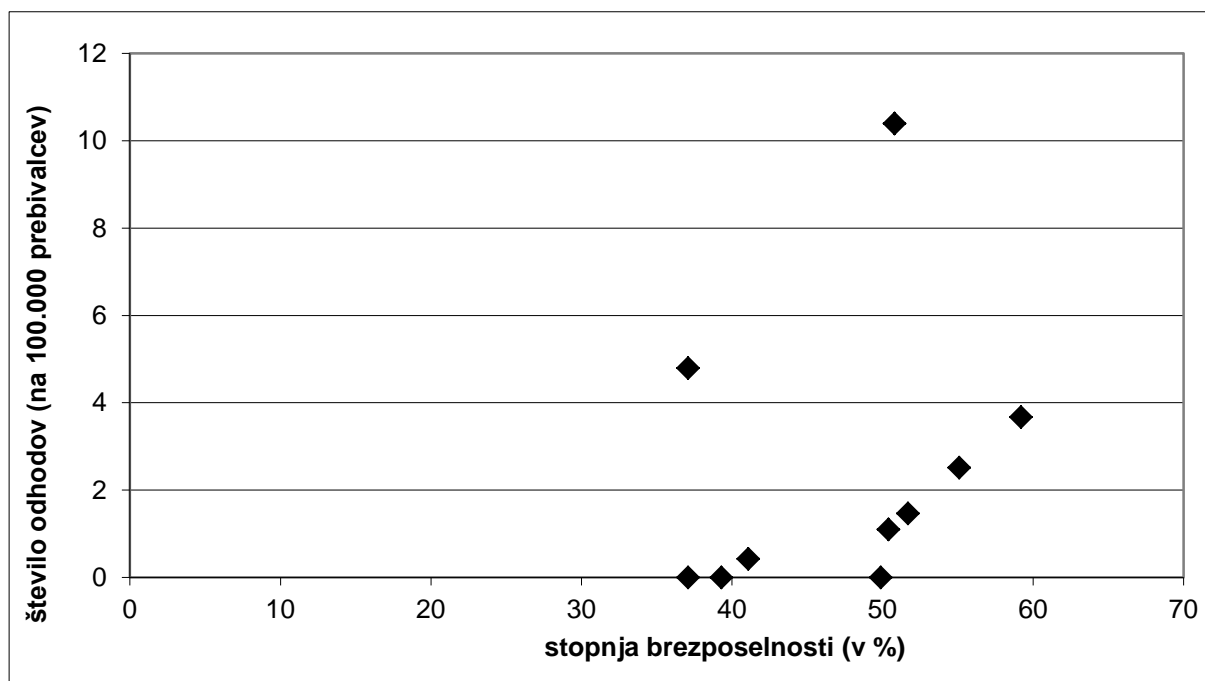

V zgornji grafikon sem vnesel normirano število odhodov iz posameznih kantonov v odvisnosti od BDP. Iz grafikona je razvidno, da število odhodov z naraščajočim BDP upada. Izjema sta Zeniško-dobojski in Sarajevski kanton, kjer je število odhodov glede na druge kantone z nižjim BDP povečano. Iz tega sledi, da v teh dveh kantonih ekonomski dejavnik ni bil ključen pri sprejemanju odločitve za odhod oz. gre razloge za odhod iskati drugje.

Po moji oceni bi bil lahko eden izmed ključnih dejavnikov, zaradi katerih je število prostovoljcev iz teh dveh kantonov znatno višje kot pri ostalih, obstoj močnih salafističnih skupnosti v teh kantonih. Zanimivo je, da se je večina mudžahidov iz vojne v BiH, ki so ostali v državi, naselila prav v Sarajevu in v centralni BiH, v trikotniku med Tuzlo, Zenico in Travnikom. Ti so po vojni ob izdatni podpori Savdske Arabije in Egipta nadaljevali s širjenjem vahabizma ter pozivali k odstranitvi neverniških režimov.

Pri ostalih kantonih je korelacijski koeficient med normiranim številom odhodov in BDP – 0,66, kar kaže na povezanost količin.

Graf 6.11: Prikaz korelacije med številom odhodov in stopnjo brezposelnosti po kantonih

V drugi grafikon sem vnesel normirano število odhodov iz posameznih kantonov v odvisnosti od registrirane stopnje brezposelnosti. Razvidno je, da Zeniško-dobojski in Sarajevski kanton zopet izstopata po številu odhodov, kar ponovno pripisujem vplivu salafističnih skupin (op. čeprav je stopnja brezposelnosti v Sarajevskem kantonu najnižja med vsemi kantoni, je iz tega kantona v Sirijo odšlo bistveno več prostovoljcev kot iz ostalih, z izjemo Zeniško-dobojskega kantona). Za ostale kantone je značilno, da se število odhodov z naraščajočo stopnjo brezposelnosti statistično veča. Za te kantone je korelacijski koeficient med normiranim številom odhodov in stopnjo brezposelnosti 0,86, kar kaže na močno povezanost opazljivk.

Na podlagi zgornjih ugotovitev sem prišel do naslednjega sklepa: korelacija med številom odhodov in stopnjo revščine, ki sem jo kvantificiral z BDP oz. stopnjo brezposelnosti, obstaja. Revščina vsekakor vpliva na število odhodov, vendar pa v kantonih, v katerih je vpliv salafističnih skupin močan, ni ključen oz. najpomembnejši dejavnik.

7 ODZIV IN UKREPI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ IN DRŽAV NA ZAHODNEM BALKANU

Mednarodne organizacije, kot sta OZN in EU, so fenomen tujih borcev prepoznale kot glavno prioriteto boja proti terorizmu in s tem v povezavi sprejele nove resolucije, priporočila in ukrepe, kljub temu pa glavno breme in odgovornost za reševanje teh izzivov ostaja na državah samih.

7.1 OZN

Varnostni svet OZN je na svoji 7272. seji 24. septembra 2014 soglasno sprejel Resolucijo 2178 (2014). V njej obsoja nasilni ekstremizem in zavezuje države članice ZN, da skladno z mednarodnim pravom preprečijo vsakršno novačenje, organiziranje, transportiranje ali opremljanje posameznikov, ki potujejo v tujo državo (op. katerokoli državo, kjer nimajo rezidence oz. državljanstva) z namenom izvajanja, načrtovanja ali sodelovanja v terorističnih aktivnostih.

Zaradi vzpostavljanja novih mednarodnih terorističnih mrež kot posebno in nujno potrebo Resolucija izpostavlja preprečevanje odhodov in podpore tujim terorističnim borcem, ki so povezani z Islamsko državo Iraka in Levanta (op. ISIL, danes IS), Fronto al Nusra ter ostalimi skupinami, ki so se povezale ali odcepile od Al Kaide. V tem kontekstu Resolucija 2178 (2014) države tudi zavezuje, da vzpostavijo pravne sisteme, ki bodo omogočali kazenski pregon za tiste, ki potujejo, usposablajo, financirajo ter zagotavljajo logistično podporo terorizmu, prav tako pa tudi njihovo sankcioniranje kot resno obliko kriminalnega dejanja.

Resolucija med drugim tudi predvideva, da države preprečijo vstop ali tranzit oseb, za katere imajo verodostojne informacije, da so povezane s terorizmom, razen tistih, katerih prisotnost v matičnih državah je nujna za nadaljevanje oz. izpeljavo sodnih postopkov. Resolucija članice OZN tudi poziva, da od letalskih družb vnaprej zahtevajo podatke o potnikih, na podlagi katerih bi pristojni organi lahko pravočasno odkrili poskus vstopa ali tranzita oseb, ki se nahajajo na sankcijskih listah.

7.2 EU

Kot je razvidno iz izjav visokih predstavnikov EU in tudi voditeljev posameznih držav, problematika tujih borcev predstavlja eno od prioriteta na področju boja proti terorizmu. To dokazuje tudi dejstvo, da so tovrstna vprašanja od začetka leta 2013 redna točka na dnevnem redu sej Sveta EU in zasedanj Evropskega sveta (Svet Evropske unije, 2015a), pa tudi na vseh nižjih ravneh v okviru delovnih skupin, ki se ukvarjajo z varnostno problematiko EU.

EU je 16. marca 2015 sprejela Regionalno strategijo EU za Sirijo in Irak ter za odziv na grožnjo skupine ISIL/Daiš (Svet Evropske unije, 2015b), v kateri se zavzema za mirno politično tranzicijo v Siriji, podporo iraškim oblastem ter rešitev vprašanja Kurdiv. V strategiji ostro obsoja aktivnosti IS. Posebej se zavzema za osamitev te skupine in izrazi podporo vojaški akciji globalne koalicije proti IS v skladu z mednarodnim pravom. Kot eno od varnostnih prioriteta navaja tudi zaježitev prihodov tujih prostovoljcev ter preprečevanje financiranja in oboroževanja te skupine.

Na področju boja proti tujim terorističnim borcem je koordinator EU za boj proti terorizmu Gilles de Kerchove v letu 2013 predlagal 22 ukrepov, ki jih je možno vsebinsko razdeliti v šest ločenih sklopov (Rand in Vassalo 2014; Bakowski in Puccio 2015):

- Potrebno bi bilo **boljše razumevanje fenomena tujih borcev**.
- **Prevenција radikalizacije** – v tem okviru je bila junija 2014 revidirana Strategija EU za boj proti radikalizaciji in novačenju za terorizem iz leta 2005. Da bi pri preprečitvi radikalizacije in nasilni ekstremizem v Evropi, bi morali učinkoviteje povezati različne akterje na terenu (varnostne strokovnjake, socialne delavce, znanstvenike, nevladne organizacije itd.). Zato so ustanovili Mrežo **EU za ozaveščanje o radikalizaciji** (ang. *Radicalisation Awareness Network – RAN*). Mreža je razdeljena v osem tematskih skupin, njihova skupna priporočila in ocene pa posredujejo najvišjim političnim predstavnikom (Evropska komisija 2013). Na področju prevencije radikalizacije preko interneta je CTC predlagal izvedbo forumov za predstavnike EU, držav članic ter gospodarstvenikov, kjer bi obravnavali tovrstne teme. Zavzel se je tudi za aktivnejšo vlogo posameznih EU institucij (med njimi Europol) za odkrivanje ekstremističnih vsebin na spletu z namenom njihove odstranitve. V povezavi z odkrivanjem radikaliziranih posameznikov na internetu je bila podana tudi

kontroverzna pobuda, preko katere bi bila internetna in telekomunikacijska podjetja z oblastmi dolžna deliti šifrirne kode.

- **Odkrivanje sumljivih potovanj;** eno od glavnih orodij na tem področju naj bi predstavljala vzpostavitev skupne **Evidence podatkov o letalskih potnikih (ang. *Passenger Name Record* – PNR)**. V tem primeru naj bi šlo za zbiranje, uporabo in shranjevanje podatkov o osebah, ki z mednarodnimi letalskimi povezavami potujejo v in iz EU. Predlog je s sklicevanjem na varovanje osebnih podatkov aprila 2013 zavrnil parlamentarni Odbor za državljanske svoboščine, pravosodje in notranje zadeve. Sisteme za nadzor potnikov so na nacionalni ravni že vzpostavile nekatere članice EU. Do novembra 2014 pa je Evropska komisija v 15 državah EU sofinancirala oblikovanje posebnih enot za zbiranje informacij o potnikih (ang. *Passenger Information Units* – PIU).
- **Preiskave in pregon;** na ravni EU pravni okvir na področju boja proti terorizmu določa Okvirni sklep Sveta 2002/475/PNZ ter njegovi amandmaji, sprejeti v Okvirnem sklepu Sveta 2008/919/PNZ, z dne 28. 11. 2008. Slednji državam članicam nalaga, da inkriminirajo javno spodbujanje k izvedbi terorističnih dejanj, novačenju za terorizem, prav tako tudi organizacijo usposabljanja (op. ne pa tudi udeležbe na usposabljanjih) za teroristične aktivnosti. Na podlagi sklepov Sveta za pravosodje in notranje zadeve iz oktobra 2014 bodo v povezavi s tujimi borci v luči Resolucije OZN 2178 (2014) pripravili oceno ustreznosti dokumenta 2008/919/PNZ, dogovarjajo pa se tudi o skupni implementaciji Resolucije vseh držav EU.
- **Povratniki.**
- **Sodelovanje s tretjimi državami;** o problematiki tujih borcev EU vodi politični dialog s tretjimi državami, vključno s Turčijo, ZDA, Savdsko Arabijo, Rusijo, Kanado in OZN. Do izmenjave informacij prihaja tudi v okviru Frontexa, Eurojusta in Europol, pa tudi preko ostalih ustaljenih mednarodnih formatov (npr. Globalnim protiterorističnim forumom – GCTF).

Ukrepe protiterorističnega koordinatorja je na zasedanju junija 2013 potrdil Svet za pravosodje in notranje zadeve, Evropski svet pa je na tej podlagi 30. avgusta 2014 sprejel sklep, s katerim so se zavezali k čim hitrejši implementaciji sprejetih ukrepov (Bakowski in Puccio, 2015).

7.3 Ukrepi vlad držav Zahodnega Balkana – sprememba zakonodaje, preiskave

V tem poglavju bom predstavil prizadevanja držav Zahodnega Balkana za zaježitev odhodov njihovih državljanov na tuja bojišča. Pri tem se ne bom poglobljal v sistemsko ureditev boja proti terorizmu v posameznih državah in ne v njihove glavne nosilce tega boja.

Predvsem me je zanimalo, katere ukrepe so sprejele države na tem področju, kar mi bo omogočilo uvid v odnos oblasti do reševanja tega problema, kdo so glavni akterji v teh procesih ter kakšen vpliv imajo njihovi ukrepi na ustavitev ali zaježitev teh odhodov.

Oblasti so se že v zgodnji fazi konflikta pričele zavedati tveganj, ki jih odhodi njihovih državljanov v sirska vojno predstavljajo za varnost njihovih držav.²³ Kljub temu pa, kot ugotavlja Bogdanovski (2014, 1), so ta problem nekako držale v tajnosti vse dotlej, dokler niso pričele v javnost curljati informacije o smrtnih žrtvah med njihovimi državljani na bojišču.

Države na Zahodnem Balkanu so se problema odhodov na tuja bojišča ter posledičnih povratkov pričele lotevati na sistemski ravni. Vse, razen Hrvaške, so v zadnjih letih spremenile oz. dopolnile kazensko zakonodajo, ki inkriminira odhode njihovih državljanov na tuja bojišča oz. vsakršno sodelovanje v paravojaških enotah ter tudi pomoč pri pripravah pred odhodom, kar nazorno prikazuje tabela v nadaljevanju.

²³ Ti odhodi po moji oceni predstavljajo le vrh ledene gore in kažejo na razmah radikalnih islamističnih gibanj v posameznih državah, katerih predstavniki so bili v bližnji preteklosti vpleteni v številne varnostne incidente v regiji. Bombni napad na policijsko postajo v Bugojnu junija 2010, streljanje na veleposlaništvo ZDA v Sarajevu oktobra 2011 in strelski obračun s policisti na policijski postaji v Zvorniku aprila 2015 so le nekateri od njih.

Tabela 7.1: Sistemska ureditev boja proti novačenju tujih prostovoljcev in povratnikom v državah Zahodnega Balkana

Država	Sprejem dopolnitev v Kazenskem zakoniku	Protiteroristične operacije in aretacije	Programi deradikalizacije in reintegracije povratnikov
Hrvaška	ne	ne	ne
BiH	da	da	ne
Srbija	da	da	ne
Črna gora	da	ne	ne
Makedonija	da	da	ne
Kosovo	da	da	ne
Albanija	da	da	ne

Vir: Tabela je ažurirana na podlagi podatkov iz Bogdanovski (2014, 3).

Po pregledu amandmajev h kazenski zakonodaji Bogdanovski (2014, 2) ugotavlja, da med državami vsebinsko ni bistvenih razlik, morda še najbolj glede dolžine predvidenih zapornih kazni. Tako makedonski kazenski zakonik določa minimalno štiri do pet let zaporne kazni, v BiH pa se predviden razpon kazni giblje od enega do desetih let. V Albaniji je po novi kazenski zakonodaji maksimalna zagrožena kazen 10 let, na Kosovu pa ta znaša kar 15 let.

Zakonodajnim spremembam so sledile aretacije oz. pridržanja osumljenih in v primeru zadostnih dokazov sama uvedba sodnih postopkov. V nadaljevanju bom poleg ukrepov na pravnem področju predstavil tudi večje protiteroristične operacije in akcije po posameznih državah (op. v analizi nisem upošteval Črne gore in Hrvaške, saj tam doslej ni bilo večjih varnostnih operacij, kar pa je na nek način razumljivo glede na dejstvo, da so se ju ti varnostni problemi v primerjavi z ostalimi državami v regiji najmanj dotaknili).

7.3.1 BiH

BiH je bila prva država na Zahodnem Balkanu, ki je sprejela dopolnitve k obstoječemu Kazenskemu zakoniku glede nezakonitega organiziranja ali sodelovanja v tujih paravojaških in parapolicijskih bojnih formacijah.

7.3.1.1 Sprejem dopolnitev Kazenskega zakonika

Na podlagi 4. člena (točka 4a) Ustave Bosne in Hercegovine je parlamentarna skupščina BiH na 67. zasedanju 28. maja 2014 in 38. zasedanju Doma narodov 6. junija 2014, sprejela zakon o dopolnitvi Kazenskega zakona BiH, po katerem je bil v 162. členu dodan podčlen 162b, ki se glasi:

Kdor v nasprotju z Zakonom o obrambi BiH ali Zakonom o službi v oboroženih silah BiH organizira, upravlja, usposablja, opremlja ali mobilizira posameznike ali skupine ljudi s ciljem pridruževanja na kakršenkoli način tuji vojaški, tuji paravojaški ali tuji parapolicijski formaciji, ki deluje izven BiH, se kaznuje z zaporno kaznijo v dolžini najmanj petih let.

Kdor se na katerikoli način pridruži tuji vojaški, tuji paravojaški ali tuji parapolicijski formaciji, ki se je urila, opremljala ali mobilizirala na način, kot to predvideva 1. odstavek tega člena, se kaznuje z zaporno kaznijo v dolžini najmanj treh let.

Kdor kupuje ali pripravlja sredstva, odpravlja ovire, načrtuje ali se dogovarja z ostalimi, novači ostale osebe ali opravlja katerokoli drugo aktivnost, s katero se ustvarjajo pogoji za neposredno storitev definiranega kaznivega dejanja, se kaznuje z zaporno kaznijo v dolžini od enega do desetih let.

Kdor javno, preko sredstev množičnega obveščanja, distribuira ali na katerikoli drugi način posreduje sporočilo javnosti s ciljem pozvati druge osebe k storitvi definiranega kaznivega dejanja, se kaznuje z zaporno kaznijo v dolžini od treh mesecev do treh let.

Storilec kaznivega dejanja iz prvega odstavka tega člena, ki z razkritvijo skupine prepreči storitev kaznivega dejanja ali odkrije skupine pred storitvijo kaznivega dejanja, se kaznuje z zaporno kaznijo v dolžini od šest mesecev do treh let, lahko pa se kazni tudi izogne.

Odredbe tega člena ne veljajo za osebe, ki so na zakonit način pridobile državljanstvo tuje države, ki jo je priznala BiH, in služijo v njeni vojski ali njenih vojaških formacijah ter tiste, ki služijo v vojaških formacijah pod nadzorom mednarodno priznanih vlad s strani Združenih narodov, ki so bile oblikovane na podlagi zakona.

Zakon je stopil v veljavo osmega dne od dneva objave v uradnem listu BiH 6. junija 2014.

7.3.1.2 Pomembnejše protiteroristične operacije

Na podlagi odločbe sodišča in tožilstva BiH je več kot 200 policistov Državne agencije za preiskave in zaščito BiH (SIPA) 3. septembra 2014 v jutranjih urah na širšem področju BiH izvedlo akcijo kodnega naziva **Damask**, v okviru katere so aretirali 16 oseb. Poleg šestnajsterice so dodatno aretirali še 15 oseb, ki so bile v času preiskave na kraju dogodka (SIPA BiH 2014).

Preiskave so izvedli na 17-ih različnih lokacijah na področju Sarajeva, Kiseljaka, Zenice, Maglaja (vasi Ošve in Gornja Bočinja), Srebrenika (Gornja Maoča), Zvornika, Tuzle, Kalesije, Banovićeve, Bužima in Teslića. Aretacije so izvedli zaradi suma storitve kaznivega dejanja terorizma, konkretno (SIPA BiH 2014):

- financiranja terorističnih aktivnosti,
- javnega spodbujanja oz. promocije terorističnih aktivnosti,
- novačenja za teroristične aktivnosti,
- organiziranja terorističnih skupin,
- sodelovanja v oboroženih bojih v Siriji in Iraku na strani radikalnih terorističnih skupin in organizacij, kot so IDIŠ (Islamska država Iraka in Šama), ISIL (Islamska država Iraka in Levanta), Jabhat al Nusra in druge.

Akcija je potekala v sodelovanju s pripadniki Obveščevalno-varnostne agencije BiH (OSA), Ministrstva za notranje zadeve republike Srpske, Policije iz okrožja Brčko ter posameznih MNZ iz Zeniško-dobojskega, Tuzlanskega, Unsko-Sanskega in Sarajevskega kantona. V navedeni akciji so zasegli manjšo količino orožja, streliva in vojaške opreme, zasegli pa so tudi propagandni material, računalnike in računalniško opremo, mobilne telefone, SIM kartice in še nekatere druge predmete (SIPA BiH 2014).

Aretirane osebe so najprej privedli v službene prostore SIPA, kjer so nadaljevali kriminalistično preiskavo, nato pa jih v nadaljnji postopek predali tožilstvu. Akcija je rezultat večletnih intenzivnih aktivnosti pristojnih organov na področju boja proti terorizmu (SIPA BiH 2014).

Po informacijah iz medijev je bil med aretiranimi tudi radikalni imam iz Bužima Bilal Bosnić, ki se je na sojenju februarja 2015 izrekel za nedolžnega. Obtožnica ga bremeni, da je leta 2013 in 2014 kot član vahabitske skupnosti, ki deluje zunaj struktur Islamske skupnosti BiH v

nekaj mestih, kot sta Velika Kladuša in Gornja Maoča, propagiral in širil islamski radikalizem ter javno spodbujal mladeniče v BiH k priključitvi Islamski državi. V njih naj bi somišljenike pozival, da naj se pripravijo na vzpostavitev islamskih zakonov in umrejo kot pravi muslimani. Kot ugotavlja tožilec Dubravko Čampara, so se mnogi dejansko odzvali njegovim pozivom in tam umrli (MMC 2015).

V nadaljevanju operacije Damask pod nazivom **Damask II** je SIPA 13. novembra 2014 izvedla hišne preiskave na področju Sarajeva, Kaknja, Živinic, Maglaja in aretirala 11 oseb, ki jih sumijo javnega pozivanja, novačenja in financiranja terorističnih aktivnosti ter organiziranja in pridruževanja paravojaškim in parapolicijskim formacijam v Siriji in Iraku. V akciji je sodelovalo več kot 100 pripadnikov policije, v njej pa so poleg SIPA sodelovale še Obveščevalno-varnostna služba BiH ter ministrstva za notranje zadeve iz Zeničko-dobojskega, Sarajevskega in Tuzlanskega kantona. Tožilstvo je v izjavi za javnost sporočilo, da so v obširni in temeljiti preiskavi, ki so jo izvajali tudi v sodelovanju s tujimi državami, pridobili dokaze, da je večina aretiranih v letu 2013 bivala na področju Sirije in sodelovala v oboroženih spopadih (Nezavisne novine 2014).

Več sto policistov in pripadnikov posebnih enot Ministrstva za notranje zadeve Republike Srbske je 6. maja 2015 v protiteroristični akciji pod kodnim imenom **Ruben** izvedlo preiskave na 32 različnih lokacijah na območju RS, in sicer na področju Banjaluke, Gradiške, Šipova, Prijedora, Novoga Grada, Kozarske Dubice, Teslića, Doboja, Vukosavlja, Višegrada, Srebrenice in Vlasenice. Pri tem so aretirali 31 oseb, enajst od njih pa predali Specializiranemu tožilstvu RS v nadaljnjo obravnavo. Med njimi naj bi bili posamezniki, ki so že bili na sirske bojišču, tisti, ki so se odpravljali tja, ter osebe, vpletene v novačenje. Glede na podatke MNZ RS je bila operacija izvedena zaradi suma, da so aretirani pripravljali teroristične napade na institucije Republike Srbske in njihove predstavnike. V operaciji so zaplenili več sto kosov orožja, bomb in ostalih eksplozivnih sredstev, maskirne uniforme ter propagandna gradiva za novačenje posameznikov v salafistične skupnosti. Navedeno akcijo so izvedli le teden dni po napadu salafista Nerdina Ibrića na policijsko postajo v Zvorniku, v kateri je poleg napadalca življenje izgubil en policist, dva pa sta bila ranjena (Mišljenović 2015; Mondo 2015b; Jokić 2015).

V BiH je zaradi pretekle vojne in specifične ureditve prisotno veliko politiziranja, tudi na področju boja proti terorizmu. Akcija Ruben je še zaostrela že tako pregrete medetnične napetosti v BiH. Na aretacije so se ostro odzvali predvsem nekateri politiki iz Federacije.

Nekdanji minister za varnost Sadik Ahmetović trdi, da gre za zastraševanje povratnikov in klasično preganjanje Bošnjakov na področju Republike Srbske, Stranka demokratske akcije (SDA) pa je prepričana, da akcija ni potekala v skladu z zakonom, na to pa kaže tudi podatek, da v akcijo niso bile vključene pristojne državne službe (Huseinović 2015).

Varnostne sile BiH so na predlog državnega tožilstva 22. decembra 2015 izvedle še eno obsežno protiteroristično operacijo pod imenom **Rez**, ki pa sem jo že predstavil v poglavju 5.3.6.2.

7.3.2 Srbija

Srbske oblasti so doslej v povezavi z novačenjem oz. sodelovanjem v sirski vojni izvedle eno protiteroristično operacijo, in sicer 8. marca 2014 v Novem Pazarju, ko so v bliskoviti akciji aretirale dva pripadnika salafističnih gibanj. Oba naj bi bila že dlje časa vodji lokalne islamistične skupine Furkan, ki je nekakšna izpostava salafistične kolonije iz Gornje Maoče v BiH. Oblasti ju sumijo, da sta bila vpletena v organiziranje in pošiljanje mladih prebivalcev Sandžaka na sirsko bojišče. Eden od njiju naj bi tudi sam v dneh po aretaciji nameraval oditi na sirsko bojišče, vendar ni jasno, ali naj bi tja odpeljal novo skupino ali pa se šel boriti tudi sam. Član Furkana je bil tudi Mevlid Jašarević, ki je streljal na veleposlaništvo ZDA v Sarajevu, vendar so vodilni člani te skupine njegovo dejanje javno obsodili (Ničiforović 2014). Kot še navaja Ničiforović, naj bi vodilni člani Furkana od začetka sirske vojne po navodilih in ob finančni podpori iz tujine novačili prostovoljce za Islamsko državo v Siriji.

7.3.3 Kosovo

Kosovska policija je na podlagi ocene, da njihovo delovanje ogroža nacionalno varnost in ustavno ureditev, 11. avgusta 2014 izvedla akcijo, v kateri so aretirali 40 oseb s področja Prištine, Peći, Gnjilan, Uroševca, Prizrena in Kosovske Mitrovice. V skupno 60-ih hišnih preiskavah so odkrili in zaplenili več kosov orožja in eksploziv. Po navedbah tožilca Blerima Isufaja je večina prijetih sodelovala v sirski oz. iraški vojni kot pripadniki Islamske države in Al Nusre, policija pa je njihovo delovanje spremljala več kot dve leti. Operacijo so izvedli teden dni po tem, ko so mediji poročali o 16 žrtvi med kosovskimi Albanci v Siriji in Iraku, 18-letnem fantu z vzhodnega dela Kosova (B92 2014; Aljazeera 2014).

V drugi večji operaciji, ki je sledila, so v povezavi s Sirijo 17. septembra 2014 aretirali še 15 oseb, med njimi vsaj devet imamov iz različnih mošej po državi, ki delujejo v okviru Uradne

islamske skupnosti. Med njimi naj bi bila tudi imam Velike mošeje v Prištini in predstavnik ene od političnih strank, ki zagovarja islamske vrednote (Bytyci 2014b). Tej operaciji so sledile še posamezne aretacije povratnikov in oseb, osumljenih terorizma, ki pa za samo razumevanje teh procesov niso ključnega pomena.

7.3.4 Albanija

Albanske oblasti so zaradi sumov novačenja prostovoljcev v skupine v Siriji, ki so povezane z Al Kaido, 11. marca 2014 aretirale sedem oseb, ob tem pa zasegle avtomatsko puško, ročno granato in nekaj sto nabojev. Med aretiranimi sta bila tudi imama dveh mošej v Tirani. Eden od njiju je v svojih pridigah, objavljenih na spletni strani Youtube, zagovarjal aktivnosti Islamske države in Al Nusre v Siriji kot edini pravi predstavnici muslimanov, medtem ko je Svobodno sirsko vojsko opredelil kot skupino, ki nima nič opraviti z islamom. Eden od ubitih Albancev v Siriji je pred odhodom redno obiskoval Ballovo mošejo, ki se nahaja v revnejšem predelu Tirane in deluje izven ustroja uradne islamske skupnosti (Likmeta 2014).

Glede na poročanje Independent Balkan News Agency, ki se sklicuje na vire v albanskem vrhovnem tožilstvu, naj bi skupina Albancev in kosovskih državljanov vzpostavila džihadistične celice tudi v Italiji, preko katerih novačijo prostovoljce za Islamsko državo. Pripadniki teh celic so v Italiji prijavljeni kot tuji delavci in delujejo v Rimu, Sieni, Lucci in Milanu. Najbolje organizirana celica deluje v četrti Centocelle v Rimu. Nove rekrute nato preko Albanije, Grčije in Turčije odpeljejo v Sirijo. Pomembno vlogo pri koordinaciji aktivnosti novačenja naj bi kljub prestajanju zaporne kazni imela zgoraj navedena imama iz Tirane, ki so ju finančno podpirali premožnejši posamezniki iz Albanije, Kosova in Makedonije (Independent Balkan News Agency 2015).

Prvega julija 2015 so italijanske protiteroristične enote v skupni akciji z albansko policijo v Bergamu, Grossetu in Milanu ter albanskem mestu Lushnjë, ki leži 70 km južno od Tirane, aretirale 10 oseb (pet Albancev, štiri Italijane in enega Kanadčana), za katere sumijo, da so novačile prostovoljce za Islamsko državo (Carlino in Imeri 2015).

7.3.5 Makedonija

Na podlagi suma novačenja in organiziranja odhodov prostovoljcev v paravojaške formacije na Bližnjem vzodu je bila 6. avgusta 2015 izvedena policijska akcija pod nazivom **Celica** (Ćelija). Preiskave so izvajali v 21 objektih na področju Skopja, štirih v Gostivarju ter po

enem v Strugi, Tetovu in Kumanovu. Med glavnimi objekti preiskave sta bili džamiji Tutunsuz in Jahja Paša v Skopju, ki po informacijah Uradne islamske skupnosti nista pod njihovim nadzorom, internetna kavarna Gazi Babe ter dve nevladni organizaciji. Pri tem je bilo aretiranih devet oseb, 27 pa se je aretacijam izognilo (pogrešani). Makedonski minister za notranje zadeve Mitko Čavkov je v izjavi za javnost povedal, da gre za osebe različnih nacionalnosti, po njegovi oceni se je dvajset osumljenih v času akcije nahajalo v Siriji. Zbiranje dokazov se je pričelo septembra 2014 in trajalo do julija 2015, aretirane pa so privedli pred kazensko sodišče (Schindler 2015; Mitrović 2015).

Med aretiranimi je bil tudi imam iz Skopja, ki ga policija na podlagi zbranega dokaznega gradiva ocenjuje kot enega od ideologov novačenja in organiziranja odhodov v paravojaške formacije na krizna žarišča. Po oceni Čavkova so bile iskane osebe povezane s skupino 16-ih makedonskih državljanov, ki so v zadnjih letih izgubili življenje v bojih v Siriji in Iraku, akcijo pa naj bi izvedli zaradi možnosti napadov povratnikov na ozemlju Makedonije (Mitrović 2015).

7.3.6 Ocena sprejetih ukrepov

Zgoraj navedene protiteroristične operacije so deloma odkrile strukturo in delovanje ekstremističnih mrež v teh državah. Glede na ciljne osebe teh aretacij bi lahko potrdil predhodne ugotovitve, da igrajo v teh strukturah pomembno vlogo lokalni imami, med katerimi je veliko takšnih, ki so se izobraževali na Bližnjem vzhodu in so tesno povezani z islamskimi dobrodelnimi in kulturnimi društvi, ki so sponzorirana iz tujine.

Kakšen učinek bodo imeli ti ukrepi na aktivnosti zagovornikov radikalnih idej, je zaenkrat težko napovedati. Kljub temu nekateri primeri kažejo, da gre predvsem za kratkoročne uspehe, ki pa trendov ne bodo povsem ustavili.

To potrjuje kosovski primer, kjer v obdobju neposredno po policijskih aretacijah domnevnih tujih borcev in radikalnih imamov sicer ni bilo zaznati novih odhodov, le nekaj mesecev kasneje (januarja 2015) pa je v Sirijo odpotovalo kar 16 oseb, kar je približno 7 % vseh kosovskih državljanov v Siriji. Ob tem je treba dodati, da bi bilo njihovo število še višje, če nekaterih odhodov ne bi preprečili kosovski varnostni organi (Kursani 2015, 26).

Proaktivni pristop in ukrepi pa so odkrili še nekatere pomanjkljivosti. Nekateri varnostni analitiki, med njimi Bogdanovski (2014), namreč ugotavljajo, da se države večinoma

problema lotevajo na represivni ravni, premalo pa je poudarka na preventivnih ukrepih, v katerih bi morale poleg različnih državnih institucij sodelovati tudi nevladne organizacije in širša civilna družba. Prav tako zahodnobalkanske oblasti ne ponujajo programov deradikalizacije ter kasnejše rehabilitacije in reintegracije nekdanjih prostovoljcev, ki se je v nekaterih zahodnoevropskih državah izkazala za ključno pri celovitem in trajnejšem reševanju tega problema.

8 VPLIV SIRSKÉ KRIZE NA RAZMERE V SLOVENIJI

Tako kot večina ostalih evropskih držav tudi Slovenija ni imuna na dogodke v Siriji in je tako zgodovinsko kot tudi ekonomsko tesno povezana z državami na Zahodnem Balkanu, nekdanjimi republikami skupne države Jugoslavije. Po popisu prebivalstva iz leta 2002 je v Sloveniji živelo 47.488 muslimanov oz. 2,4 % tedanje populacije v državi. Za razliko od drugih muslimanskih skupnosti v Zahodni Evropi gre za dokaj homogeno skupino, v kateri so skoraj izključno suniti. Med njimi s 73 % prevladujejo Bošnjaki, od večjih etničnih skupin pa jim sledijo samo še Albanci z 12 % (Pašić 2006, 13, 17, 77).

Prve večje skupine muslimanov so se pričele na slovensko ozemlje naseljevati v začetku 60-ih let prejšnjega stoletja. V večini primerov so bili motivi za notranje selitve ekonomski, saj je proces industrializacije zahteval vedno več delovne sile, potrebe pa so se pojavile tudi v drugih panogah, npr. gostinstvu in turizmu (Pašić 2006, 75).

Muslimani so v Sloveniji dobro integrirani, tudi Uradna islamska skupnost nekako živi v sožitju z družbo in ostalimi verskimi skupnostmi. Kljub temu pa, tako kot večina ostalih evropskih držav, ni imuna na dogodke v Siriji. Po navedbah Lobnikarja (Odmevi 2016) tudi pri nas potekajo aktivnosti novačenja za radikalne islamske skupine, kar potrjujejo tudi različne medijske navedbe, da se je v Siriji borila tudi manjša skupina prostovoljcev iz Slovenije (op. točni podatki niso znani, število pa se giblje med tri in pet, Planet Siol 2014).

Slovenija kljub odhodom in vročim parlamentarnim razpravam doslej ni spreminjala kazenskega zakonika. Takratni direktor Uprave uniformirane policije Marjan Fank je v izjavi za medije pojasnil, da obstoječa zakonodaja ne inkriminira same udeležbe v vojaških operacijah v tujini oz. sodelovanje v tujih vojskah, zato odhodov in sodelovanja v tujih radikalnih uporniških skupinah ni možno enačiti s kaznivim dejanjem terorizma. Kljub temu so enega od preiskovancev ovadili zaradi nezakonite posesti orožja in ga izpustili na prostost (Planet Siol 2014).

Po številnih medijskih poročanjih glede odhodov so se odzvali nosilci najvišjih političnih funkcij in v en glas zatrjevali, da je teroristična ogroženost Slovenije v primerjavi z nekaterimi zahodnoevropskimi državami (Francija, Velika Britanija, Italija) nizka.

Z njihovimi ocenami se strinja tudi Šterbenc (Stojiljković 2015), kar utemeljuje z naslednjimi dejstvi:

- Vodstvo IS pogosto poziva svoje simpatizerje, naj izvajajo napade na cilje v državah, ki sodelujejo v vojaški operaciji na njihove položaje v Siriji in Iraku, Slovenija pa v teh akcijah ne sodeluje.
- Slovenija ni nekdanja kolonialna sila, ki bi v preteklosti izvajala nasilna dejanja proti muslimanom, kot so to storile nekatere druge države, npr. preko brutalnih zatiranj domačinov v kolonijah v muslimanskem svetu. Muslimani v Sloveniji, ki povečini prihajajo iz BiH in Kosova, v preteklosti niso bili podvrženi kolonialni vladavini, zato so bistveno manj prizadeti ob vojaških intervencijah zahodnih držav v muslimanskem svetu.
- Muslimani v Sloveniji so pripadniki sunitske pravne šole Hanafi, ki pri interpretaciji in uporabi islamskega prava temelji na racionalizmu in neodvisni presoji, medtem ko na drugi strani muslimani v Franciji, ki so prišli iz Alžirije, Tunizije, Maroka, zagovarjajo sunitsko pravno šolo Maliki, ki je v svojem bistvu zelo tradicionalistična, rigidna, bistveno manj poudarka pa namenja razumu.
- Muslimani v Sloveniji so bolj integrirani, večina govori slovensko, ne nazadnje pa so pretekle generacije tudi same bistveno pripomogle h graditvi Slovenije po drugi svetovni vojni.

Slovenija pa je po mnenju nekaterih tujih strokovnjakov pomembna z vidika tranzita na sirsko bojišče. Holman (2014, 11) ugotavlja, da preko Slovenije poteka ena od pomembnih tranzitnih poti zahodnobalkanskih prostovoljcev v Sirijo. Ti iz BiH preko Slovenije potujejo do Avstrije, od tod pa preko letalskih povezav do Turčije. Da je Slovenija tranzitna država za džihadiste, ugotavljata tudi Azinović in Jusić (2015), ki navajata, da bošnjaški prostovoljci zaradi nove zakonodaje in poostrenih varnostnih ukrepov v njihovi državi vse pogosteje izbirajo nove poti, med drugim tudi preko ljubljanskega letališča.

9 SKLEP

Skozi nalogo sem poskušal dobiti odgovor na vprašanje, zakaj se nekateri ljudje tako zlahka in relativno hitro radikalizirajo do te mere, da odpotujejo v neznano državo, se pridružijo skrajnim skupinam, kjer lahko sodelujejo v vojnih zločinih ne le proti oboroženim nasprotnikom, pač pa tudi proti civilnemu prebivalstvu, humanitarnim delavcem, novinarjem in ostalim ranljivim skupinam, ki se znajdejo v konfliktu. Preprostega ali enoznačnega odgovora ni. Lahko pa sklenem, da so ti vsaj na Zahodnem Balkanu do neke mere rezultat družbene in ekonomske krize v novonastalih državah, po drugi strani pa večletnega sistematičnega širjenja idej izvirnega islama in drugačnih verskih praks arabskih držav.

V povezavi s postavljenimi hipotezami ugotavljam naslednje:

Hipoteza 1: Večino prostovoljcev z Zahodnega Balkana so pri odločitvi za odhod v sirsko vojno vodili predvsem versko-ideološki motivi.

Da navedena hipoteza vzdrži, potrjujejo navedbe različnih tujih in domačih medijev, da v Sirijo v glavnem odhajajo predstavniki različnih struj izvirnega islama. Na to kažejo tudi ugotovitve iz moje raziskave, iz katerih izhaja, da vsi tisti, za katere je znano, kateri uporniški skupini so se pridružili, pripadajo radikalnim islamističnim in salafističnim bojnim skupinam. Na istem mestu pa je treba dodati, da v Sirijo v glavnem odhajajo versko neizobraženi posamezniki iz sekulariziranih muslimanskih družin, ki niso živele skladno z islamskimi nauki in običaji in so šele v zadnjem obdobju privzeli tovrstne interpretacije islama. Prav tako so posamezniki z Zahodnega Balkana v Sirijo odhajali že v drugi polovici leta 2012, ko so se radikalne uporniške skupine šele oblikovale, kar pomeni, da so jih lahko vodili tudi drugi, predvsem politični in humanitarni motivi.

Hipoteza 2: Na odločitev za odhod v vojno pomembno vplivajo slabe ekonomske in socialne razmere v državi. Večina bošnjaških prostovoljcev izhaja iz lokalnih skupnosti, kjer vlada najvišja stopnja revščine in brezposelnosti v državi.

Hipotezo lahko delno potrdim. Vzroke za odhode je treba iskati tudi v slabih ekonomsko-socialnih okoliščinah, kar ne nazadnje kaže tudi ugotovljena korelacija med ekonomskimi kazalci in številom odhodov (iz kantonov, kjer vlada višja brezposelnost in imajo nižji BDP na prebivalca, so praviloma odhodi številčnejši). Kljub temu pa ti v nekaterih kantonih niso

glavno gonilo odhodov in je vzroke treba iskati drugje, npr. v aktivnostih posameznih salafističnih skupnosti oz. radikalnih pridigarjev.

Hipoteza 3: Večina zahodnobalkanskih prostovoljcev je pred odhodom v Sirijo že imela bojne izkušnje, saj so aktivno sodelovali v različnih oboroženih enotah v balkanskih vojnah, ki so izbruhnile po razpadu nekdanje Jugoslavije.

Tretje hipoteze ne morem potrditi. Čeprav so med prostovoljci nekateri nekdanji veterani balkanskih vojn (pripadniki odreda El Mudžahid, Osvobodilne vojske Kosova, albanskih posebnih enot), pa je njihov odstotek relativno nizek. V sirske vojne se podajajo mladi fantje brez predhodnih vojnih izkušenj, temu primerno pa so visoke tudi njihove žrtve na bojišču.

Hipoteza 4: Islamski skrajneži Slovenije neposredno ne ogrožajo, zaradi njene lege pa je pomembna predvsem z vidika tranzicije na džihadistična bojišča.

Navedeno hipotezo lahko potrdim. Na podlagi lastnih kriterijev, ki sem jih razdelal v enem od predhodnih poglavij, je stopnja ogroženosti Slovenije nizka, dejansko pa je z vidika geografske bližine regije Zahodnega Balkana pomembna kot tranzitna država na poti prostovoljcev iz Zahodne Evrope na Bližnji vzhod. Slovenija predstavlja tudi nekakšen most med državami Zahodnega Balkana in Avstrijo oz. Dunajem, kjer je eden od glavnih centrov novačenja zahodnobalkanskih islamskih skrajnežev za Sirijo.

Ob koncu bi lahko rekli, da je radikalni islam prisoten in bo tako tudi ostalo, tudi v mali in v mednarodni skupnosti na videz manj pomembni državi, kot je Slovenija. Marsikateri laik bi si verjetno mislil, da so teroristične skupine, kot sta Al Kaida in Islamska država, oddaljen fenomen, ki nas neposredno ne zadeva, toda že sam primer aktualne sirske krize kaže ravno nasprotno. V Evropi pravzaprav ni države, od koder ne bi vsaj manjša skupina prostovoljcev v zadnjih letih odpotovala na Bližnji vzhod, kjer se borijo v njihovih vrstah. Seveda so odhodi le vrh ledene gore in pokazatelj običajno širšega dogajanja v lokalnih sredinah. Velike svetovne sile bodo ob ustreznem konsenzu in koordinaciji verjetno uspele te skupine vojaško poraziti, ne bodo pa s tem nevtralizirale te, sedaj že precej razširjene ideologije, ki seje smrt nedolžnih ljudi po Evropi. Za dolgoročno omejitev teh pojavov represivni ukrepi ne bodo dovolj, potreben bo dodaten napor celotne družbe.

Odgovor na vprašanje, kako preprečiti ali vsaj omejiti nadaljnje širjenje radikalnih (in to ne le islamskih) idej v družbi, bo eden glavnih varnostnih izzivov za vlade na tem prostoru tudi v

prihodnje. Enostavnega odgovora na to vprašanje ni. Kljub temu pa menim, da so predvsem večja blaginja in manjše družbeno razslojevanje, več priložnosti za mlade in manj diskriminacije, učinkovita integracija manjšin in propagiranje zmernih stališč na vseh področjih le nekateri koraki v pravo smer.

Po drugi strani pa bo potreben pogum in odločnost, da se upremo negativnim gibanjem in vplivom, ki lahko ogrozijo obstoj te družbe. Naj zaključim z besedami namestnika ministra za obrambo BiH Emirja Suljagića, ki je v eni od svojih izjav za medije sporočil: *»Ta država je premagala že veliko hujše sovražnike in ovire, kot sta ideologija in kult smrti, ki naši kulturi ni lasten, niti privzgojen.«* (Zrcalo tedna 2015). Če bodo na takšen način razmišljali in temu ustrezno ukrepali tudi ostali politični odločevalci, verjamem, da se za prihodnost svobodne demokratične Evrope, katerih del so tudi države Zahodnega Balkana, ni treba bati.

10 LITERATURA

1. ABC Portal. 2013. *U sirijskim sukobima sudjelovala 52 državljana BiH*. Dostopno prek: <http://www.abcportal.info/clanak/u-sirijskim-sukobima-sudjelovala-52-drzavljanina-bih> (6. novembar 2015).
2. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. 2013. *Preliminarni rezultati popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013*. Dostopno prek: http://www.bhas.ba/obavjestenja/Preliminarni_rezultati_bos.pdf (1. februar 2016).
3. Afanasieva, Dasha. 2015. *Banned in Syria, Muslim Brotherhood members trickle home*. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2015/05/07/us-syria-crisis-brotherhood-idUSKBN0NR20Y20150507#jrUMoqhcA7tKsGwo.97> (8. julij 2015).
4. Al Arabiya News. 2012. *Syria's Hama: An uprising crushed 30 years ago*. Dostopno prek: <http://www.alarabiya.net/articles/2012/02/03/192297.html> (13. novembar 2015).
5. Aljazeera. 2014. *Kosovo arrests 40 over Iraq and Syria combat*. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2014/08/kosovo-arrests-40-over-iraq-syria-combat-201481193132475992.html> (2. februar 2016).
6. Archick, Kristin, Paul Belkin, Christopher M. Blanchard, Carla E. Humud, Derek E. Mix. 2015: *European fighters in Syria and Iraq: Assessments, Responses and Issues for the United States*. Washington: Congressional Research Service. Dostopno prek: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R44003.pdf> (5. maj 2015).
7. Azinović, Vlado in Muhamed Jusić. 2015. *Zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingent stranih boraca*. Sarajevo: Atlantska inicijativa.
8. B92. 2014. *KiM: Uhapšeni borci za Siriju, Irak*. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=08&dd=11&nav_id=886843 (2. februar 2016).
9. --- 2015. *Vehabije u okolini BG, džihadisti iz N. Pazara*. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=08&dd=15&nav_category=12&nav_id=1026800 (8. maj 2015).
10. Balkanplus. 2015. *Fatmir Shalaku jedan od šest ISIS-ovih bombaša samoubica*. Dostopno prek: <http://www.balkanplus.net/clanak/vijesti/kosovo/fatmir-shalaku-jedan-od-sest-isis-ovih-bombasa-samoubica/> (16. avgust 2015).

11. BBC. 2015. *Syria profile – Overview*. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703910> (11. november 2015).
12. Bardos, Gordon N. 2014a. *From the Balkans to ISIS – Militant islamism in Southeastern Europe*. South East European Research & Consulting. Dostopno prek: <http://seerecon.com/wp-content/themes/seerecon/images/seerecon-report-web.pdf> (5. maj 2015).
13. --- 2014b. *Jihad in the Balkans: The Next Generation*. World Affairs Journal. Dostopno prek: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/jihad-balkans-next-generation> (28. april 2015).
14. Bećirović, Zijad. 2014. *Temelji islama in islamskega prava*. Ljubljana: Mednarodni inštitut za bližnjevzhodne in balkanske študije (IFIMES).
15. Beljan, Andrej. 2010. *Vpliv vahabizma kot grožnja na Balkanu*. Diplomsko delo. Maribor: Fakulteta za varnostne vede.
16. Blic. 2014a. Bosanske tinejdžerke koje su pobile u džihad najavile udaju u Siriji, 20. april. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/bosanske-tinejdzerke-koje-su-pobile-u-dzihad-najavile-udaju-u-siriji/6hw3yfp> (1. oktober 2015).
17. --- 2014b. Vehabija iz Novog Pazara poginuo na ratištu u Siriji, 8. januar. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/vehabija-iz-novog-pazara-poginuo-na-ratistu-u-siriji/7vljq3j> (22. julij 2015).
18. --- 2015a. Privođenja – Velika Kladaša je regrutna ćelija Islamske države u Bosni, 20. februar. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/privodjenja-velika-kladusa-je-regrutna-celija-islamske-drzave-u-bosni/3ghxxj0> (4. oktober 2015).
19. --- 2015b. 18 imena: ovo su teroristi iz Srbije, koji se bore za Islamsku državu, 11. junij. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/politika/18-imena-ovo-su-teroristi-iz-srbije-koji-se-bore-za-islamsku-drzavu/xb8svk6> (21. februar 2016).
20. --- 2015c. Oko 20 žena sa Kosova u Islamskoj državi, 10. september. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/oko-20-zena-sa-kosova-u-islamskoj-drzavi/3w1k9jx> (21. november 2016).
21. Bljesak. 2013. *Ostavila muža i dvoje djece i otišla u džihad u Siriju*. Dostopno prek: <http://bljesak.info/rubrika/vijesti/clanak/ostavila-muza-i-dvoje-djece-i-otisla-u-dzihad-u-siriju/71564> (1. oktober 2015).

22. --- 2014a. *Tužiteljstvo BiH: U Siriji poginulo 30 državljana BiH*. Dostopno prek: <http://bljesak.info/rubrika/vijesti/clanak/tuziteljstvo-bih-u-siriji-poginulo-30-drzavljan-bih/97330> (8. oktober 2015).
23. --- 2014b. *Ratnici Livnjaci prije ISIL-a išli po savjete u Crnu Goru*. Dostopno prek: <http://bljesak.info/rubrika/vijesti/clanak/ratnici-livnjaci-prije-isila-isli-po-savjete-u-crnu-goru/95849/ispis> (7. oktober 2015).
24. --- 2015. *Tko je Nusret Imamović, terorist s američke crne liste?* Dostopno prek: <http://www.bljesak.info/rubrika/vijesti/clanak/tko-je-nusret-imamovic-terorist-s-americke-crne-liste/96748> (1. oktober 2015).
25. Biščani. 2013. *Kako se bračni par iz Bihaća obreo u Alepu: Umjesto na fakultetu, završili na ratištu*. Dostopno prek: <http://www.biscani.net/kako-se-bracni-par-iz-bihaca-obreo-u-alepu-umjesto-na-fakultetu-završili-na-ratistu/> (3. oktober 2015).
26. BN TV. 2013. *Ekskluzivna isповijest bh. džihad ratnika u Siriji*. Dostopno prek: <http://www.rtvbn.com/13623/ekskluzivna-ispovijest-bh-dzihad-ratnika-u-siriji> (5. november 2015).
27. Bobič, Aleš. 2004. *Reintegracija vojnih veteranov v postkonfliktni družbi: primer Republike Hrvaške*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
28. Bogdani, Aleksandra. 2015. *ISIS Killed Albanian Jihadist Who Wanted Out*. Dostopno prek: <http://www.balkaninsight.com/en/article/isis-killed-albanian-jihadist-who-wanted-out> (21. januar 2016).
29. Bogdanovski, Andreja. 2014. *We did criminalize it – now what? Western Balkans response to the foreign fighters threat*. Skopje: Analytica.
30. Borum, Randy. 2011. Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security* 4 (4): 7–36.
31. Briggs Obe, Rachel in Tanya Silverman. 2014. *Western Foreign Fighters: Innovations in Responding to the Threat*. London: Institute for Strategic Dialogue.
32. Brkić Čekić, Amra. 2015. Suđenje Huseinu Bilalu Bosniću: mislili smo da je Sirija šerijatska država. *Oslobođenje*, 19. februar. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/sudjenje-huseinu-bilalu-bosnicu-mislili-smo-da-je-sirija-serijatska-drzava> (5. oktober 2015).
33. Byman, Daniel in Jeremy Shapiro. 2014. *Be Afraid. Be A Little Afraid. The Threat of Terrorism from Western Foreign Fighters in Syria and Iraq*. Washington: Brookings.

34. Byman, Daniel. 2015. *Al Qaeda, the Islamic State, and the Global Jihadist Movement: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.
35. Bytyci Fatos. 2014a. *Indepted to America, Kosovo struggles to curb islamist recruits*. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/2014/10/01/us-kosovo-islamist-usa-idUSKCN0HQ3LZ20141001> (15. avgust 2015).
36. Bytyci Fatos. 2014b. *Kosovo imams arrested in push to stop fighters going to Syria, Iraq*. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/us-kosovo-islamist-arrests-idUSKBN0HC1B420140917> (11. marec 2016).
37. Cafarella, Jennifer. 2014. *Jabhat al Nusra in Syria: An Islamic Emirate for Al Qaeda*. Washington: Institute for the Study of War.
38. Carlino, Ludovico in Dijedon Imeri. 2015. Detection and dismantling of pro-Islamic State cells in italy indicate jihadist attack intent but low capability, 16. julij. *Jane`s*. Dostopno prek: <http://www.janes.com/article/53062/detection-and-dismantling-of-pro-islamic-state-cells-in-italy-indicate-jihadist-attack-intent-but-low-capability> (15. oktober 2015).
39. Čaleta, Denis. 2007. Sodobni trendi v terorizmu. *Bilten Slovenske vojske* 9 (1): 133–150.
40. Črnčec, Damir. 2015. Od terorizma do ideologije – Islamska država – pojav četrtega totalitarizma. *Slovenski čas, časnik za družbo in kulturo (priloga tednika Družina)* 2015 (58): 15.
41. Črnič, Aleš in Špela Šebenik. 2005. Džihad: med sveto vojno proti nevernikom in osebnim prizadevanjem na božji poti. *Časopis za kritiko znanosti* 33 (221): 272–286.
42. Deliso, Christopher. 2007. *The coming Balkan Caliphate: the threat of radical Islam to Europe and the West*. London: Praeger Security International.
43. *Dnevni avaz*. 2015. Ko su bh. mladići poginuli u Siriji, 6. april. Dostopno prek: <http://www.avaz.ba/clanak/172058/ko-su-bh-mladici-poginuli-u-siriji?url=clanak/172058/ko-su-bh-mladici-poginuli-u-siriji> (6. oktober 2015).
44. --- 2016a. Akcija Rez: Uskoro moguća optužnica za terorizam, 20. januar. Dostopno prek: <http://www.avaz.ba/clanak/215471/akcija-rez-uskoro-moguca-optuznica-za-terorizam?url=clanak/215471/akcija-rez-uskoro-moguca-optuznica-za-terorizam> (22. januar 2016).
45. --- 2016b. Roditelji iz BiH u Sirijo odveli najmanje 70 djece, 10. februar. Dostopno prek: <http://www.avaz.ba/clanak/219106/roditelji-iz-bih-u-siriju-odveli-najmanje-70->

- djece?url=clanak/219106/roditelji-iz-bih-u-siriju-odveli-najmanje-70-djece (11. marec 2016).
46. Dovidio, John F., Miles Hewstone, Peter Glick in Victoria M. Esses (ur.). 2010. *Prejudice, Stereotyping and Discrimination*. London: SAGE Publications ltd.
47. Eddy, Melissa. 2014. Germany Bans Support for ISIS. *The New York Times*, 12. september. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2014/09/13/world/europe/germany-bans-support-of-isis.html> (11. december 2015).
48. Eleftheriou Smith, Loulla Mae. 2015. Five former pupils from same prestigious west London school killed fighting for Isis. *The Independent*, 24. maj. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/british-isis-suicide-bomber-in-ramadi-offensive-revealed-as-fatlum-shalaku-the-fifth-former-pupil-of-10272944.html> (16. avgust 2015).
49. Esposito, John L. 2001. *Islamska prijetnja – mit ili stvarnost?* Živinice: UIO Selsebil.
50. Bakowski, Piotr in Laura Puccio. 2015. *Foreign fighters. Member States' responses and EU action in an international context*. Bruselj: European Parliamentary Research Service. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-548980-Foreign-fighters-FINAL.pdf> (30. januar 2016).
51. Federalna TV. 2013. *Ko i kako vrbuje bh. građane za borbu protiv Asada*. Dostopno prek: <http://www.federalna.ba/bhs/vijest/81993/video-dvanaest-djevojaka-iz-bih-dospjelo-na-sirijsko-ratiste> (8. oktober 2015).
52. --- 2014. *Imena državljana BiH koji ratuju u Siriji i Iraku*. Dostopno prek: <http://www.federalna.ba/bhs/vijest/106816/video-prvi-dio-spiska> (30. september 2015).
53. Federalni zavod za programiranje razvoja. 2014. *Makroekonomski pokazatelji po kantonima za 2013. godinu*.
54. *Gazetaexpress*. 2014. A threat from the jihadists from Kosovo, 9. september. Dostopno na: <http://www.gazetaexpress.com/en/news/a-threat-from-jihadists-from-kosovo-41630/> (1. junij 2015).
55. *Glas Srpske*. 2013. Majci u SMS-u rekla da se udala i otišla u Siriju, 3. december. Dostopno prek: http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Majci-u-SMS-u-rekla-da-se-udala-i-otisla-u-Siriju/lat/140809.html (7. oktober 2015).

56. --- 2015. Maglajsko selo Ošve dalo najviše boraca ISIL-u, 25. maj. Dostopno prek: http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Maglajsko-selo-Osve-dalo-najvise-boraca-ISIL-u/lat/184114.html (8. oktober 2015).
57. Gombač, Andraž. 2014. Islamska država je eksplodirala v obraz tistim, ki so omogočili njeno rojstvo. Intervju z dr. Vladom Azinovićem. *Primorske novice*, 17. oktober. Dostopno prek: <http://www.primorske.si/Plus/7--Val/-Islamska-drzava-je-eksplodirala-v-obraz-tistim,-k> (9. november 2015).
58. Greif, Tanja. 2010. Ugotavljanje ideološke različnosti in radikalnega potenciala bosanskih islamistov prek njihovih internetnih dejavnosti v zvezi z dawo. *Bilten Slovenske vojske (znanstveno strokovna publikacija Slovenske vojske)* 12 (1): 213–230.
59. Gutić, Amarildo. 2015. *Terorista Mirsad Bektašević Maximus poslednjih dana pokušavao uči u BiH*. Dostopno prek: <http://tuzlanski.ba/terorista-mirsad-bektasevic-maximus-posljednjih-dana-pokusavao-uci-u-bih-video/> (6. november 2015).
60. Hećimović, Esad. 2009. *Garibi: mudžahedini u BiH 1992–1999*. Beograd: Dan graf. Dunaj: SEEMO.
61. Heffer, Greg. 2015. ISIS plotting to fight back against Russia with Baby Boom to produce more fighters. *Daily Express*, 7. oktober. Dostopno prek: <http://www.express.co.uk/news/politics/610469/ISIS-jihadi-baby-boom-Russia-Syria-Islamic-State> (6. januar 2016).
62. Hegghammer, Thomas. 2010. The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad. *International Security* 35 (3): 53–94. Dostopno prek: http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ISEC_a_00023 (2. junij 2015).
63. Hercegbosna. 2014. *Ekskluzivno: spisak BH patriota koji su šehidili u Siriji (kronologija)!* Dostopno prek: <http://www.hercegbosna.org/kolumne/povijest/elskluzivno-spisak-bh-patriota-koji-su-sehidili-u-siriji-kronologija!-12486.html> (8. oktober 2015).
64. Hogg, Michael A., Janice R. Adelman in Robert D. Blagg. 2010. Religion in the Face of Uncertainty: An Uncertainty-Identity Theory Account of Religiousness. *Personality and Social Psychology Review* 14 (1): 72–83.
65. Hokayem, Emile. 2013. *Syria's Uprising and the Fracturing of the Levant*. Abingdon (Oxon): Routledge.

66. Holman Timothy. 2014. Foreign Fighters from the Western Balkans in Syria. *CTC Sentinel* 7 (6): 8–13.
67. Hrastar, Mateja A. 2015. *Zakaj so islamisti ponovno napadli Pariz?* Dostopno prek: http://www.siol.net/novice/svet/2015/11/zakaj_ponovno_pariz.aspx?format=json&mob=1&os=ios&ver=2.4&hide_hf=1 (8. december 2015).
68. Human Rights Watch. 2014. *Iraq: ISIS Abducting, Killing, Expelling Minorities*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/news/2014/07/19/iraq-isis-abducting-killing-expelling-minorities> (1. julij 2015).
69. Huseinović, Samir. 2015. »Ruben« protiv povratnika? Dostopno prek: <http://www.dw.com/bs/ruben-protiv-povratnika/a-18438218> (10. december 2015).
70. Ibrahim, Azeem. 2014. *The Resurgence of Al-Qaeda in Syria and Iraq*. Carlisle: US Army War College.
71. Independent Balkan News Agency. 2015. »Balkan spinners«, an Albanian group recruits IS fighters in Rome. Dostopno prek: <http://www.balkaneu.com/balkan-spinners-albanian-group-recruits-fighters-rome/> (8. oktober 2015).
72. Index. 2014. *U ratu u Siriji poginuo još jedan radikalni islamist iz BiH*. Dostopno prek: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/u-ratu-u-siriji-poginuo-jos-jedan-radikalni-islamist-iz-bih-/734066.aspx> (3. oktober 2015).
73. --- 2015. *Bosanac Skalić u džihad u Siriju poveo ženu i tri kćeri*. Dostopno prek: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/trazi-ga-interpol-bosanac-skalic-u-dzihad-u-siriju-poveo-zenu-i-tri-kceri-/799314.aspx> (3. oktober 2015).
74. Informativno turistički portal BiH. 2015. *Federacija BiH*. Dostopno prek: <http://bih-x.info/regije-i-gradovi/federacija-bosne-i-hercegovine-entitet/> (2. februar 2016).
75. Islamska država. 2014. *Sister's Role in Jihad*. Dostopno prek: https://archive.org/stream/SistersRoleInJihad/78644461-Sister-s-Role-in-Jihad_djvu.txt (12. marec 2016).
76. Jokić, Rade. 2015. Likvidiran terorista – Islamista napao policijsku stanicu u Zvorniku, ubijen policajac. *Blic*, 27. april. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/554374/LIKVIDIRAN-TERORISTA-Islamista-napao-policijsku-stanicu-u-Zvorniku-ubijen-policijac> (8. junij 2015).
77. Jovanović, Ivana. 2015. *Usamljeni vukovi sa Balkana*. Dostopno prek: <http://www.anti.media/medijska-mreza/analize/povratnici-iz-isil-a-usamljeni-vukovi-sa-balkana/> (15. april 2015).

78. Jukić, Elvira M. 2014. *Bosnia Steps Up Crackdown on Islamic militants*. Dostopno prek: <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-steps-up-crackdown-on-islamic-militants> (15. avgust 2015).
79. *Jutranji list*. 2015. Hrvatske tajne službe u najvećem stupnju pripravnosti. »ISIL je pozvao vehabije iz BiH, Kosova i Albanije da nas napadnu. To je objava rata.«, 30. november. Dostopno prek: <http://www.jutarnji.hr/-isil-je-pozvao-vehabije-iz-bih--kosova-i-albanije-da-nas-napadnu--to-je-objava-rata-/1467113/> (30. november 2015).
80. Klandermans, Bert in Dirk Oegema. 1987. Potentials, Networks, Motivations and Barriers: Steps Towards Participation in Social Movements. *American Sociological Review* 52 (4), 519–531.
81. Klausen, Jytte. 2015. Tweeting the Jihad: Social Media Networks of Western Foreign Fighters in Syria and Iraq. *Studies in Conflict & Terrorism* 38 (1): 1–22.
82. Klix. 2013a. *Vehabije iz BiH ratuju u Siriji, jedan od njih poginuo*. Dostopno prek: <http://www.klix.ba/vijesti/bih/vehabije-iz-bih-ratuju-u-siriji-jedan-od-njih-poginuo/130517147> (10. oktobar 2015).
83. --- 2013b. *Identificirane vehabije iz BiH sa snimka u Siriji*. Dostopno prek: <http://www.klix.ba/vijesti/bih/identificirane-vehabije-iz-bih-sa-snimka-u-siriji/130702137> (8. oktobar 2015).
84. --- 2014. *Nusmir Pjanić iz Kalesije poginuo na ratištu u Siriji*. Dostopno prek: <http://24sata.info/vijesti/bosna-i-hercegovina/193073-nusmir-pjanic-iz-kalesije-poginuo-na-ratistu-u-siriji.html> (1. oktobar 2015).
85. Kohlmann, Evan F. 2005. *Al-Qa'idin džihad u Europi: afganistansko-bosanska mreža*. Zagreb: Naklada Ljevak.
86. Kullolli, Arben. 2009. *Proselytization in Albania by Middle Eastern Islamic Organizations*. Dostopno prek: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a496881.pdf> (20. februar 2016)
87. Kursani, Shpend. 2015. *Report inquiring into the causes and consequences of Kosovo citizens' involvement as foreign fighters in Syria and Iraq*. Priština: Kosovar Center for Security studies.
88. Kuzmanovski, Blagoja. 2011. *Makedonija: Igranje na političku kartu islamskog radikalizma*. Dostopno prek: http://www.slobodnaevropa.org/content/igranje_na_politicku_kartu_islamskog_radikalizma/24402811.html (19. februar 2016).

89. Laqueur, Walter (ur.). 2004. *Voices of terror: manifestos, writings, and manuals of Al Qaeda, Hamas, and other terrorists from around the world and throughout the ages*. New York: Reed Press.
90. Likmeta, Besar. 2014. *Albania Nabs Suspected Al-Qaeda Recruiters*. Dostopno prek: <http://www.balkaninsight.com/en/article/albania-arrests-seven-suspected-al-qaeda-recruiters> (8. oktober 2015).
91. Lister, Charles. 2015. *Returning Foreign Fighters: Criminalization or Reintegration?* Doha: Brookings Doha Center. Dostopno prek: <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/08/13-foreign-fighters-lister/en-fighters-web.pdf> (11. december 2015).
92. Manji, Irshad. 2008. *Kaj je narobe danes z islamom?: poziv k poštenosti in prenovi*. Petrovče: Znamenje.
93. Margetić, Domagoj. 2006. *Islamistički terorizam na jugu Evrope*. Zagreb: lastna naklada. Dostopno prek: <http://csef.ru/media/articles/4395/4395.pdf> (8. februar 2016).
94. Martinović, Marina. 2015. *Balkanska veza između vehabija i »Islamske države«*. Dostopno prek: <http://www.dw.com/bs/balkanska-veza-izme%C4%91u-vehabija-i-islamske-dr%C5%BEave/a-18237685> (20. februar 2016).
95. Micallef, Joseph V. 2015a. *Islamic State: its History, Ideology and Challenge*. Antioch: Downs Press.
96. --- 2015b. *Understanding the Islamic State*. Dostopno prek: http://www.huffingtonpost.com/joseph-v-micallef/understanding-the-islamic_b_7247516.html (5. maj 2015).
97. Mijatović, S. 2013a. Bosanci u sirijskom ratu. *Slobodna Bosna*, 17. junij. Dostopno prek: http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/8634/bosanci_u_sirijskom_ratu.html (10. oktober 2015).
98. --- 2013b. Bosanski džihad u Siriji: u svojoj vjeri, na tuđoj zemlji. *Slobodna Bosna*, 8. oktober. Dostopno prek: http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/10781/bosanski_dzihad_u_siriji_u_svojoj_vjeri_na_tudjoj_zemlji.html (2. oktober 2015).
99. --- 2014. Bosanci u pustinjskoj oluji; Ratnici od kojih se ogradila i Al Qaida. *Slobodna Bosna*, 25. junij. Dostopno prek: http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/14893/bosanci_u_pustinjskoj_oluji_ratnici_od_kojih_se_ogradila_i_al_qaida.html (9. oktober 2015).

100. Mišljenović, S. 2015. Ruben pohapsio vehabije. *Novosti*, 6. maj. Dostopno prek: http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/republika_srpska/aktuelno.655.html:546770-Ruben-pohapsio-vehabije (7. december 2015).
101. Mišljenović, S. in L. Đurić. 2015. Ošve predvorje za Islamsku državu. *Novosti*, 4. avgust. Dostopno prek: <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:560773-Osve-predvorje-za-Islamsku-drzavu> (9. september 2015).
102. Mondo. 2015a. *Prikazane slike državljana BiH sa ratišta u Siriji*. Dostopno prek: <http://mondo.ba/a563308/Info/BiH/Prikazane-slike-drzavljana-BiH-sa-ratista-u-Siriji.html> (5. oktober 2015).
103. --- 2015b. *Akcija »Ruben«: Uhapšena 31 osoba, oduzeto oružje*. Dostopno prek: <http://mondo.ba/a565127/Info/BiH/Akcija-Ruben-Uhapsena-31-osoba-oduzeto-oruzje.html> (5. december 2015).
104. Mitrović, Branka. 2015. Operacija Čelija protiv jataka ISIS: Makedonija je poligon za prodor džihada u srce Evrope. *Newsweek*, 17. avgust. Dostopno prek: <http://www.newsweek.rs/region/54631-operacija-celija-protiv-jataka-isis-makedonija-je-poligon-za-prodor-dzihada-u-srce-evrope.html> (2. februar 2016).
105. Muhić, S. 2014. Kubanka bila udata za Ismara Mešinovića: Muža izgubila u Siriji, za sinom još traga! *Dnevni avaz*, 10. september. Dostopno prek: <http://www.avaz.ba/clanak/134845/kubanka-bila-udata-za-ismara-mesinovica-muza-izgubila-u-siriji-za-sinom-jos-traga?url=clanak/134845/kubanka-bila-udata-za-ismara-mesinovica-muza-izgubila-u-siriji-za-sinom-jos-traga> (4. oktober 2015).
106. Nasr, Seyyed Hossein. 2007. *Islam: religija, zgodovina in civilizacija*. Maribor: Litera.
107. Neumann, Peter R. 2010. *Prisons and Terrorism: Radicalisation and De-Radicalisation in 15 Countries*. London: The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence. Dostopno prek: <http://www.clingendael.nl/sites/default/files/Prisons-and-terrorism-15-countries.pdf> (8. julij 2015).
108. --- 2015a. *Foreign fighter total in Syria/Iraq now exceeds 20.000; surpasses Afghanistan conflict in the 1980s*. London: The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence.

109. --- 2015b. *Victims, Perpetrators, Assets: The Narratives of Islamic State Defectors*. London: The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence.
110. *Nezavisne novine*. 2010. Vehabija sve više i u Makedoniji, 4. avgust. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/ex-yu/Vehabija-sve-vise-i-u-Makedoniji/65294> (19. februar 2016).
111. --- 2013. Mudžahedina iz BiH u Damasku ubila Asadova granata, 19. september. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Mudzahedina-iz-BiH-u-Damasku-ubila-Asadova-granata/210115> (8. oktober 2015).
112. --- 2014. Nastavak akcije Damask: Uhapšeno 11 osoba koje se dovode u vezu sa terorizmom, 13. november. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Nastavak-akcije-Damask-Uhapseno-11-osoba-koje-se-dovode-u-vezu-sa-terorizmom/272823> (6. december 2015).
113. Ničiforović, M. 2014. Vehabije umesto u Siriju, stigle u zatvor. *Novosti*, 9. marec. Dostopno prek: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:481904-Vehabije-umesto-u-Siriju-stigle-u-zatvor> (6. december 2015).
114. Nilsson, Marco. 2015. Foreign Fighters and the Radicalization of Local Jihad: Interview Evidence from Swedish Jihadists. *Studies in Conflict & Terrorism* 38 (5): 343–358.
115. *Oslobodjenje*. 2014. U Siriji poginuo Midhat Đono Mitke iz Hadžića, 2. junij. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/u-siriji-poginuo-midhat-djono-mitke-iz-hadzica-> (6. oktober 2015).
116. --- 2015. Sud BiH: nastavljeno suđenje Bosniću, saslušan svjedok, 8. april. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/sud-bih-nastavljeno-sudjenje-bosnicu-sasluan-svjedok> (5. oktober 2015).
117. Oxford Analytica. 2013. *International: converts give clues to radicalisation*. Dostopno prek: <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.unilj.si/docview/1399140423/fulltext/C5C645CE11A44BFEPQ/18?accountid=16468> (9. januar 2016).
118. Pape, Robert A. 2005. *Dying to win: the strategic logic of suicide terrorism*. New York: Random House.

119. Pašić, Ahmed. 2006. *Islam in moderni zahod: integracija islamskih skupnosti v moderne zahodne družbe*. Kranj: Gorenjski glas.
120. Pavić, Snježana. 2006. Sarajevski teroristi samoubojice: cilj nikad otkriven, bomba u igrački. *Jutarnji list*, 23. julij. Dostopno prek: <http://www.jutarnji.hr/sarajevski-teroristi-samoubojice--cilj-nikad-otkriven--bomba-u-igracki/229222/> (11. oktober 2015).
121. Pew Research Center. 2009. *Mapping the global Muslim Population: a report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population*. Dostopno prek: <http://www.pewforum.org/files/2009/10/Muslimpopulation.pdf> (12. julij 2015).
122. --- 2013. *The World's Muslims: Religion, Politics and Society*. Dostopno prek: <http://www.pewforum.org/2013/04/30/the-worlds-muslims-religion-politics-society-overview/> (14. julij 2015).
123. Planet Siol. 2014. *Teroristična skupina: v BiH naj bi se urili še vsaj trije Slovenci*. Dostopno prek: http://www.siol.net/novice/slovenija/2014/09/islamska_drzava_bilal_bosnic_slovinci.aspx (2. avgust 2015).
124. Pressly, Linda. 2014. *The boy from Kosovo who grew up to be a suicide bomber*. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/magazine-29524402> (15. avgust 2015).
125. Poskok. 2014. *Nusret Imamović u Siriji protiv dojučerašnjih istomišljenika*. Dostopno prek: <http://poskok.info/wp/nusret-imamovic-u-siriji-protiv-dojucerasnjih-istomisljenika/> (7. oktober 2015).
126. --- 2015. *Kupuju zemlju u Maglaju. Ratnici Islamske države dolaze u BiH?* Dostopno prek: <http://poskok.info/wp/kupuju-zemlju-u-maglaju-ratnici-islamske-drzave-dolaze-u-bih/> (1. oktober 2015).
127. Quayle, Ethel in Max Taylor. 2011. Social networking as a nexus for engagement and exploitation of young people. *Information Security Technical Report* 16 (2): 44–50.
128. Radio i Televizija Crne Gore. 2014. *U Siriji ratovalo 13 naših građana*. Dostopno prek: <http://www.rtcg.me/vijesti/politika/67146/u-siriji-ratovalo-13-nasih-gradjana.html> (2. september 2015).
129. Radio Televizija Republike Srpske. 2015. *Suđenje Bosniću – Novi svjedoci Tužilaštva*. Dostopno prek: <http://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=143370> (4. oktober 2015).

130. Radio-televizija Srbije. 2014. *Prvi balkanski bombaš – samoubica*. Dostopno prek: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1563893/Prvi+balkanski+bomba%C5%A1-samoubica.html> (10. junij 2015).
131. Radio ZOS. 2015. *Tešnjak poginuo u redovima ISILA*. Dostopno prek: <http://www.zosradio.ba/contents/3327> (7. oktober 2015).
132. Rand, Dafna in Anthony Vassalo. 2014. *Bringing the Fight Back Home: Western Foreign Fighters in Iraq and Syria*. Washington: Center for a new American Security. Dostopno prek: http://www.cnas.org/sites/default/files/publications-pdf/CNAS_ForeignFighters_policybrief.pdf (11. junij 2015)
133. Rakonjac, Filip. 2013. *Vehabije regrutuju mlade i siromašne*. Dostopno prek: <http://www.rtcg.me/vijesti/drustvo/27855/vehabije-regrutuju-mlade-i-siromasne.html> (3. junij 2015).
134. Rodgers, Lucy, David Gritten, James Offer in Patrick Asare. 2015. *Syria: The story of the conflict*. Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868> (10.10.2015).
135. RTV Slovenija, MMC. 2014. *Bilal Bosnić obtožen spodbujanja terorizma*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/bilal-bosnic-obtozen-spodbujanja-terorizma/354464> (19. avgust 2015).
136. --- 2015. *Imam Bilal Bosnić na začetku sojenja: Nisem kriv*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/imam-bilal-bosnic-na-zacetku-sojenja-nisem-kriv/358127> (19. avgust 2015).
137. *Saff*. 2014. Šta piše u ekspertizi profesora Vlada Azinovića o Bilalu Bosniću, 28. december. Dostopno prek: <http://saff.ba/sta-pise-u-ekspertizi-profesora-vlade-azinovica-o-bilalu-bosnicu/#.Vo7eOk9MfBZ> (25. oktober 2015).
138. Saltman, Erin Marie in Melanie Smith. 2015. *»Till Martyrdom Do Us Part«: Gender and the ISIS Phenomenon*. London: Institute for Strategic Dialogue.
139. Schindler, John R. 2015. *Islamic State Raids in Macedonia*. Dostopno prek: <http://20committee.com/2015/08/06/islamic-state-raids-in-macedonia/> (30. december 2015).
140. Schlesinger, Sarah J. 2011. *The Internal Pluralization of the Muslim Community of Bosnia-Herzegovina: from Religious Activation to Radicalization*. Dostopno prek: http://www.bu.edu/pardeeschool/files/2012/06/2011April_Schlesinger_Sarah.pdf (11. avgust 2015).

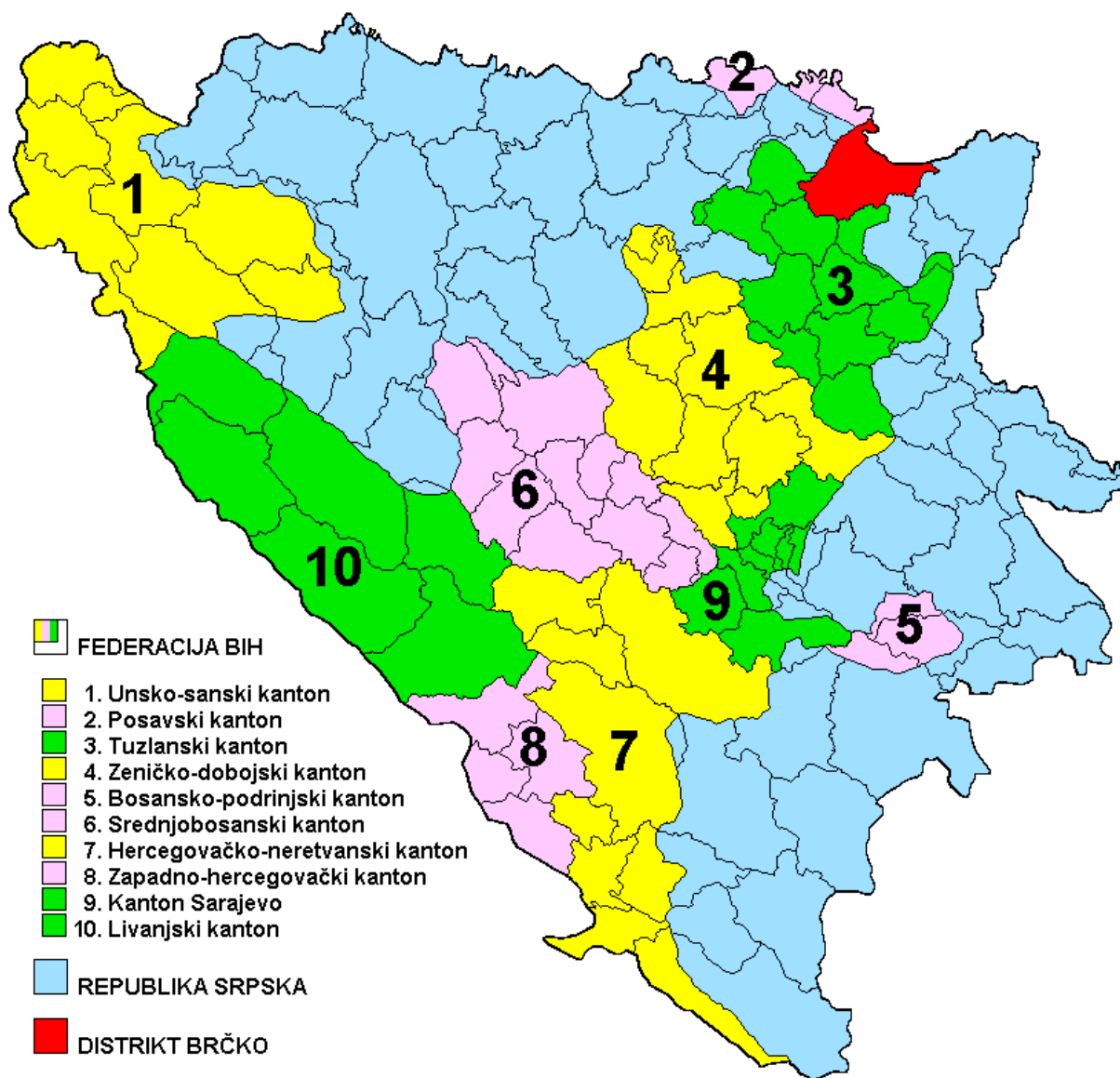
141. Schweitzer, Yoram, Ariel Levin in Einav Yogev. 2015. *Suicide Attacks in 2014: The Global Picture*. Tel Aviv: The Institute for National Security Studies. Dostopno prek: <http://www.inss.org.il/?id=4538&articleid=8514> (6. avgust 2015).
142. Sciutto, Jim, Jamie Crawford in Chelsea J. Carter. 2014. *ISIS can muster between 20.000 and 31.500 fighters, CIA says*. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2014/09/11/world/meast/isis-syria-iraq/> (5. maj 2015).
143. Shtuni, Adrian. 2015. Ethnic Albanian Foreign Fighters in Iraq and Syria. *CTC Sentinel* 8 (4): 11–14.
144. Sigurnostno-obavještajna agencija. 2015. *Javno izvješće 2015*. Dostopno prek: <https://www.soa.hr/UserFiles/File/pdf/Javno-izvjescje-2015.pdf> (17. avgust 2015).
145. Silke, Andrew. 2008. Holy Warriors: Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalisation. *European Journal of Criminology* 5 (1): 99–123.
146. Simeunović, Dragan. 2009. *Terorizam*. Beograd: Pravni fakultet.
147. SIPA. 2014. *Akcija Damask – dopuna informacije*. Dostopno prek: <http://www.sipa.gov.ba/bs/aktuelnosti/akcija-damask-dopuna-informacije/12088> (19. avgust 2015).
148. Somun, Hajrudin. 2014. Balkan jihadists part of global menace. *Today's Zaman*, 4. oktober. Dostopno prek: http://www.todayzaman.com/op-ed_balkan-jihadists-part-of-a-global-menace_360616.html (10. junij 2015).
149. Source. 2015. *U Siriji poginulo 11 bh. državljana, ostali planiraju poginuti: Koga kazniti?* Dostopno prek: <http://ftp.source.ba/clanak/BiH/331927/U-Siriji-poginulo-11-bh-drzavljan-ostali-planiraju-poginuti--Koga-kazniti> (8. oktober 2015).
150. Spencer, Robert. 2015. *UN says Islamic State pays recruiters \$10,000 per jihadi*. Dostopno prek: <http://www.jihadwatch.org/2015/10/un-says-islamic-state-pays-recruiters-10000-per-person> (30. januar 2016).
151. STA. 2015. *Kdo se bori proti Islamski državi v Siriji in Iraku?* Dostopno prek: <https://www.sta.si/2206365/kdo-se-bori-proti-islamski-drzavi-v-siriji-in-iraku-tema> (2. februar 2016).
152. Evropska komisija. 2013. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Second Report on the implementation of the EU Internal Security Strategy – Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu: drugo poročilo o izvajanju strategije notranje varnosti EU*, COM (2013) 179, z dne 10. aprila 2013. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e->

- library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/general/docs/iss_second_report_com_2013_179_en.pdf (6. januar 2016).
153. Stanford University. 2015a. *Mapping Militant Organizations: The Islamic State*. Stanford: Stanford University.
154. --- 2015b. *Mapping Militant Organizations: Jabhat al-Nusra*. Stanford: Stanford University.
155. Steinbuch, Jaron. 2014. ISIS: The whole world will be an Islamic state. *New York Post*, 14. oktober. Dostopno prek: <http://nypost.com/2014/10/14/isis-the-whole-world-will-be-an-islamic-state/> (5. november 2015).
156. Stern Jessica in J. M. Berger. 2015. *ISIS: the state of terror*. New York: Harper Collins Publishers.
157. Svet Evropske unije. 2015a. *Odziv na pojav tujih terorističnih borcev in nedavne teroristične napade v Evropi*. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/sl/policies/fight-against-terrorism/foreign-fighters/> (1. februar 2016).
158. Svet Evropske unije. 2015b. *Council conclusions on the EU regional strategy for Syria and Iraq as well as the ISIL/Da'esh threat – Sklepi Sveta o regionalni strategiji EU za Sirijo in Irak ter za odziv na grožnjo skupine ISIL/Daiš, 7267/15, z dne 16. marca 2015*. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/16-council-conclusions-eu-regional-strategy-for-syria-and-iraq-as-well-as-the-isil-daesh-threat/> (9. januar 2016).
159. Šterbenc, Primož. 2011. *Zahod in muslimanski svet: akcije in reakcije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
160. Švab, Natalija. 2014. *Kaj Slovenci in Evropejci mami v džihad: Koran za telebane, (lažen) občutek moči, obljubljene device in 5 tisočakov*. Dostopno prek: http://www.24ur.com/specialno/nega_in_zdravje/evropejci-in-slovenci-kot-borci-islamske-drzave-koran-za-telebane-lazen-obcutek-moci-obljubljene-device-in-5-tisocakov.html (15. maj 2015).
161. Chrisafis, Angelique. 2015. Charlie Hebdo attackers: born, raised and radicalised in Paris. *The Guardian*, 12. januar. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/12/-sp-charlie-hebdo-attackers-kids-france-radicalised-paris> (8. december 2015)

162. Telegraf. 2015. *Šta je zapravo kalifat? Svi o njemu pričaju, a niko da objasni o čemu se radi*. Dostopno prek: <http://www.telegraf.rs/zanimljivosti/1496100-sta-je-zapravo-kalifat-svi-o-njemu-pricaju-a-niko-da-sazeto-objasni-o-cemu-se-radi-foto> (10. marec 2016).
163. The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center. 2014. *Foreign Fighters from Western Countries in the ranks of the rebel organizations affiliated with Al-Qaeda and the global jihad in Syria*. Dostopno prek: http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20616/E_208_13_409304481.pdf (7. oktobar 2015).
164. Tuzlanski info portal. 2014. *Imena državljana BiH koji ratuju u Siriji i Iraku (drugi dio)*. Dostopno prek: <http://tuzla.danas.info/2014/09/04/imena-drzavljana-bih-koji-ratuju-u-siriji-i-iraku-drugi-dio/> (30. september 2015).
165. Thoraval, Yves. 1998. *Islam: mali leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
166. Toholj, Miroslav. 2001. *"Sveti ratnici" i rat u Bosni i Hercegovini = "Holy warriors" and the war in Bosnia and Herzegovina*. Beograd: Izdavački grafički atelje "M".
167. Trivić, Branka. 2014. *Intervju. Azinović: Islamsku državu poraziti ne samo vojno već i ideološki*. Dostopno prek: <http://www.slobodnaevropa.org/content/islamsku-drzavu-poraziti-ne-samo-vojno-vec-i-ideoloski/26670744.html> (2. september 2015).
168. TV Slovenija, 1. program. 2015. *Globus*. Ljubljana, 19. november.
169. --- 2015. *Zrcalo tedna*. Ljubljana, 22. november.
170. --- 2016. *Odmevi*. Ljubljana, 27. januar.
171. Varnostni Svet. 2014a. *Resolucija 2170, S/RES/2170/2014*. Dostopno prek: <http://www.un.org/press/en/2014/sc11520.doc.htm> (1. julij 2015).
172. --- 2014b. *Resolucija 2178, S/RES/2178/2014*. Dostopno prek: http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf (1. julij 2015).
173. *Večernji list*. 2014. Sejdin Omerdić iz Zenice poginuo u borbama u Siriji, 22. september. Dostopno prek: <http://www.vecernji.ba/sejdin-omerdic-iz-zenice-poginuo-u-siriji-boreci-se-na-strani-isil-a-962438> (7. oktobar 2015).
174. Vidino, Lorenzo in James Brandon. 2012. Europe's experience in countering radicalisation: approaches and challenges. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 7 (2): 163–179.
175. Vuković, Boris. 2013. Vehabija iz Novog Pazara: Od đaka generacije do svetog ratnika džihada. *Blic*, 13. december. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/vesti/tema->

- dana/vehabija-iz-novog-pazara-od-daka-generacije-do-svetog-ratnika-dzihada/bd153y9 (22. julij 2015).
176. Wikipedija, prosta enciklopedija. 2015a. *Caliphate*. Dostopno prek: <https://en.wikipedia.org/wiki/Caliphate> (7. marec 2016).
177. --- 2015b. *Hudud*. Dostopno prek: <https://en.wikipedia.org/wiki/Hudud> (16. september 2015).
178. --- 2015c. *Organizacija islamske konference*. Dostopno prek: https://bs.wikipedia.org/wiki/Organizacija_islamske_konferencije (22. februar 2016).
179. Ysseldyk, Renate, Kimberly Matheson in Hymie Anisman. 2010. Religiosity as Identity: Toward an Understanding of Religion From a Social Identity Perspective. *Personality and Social Psychology Review* 14 (1): 60–71.
180. Zambelis, Chris. 2013. Ahrar al-Sham: A Profile of Northern Syria's al-Qaeda Surrogate. *Terrorism Monitor* 11 (4): 4–5.
181. Združeni narodi. Generalna skupščina. 1989. *Mednarodna konvencija proti novačenju, uporabi, financiranju in usposabljanju plačancev*. Resolucija A/RES/44/34, sprejeta 4. decembra 1989. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r034.htm> (11. december 2015).
182. Zejneli, Amra, Fatmir Aliu in Menada Zaimi. 2016. *Priznanje jednog Kosovara: Osam meseci na frontovima u Siriji*. Dostopno prek: <http://www.slobodnaevropa.org/content/priznanje-jednog-kosovara-osam-meseci-na-frontovima-u-siriji/25003421.html> (31. januar 2016).
183. Ziadeh, Radwan. 2013. *Power and policy in Syria: intelligence services, foreign relations and democracy in the modern Middle East*. London, New York: I.B. Tauris.
184. Zuvela, Maja. 2015. *Bosnian court jails four over recruitment of militants for Syria*. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-bosnia-trial-idUSKCN0S021320151006> (30. november 2015).
185. Weiss, Michael in Hassan Hassan. 2015. *ISIS: Inside the Army of Terror*. New York: Regan Arts.

Priloga A: Upravna razdelitev BiH po kantonih

Vir: Informativno turistični portal BiH (2015).